

AANBEVELINGEN VOOR HET BEHEER VAN DE POLDERWATERLOPEN
IN DE KOM VAN LAMPERNISSE

Marc Becuwe & Leo Vanhecke • Nationale Plantentuin van België • 2011

DEEL I

Historisch-ecologisch onderzoek van het beheer van
polderwaterlopen vanaf 1900 tot heden

Interreg doet grenzen vervagen

Europese Unie - Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling

Aanbevelingen voor het beheer van de polderwaterlopen in de kom van Lampernisse

1 Historisch-ecologisch onderzoek van het beheer van polderwaterlopen vanaf 1900 tot heden

Marc Becuwe en Leo Vanhecke

Meise, Nationale Plantentuin van België

2011

Woord vooraf

Voorliggend rapport is het eerste in een reeks van drie betreffende het beheer van de polderwaterlopen in het komgebied van Lampernisse. Het behandelt de historische aspecten van dit beheer en bestaat grofweg uit twee delen. In een eerste deel wordt via specifiek in de opdracht gedefinieerd onderzoek (enquêtes) bij een representatief deel van de resterende bevolking en gebruikers van de kom navraag gedaan over zo veel mogelijk agro-technische aspecten die verband houden met de kom (hoofdstukken 2 en 3 en bijlage 1). De gegevens in dit gedeelte worden aangevuld met kennis die door de eerste van beide auteurs in de loop der jaren over het gebied werd verworven. In een tweede deel (hoofdstukken 4, 5 en 6) wordt aan de hand van case-studies de evolutie besproken van de vegetaties in een paar waterlopen (hoofdstuk 4) gebaseerd op de vergelijking van oudere literatuurgegevens met onuitgegeven waarnemingen van de tweede auteur in de zeventiger en tachtiger jaren van vorige eeuw. Dit soort onderzoekspunten was niet expliciet vermeld in de opdracht, maar leken voldoende relevant om in dit rapport aan bod te laten komen. Ook werd, vooral op basis van oudere literatuur, nog aandacht besteed aan enkele andere aspecten die niet zonder belang zijn voor een geïntegreerd beleid rond beheersaspecten van waterrijke terreinen (hoofdstuk 5: uitgeveende en afgegraven gronden, turfwinningen, en hoofdstuk 6: historische omwallingen).

Voor ons betekende de uitvoering van dit onderzoek op vele punten een afronding van onze soms sporadische, soms meer systematische activiteiten in het onderzoeksgebied tijdens de voorbije drie decennia. We zijn dankbaar voor de kans die we gekregen hebben op die manier iets terug te doen voor dit unieke gebied waarvan we met volle teugen hebben genoten en waarvan we hopen dat het ook volgende generaties mag blijven inspireren.

Bij het beëindigen van dit rapport willen wij graag volgende personen bedanken. Voor de goede verstandhouding en het ter beschikking stellen van in het rapport gebruikte documenten danken we Liesbeth Gellinck (VLM), Lutgart Demarest (ANB) en Hendrik Pylyser en Paul Clinckemalie (Polder Noordwatering Veurne). Edgard Daemen (VLM) danken we voor de toelating om gegevens uit de monitoringsstudies van Fortem te gebruiken.

Voor de aanlevering van documentatie- en fotomateriaal danken we Johan en Bram Van Coillie, Manuel Delen en Floris Verhaeghe en voor het gebruik van een nog niet eerder gepubliceerde foto van Jean Massart, de heer Jan Rammeloo, directeur van de nationale plantentuin van België. Voor de aanmaak van de kaften danken we Sven Bellanger (NPB).

Door de opdrachtgevers van dit onderzoek werd een eerste versie van dit rapport ter controle doorgestuurd aan Frank Becuwe, Peter Bossu, Lutgart Demarest, Marc Dewilde, Katrien Hindrycks, Marika Strobbe, Johan Termote, Guido Vandenbroucke, Chris Vandewalle, Floris Verhaeghe en Arnout Zwaenepoel. Wij bedanken in het bijzonder L. Demarest, M. Dewilde, M. Strobbe en A. Zwaenepoel voor alle aan- en opmerkingen. Jos Smeets wordt bedankt voor taalkundige verbeteringen.

Marc Becuwe en Leo Vanhecke, februari 2011.

Inhoudstafel

Woord vooraf	3
Inhoudstafel	4
1. Inleiding en werkwijze	6
2. Het onderhoud en beheer van waterlopen door particulieren in de periode 1900-2010	9
2.1. De periode tot WO I: de traditionele landbouw	9
2.1.1. Het landschap	9
2.1.2. “Vetteweiden”	9
2.1.3. Het gebruik van prikkeldraad	10
2.2. De periode 1919-1960: een tijd van grote veranderingen	11
2.2.1. Algemeen	11
2.2.2. Sloottypes en kleine landschapselementen	13
2.2.3. Onderhoud van de waterlopen	16
2.2.4. Andere aspecten	21
2.3. De periode 1960-2010: de moderne tijd	22
3. Het onderhoud en beheer van waterlopen door overheidsinstanties in de periode 1990-2010	24
3.1. Polder Noordwatering Veurne	24
3.2. Vlaamse Landmaatschappij	26
3.3. Agentschap voor Natuur en Bos	27
3.4. Agentschap Ruimte en Erfgoed	28
4. Evolutie van de vegetaties in de grotere waterlopen	30
4.1. De Handzamevaart, de IJzer en het Ieperleekanaal op postkaarten van ca. 1900	30
4.2. De Zaadgracht en de Grote Beverdijkvaart in 1905-1906, 1977-1983, 1990-2010	34
4.2.1. Momentopnamen 1905 en 1906: Zaadgracht en Grote Beverdijkvaart	35
4.2.2. De Zaadgracht in 1980, 1982, 1983, 2001, 2006 en 2010	38
4.2.3. De Grote Beverdijkvaart in 1977, 1982 en 1983 en 2002	42
4.3. Een poging tot interpretatie: opmerkingen in verband met de evolutie van de waterkwaliteit in deze waterlopen	47
5. Uitgeveende en afgegraven gronden, turfwinningen	57
5.1. Anno 1908, de getuigenis van J. Wery	57
5.2. Anno 1949 en 1954, de getuigenis van Stockmans, Vanhoorne en Vanden Berghen	61
5.3. Anno 2010, getuigenis van geïnterviewde personen	65

6. Historische omwallingen	66
7. Samenvatting en besluiten	68
8. Aanbevelingen voor verder onderzoek	70
9. Bibliografie	71
10. Lijst van de figuren en tabellen	73
Bijlage 1:	75
Interviews met bewoners en gebruikers	
- Interview Jenny Vanhoutte en Andre Govaert, en Gilbert Vanhoutte	76
- Interview Noël Zoete	80
- Interview Marcel Provoost	83
- Interview Daniël Verhaeghe	87
- Interview Roger Obin en Martin Obin	90
Bijlage 2:	
Uitvinding prikkeldraad door Joseph. F. Glidden in 1873	94
Bijlage 3:	
Opstart productie van prikkeldraad in Vlaanderen door Leo Leander Bekaert te Zwevegem in 1880	97

1. Inleiding en werkwijze

Het doel van deze opdracht is om aanbevelingen te formuleren omtrent een aangepast beheer voor de polderwaterlopen in de kom van Lampernisse. Het onderzoeksgebied van 340 ha wordt afgeleid op **Fig.1**.

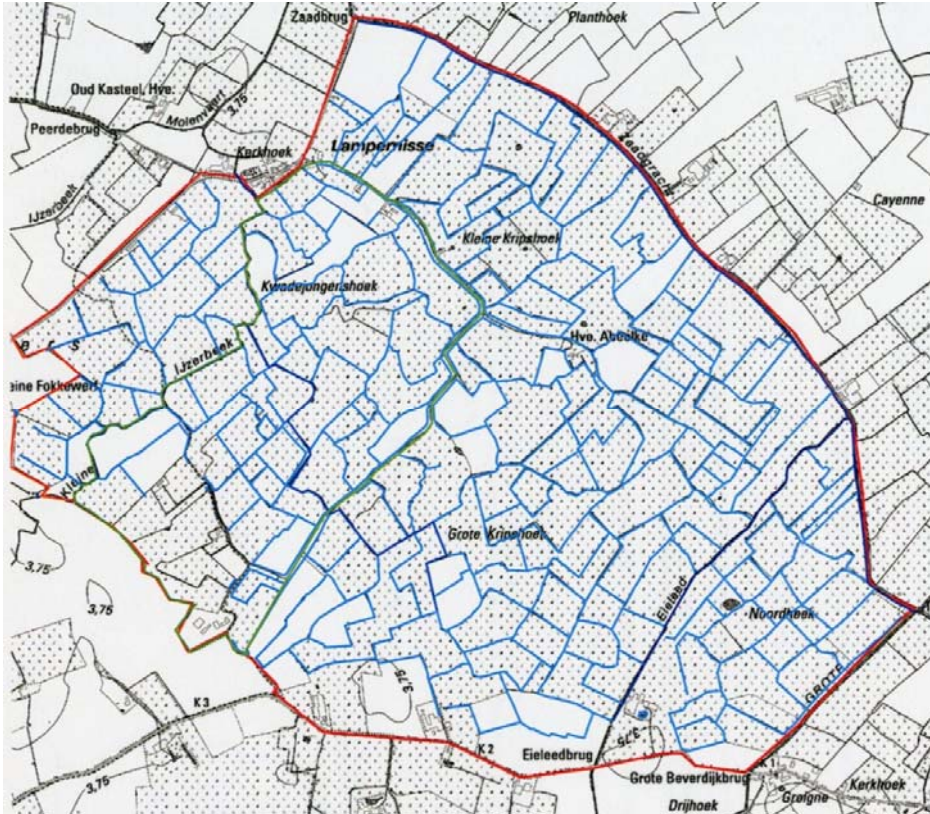

Fig. 1. Afbakening van het onderzoeksgebied: de kom van Lampernisse.

Het voorliggend rapport is het resultaat van een historisch-ecologisch onderzoek van het beheer van polderwaterlopen vanaf 1900 tot heden. De onderzoeksopdracht werd als volgt beschreven:

”In een eerste deel van de studie wordt nagegaan op welke manier de polderwaterlopen vanaf 1900 tot heden werden beheerd. Deze studie heeft als doel na te gaan met welke randvoorwaarden rekening dient gehouden bij een geschikt beheer van specifieke soorten. Het onderzoek bestaat uit interviews met maximum 5 personen en het onderzoek van de polderarchieven en andere relevante archieven die informatie kunnen leveren over het voormalig beheer van verschillende types polderwaterlopen. De interviews dienen informatie te geven over een gebied van ca. 70 ha groot, gelegen tussen de Visserstraat en de Kleine IJzerbeek. Recente beheersaspecten, zoals de ruiming uitgevoerd door de polder Noordwatering Veurne, de VLM in het kader van de ruilverkaveling Fortem en ANB, kunnen mee opgenomen worden.”

In overleg met de opdrachtgever werd van die oorspronkelijke opdracht afgeweken op volgende punten:

- er werd geen onderzoek gedaan van de polderarchieven of anderen relevante archieven omdat het zeer aannemelijk is dat hierin zeer weinig informatie te vinden

is over het onderhoud door particulieren van de perceelsgrachten in de periode 1900-2010, wat de kerndoelstelling is van het onderzoek;

- de interviews hadden betrekking op de volledige Kom van Lampernisse (340 ha) omdat het niet realistisch was zegslieden te vinden voor het kerngebied van 70 ha. Inhoudelijk wijzigt dit overigens niets aan de verkregen informatie;
- daarentegen werden ook incidentele gegevens afkomstig van kaarten, gesprekken, literatuur, originele notaboeken en gepubliceerd en origineel fotomateriaal bijeen gebracht voor het geheel van de periode tussen het einde van de 18de eeuw en nu.
- Bovendien worden in hoofdstuk 8 (Aanbevelingen voor verdere onderzoek) aanwijzingen gegeven voor eventueel voortgezet historisch en toponymisch onderzoek

Bij de rapportering werd onderscheid gemaakt tussen gegevens afkomstig van particulieren en gegevens afkomstig van overheidsinstanties. Voor wat de particulieren betreft, zijn de gegevens gebaseerd op vijf interviews met acht gesprekspartners uit Lampernisse, Oudekapelle en Pervijze: Andre Govaert (°1936), Jenny Vanhoutte (°1925), Gilbert Vanhoutte (°1922), Noël Zoete (°1932), Marcel Provoost (°1945), Daniël Verhaeghe (°1957), Roger Obin (°1929) en Martin Obin (°1959). De helft van deze personen zijn of waren landbouwer, de andere helft heeft een voorgeschiedenis als weidebewaarder of grachtendelver. Een onzer (MB) woont sinds 1975 centraal in de kom van Lampernisse en heeft in de voorbije 35 jaar met tientallen bewoners en gebruikers gesprekken gevoerd over het beheer van de komgronden, vroeger en nu. Met name te vermelden zijn: Odiel Morent (1892-1982), Marcel Vandenbroucke (1923-2007) en Patrick Vandenbroucke (1959-1998).

Alle geïnterviewden wonen en werken in de kom zelf of in de onmiddellijke omgeving ervan (**Fig.2**). Op de figuur wordt onderscheid gemaakt tussen de lokalisatie van

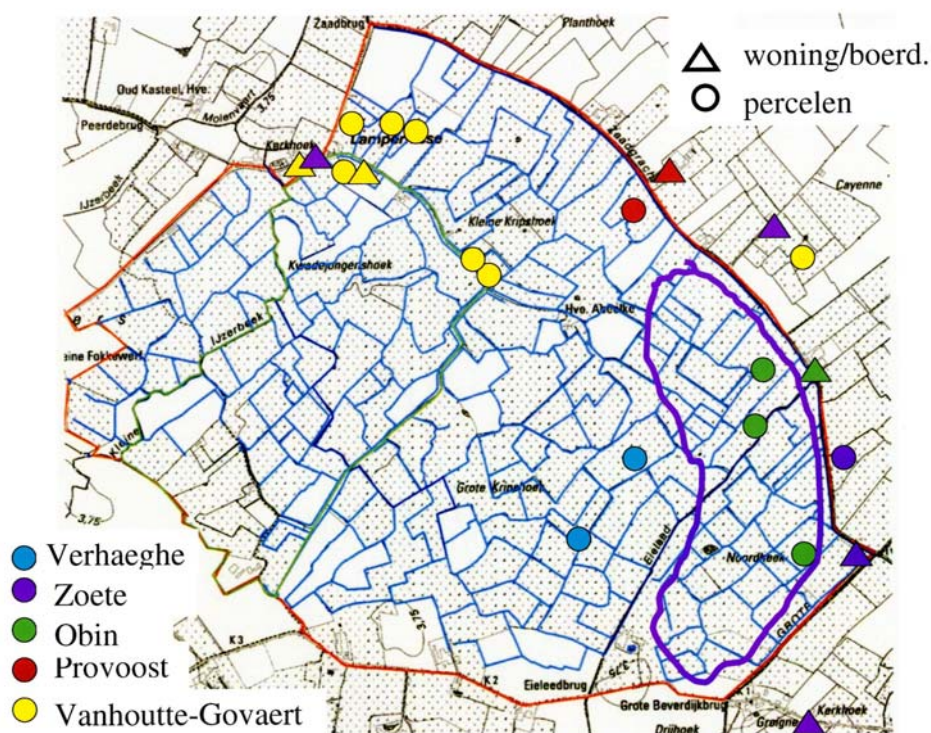

Fig. 2. Lokalisatie woningen, boerderijen, percelen van de geïnterviewden.

woningen of boerderijen enerzijds en de percelen waarover door de geïnterviewden gesproken wordt anderzijds.

Hieronder is de vragenlijst opgenomen die de geïnterviewden voorgelegd werd. Naast de eigenlijke vragenlijst werd bij de ondervraagde personen voorafgaandelijk ook geïnformeerd naar hun persoonlijke relatie met het gebied. In **Bijlage 1** zijn deze interviews integraal weergegeven.

Identificatie van de geïnterviewde:

Voornaam en familienaam, adres en telefoon;

Geboorteplaats en geboortjaar;

Beroep(en);

Welke activiteiten ontplooit/ontplooidde betrokkene in de kom van Lampernisse en waar? (zo veel als mogelijk situeren op kaart).

Is er een familiale voorgeschiedenis via vader, grootvader...?

Opgeven tijdsvenster van betrokkenheid van geïnterviewde, vader, grootvader.

Nummer van het interview, naam interviewer, datum, duur.

Inhoudelijke vragenlijst:

1. Hebben/hadden de gebruikte percelen een eigennaam?
2. Welke namen geeft/gaf men aan de verschillende types van waterlopen van klein naar groot, aan de hand van een verbale omschrijving en negen foto's.
3. Wat weet je over de landbouwkundige veranderingen en de redenen hiervoor i.v.m.:
 - 3.1. het waterpeil?
 - 3.2. de verschuivingen in het gebruik van de kom als weide, hooiweide, kuilgraswinning/raaigrasakker, akker, teelt van maïs?
 - 3.3. de beweiding: veebezetting per ha, rassenkeuze, aanwezigheid van stieren?
 - 3.4. de bemesting, verandering in type, hoeveelheid?
 - 3.5. het gebruik van herbiciden (verandering in merken)?
 - 3.6. de beweidingperioden, aankomst- en vertrekdata van het vee?
 - 3.7. de veranderingen in maaidata en frequentie van maaien van hooiland enerzijds en kuilgraswinning/raaigrasakkers anderzijds?
 - 3.8. de aanleg van drainage en de landbouwkundige resultaten?
 - 3.9. de afdamming van sloten uitgevend op de Zaadgracht in 2004 en de effecten ervan op het slootpeil en de landbouwkundige resultaten?
 - 3.10. de veenwinning?
4. Wat weet je over het onderhoud van de verschillende soorten grachten:
 - 4.1. vóór de introductie van prikkeldraad. Hoe? Wanneer? Frequentie?
 - 4.2. wanneer werd prikkeldraad geïntroduceerd?
 - 4.3. wanneer werd schrikdraad geïntroduceerd?
 - 4.4. zijn er veranderingen gebeurd met de plaats waar de afsluitingen werden aangebracht, zo dicht mogelijk bij de sloot, op de droge berm...?
 - 4.5. na de introductie van prikkeldraad/schrikdraad. Hoe? Wanneer? Frequentie?
 - 4.6. worden laantjes nog onderhouden? Veedrinkputten?
 - 4.7. hoe sta je tegenover laagtes (restanten van grachten of omwallingen verlaten boerderijsites) in de weiden? Wil je ervan af?
 - 4.8. Is leverbot een probleem?
5. Herinner je je bijzondere voorvallen? Jaren in verband met uitzonderlijke droogte of wateroverlast? Andere speciale gebeurtenissen die invloed hadden op landbouwkundig gebied? Op het onderhoud van waterlopen?
6. Heb je oude foto's van de komgronden, van onderhoud van waterlopen, van landbouwactiviteiten, van speciale gebeurtenissen?
7. Wat denk je over de gevolgen van:
 - 7.1. de klassering als landschap?
 - 7.2. het landinrichtingsproject van de Vlaamse Landmaatschappij?
 - 7.3. het agrarisch natuurbeheer?
8. Ken je nog ander personen die nog veel weten over de komgronden en de moeite waard zouden zijn voor een interview?

2. Het onderhoud en beheer van waterlopen door particulieren in de periode 1900-2010

2.1. De periode tot WO I: de traditionele landbouw

2.1.1. Het landschap

De Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden opgesteld door graaf de Ferraris in de jaren 1770-1778 geeft voor het eerst een algemeen beeld van de kom van Lampernisse. Het is een onbewoond, uitgestrekt en homogeen weidegebied doorsneden door talloze waterlopen. De percelen zijn erg onregelmatig van vorm en grootte en de grachten hebben zeer vaak een erg kronkelend verloop en zijn te beschouwen als de uitgediepte afwateringsgeultjes van de voormalige schorre *Lampanesse*, voor het eerst vermeld in het jaar 857 (Verhulst, 1970). De kom van Lampernisse was dus toen nog een oud, authentiek middeleeuws, ontginningslandschap. De boerderijen lagen (en liggen nog steeds) zonder uitzondering op de rand van de kom, langsheen de (huidige) Zannekinstraat, Oude Zeedijk, Grote Beverdijkstraat, Alveringemstraat en Visserstraat. Slechts één site ligt centraal in de kom, de herberg en weidebewaarderswoning 't Abeelke, permanent bewoond sinds circa 1275. Men mag aannemen dat deze landschappelijke configuratie al eeuwen oud was, toen Ferraris ze registreerde. Alle beschikbare cartografische bronnen na Ferraris (primitief kadaster 1820-1835, Philippe Vandermaelen 1846-1854, Krijgsdepot 1865-1883, Militair Cartografisch Instituut 1883-1945 bevestigen dit beeld. Overigens geldt dit ook nog voor de recentere perioden (vergelijk de uitgaven van het Militair Geografisch Instituut en Nationaal Geografisch Instituut van de periode 1945-2010). Aan de fundamentele kenmerken van het landschap van de kom van Lampernisse veranderde dus weinig of niets gedurende bijna twee-en-een-halve eeuw. Voor alle duidelijkheid weze vermeld dat uit eigen bevindingen blijkt dat op de Ferrariskaart de perceelsgrenzen en perceelsgrachten van kom van Lampernisse volkomen gefantaseerd zijn en de grotere poldervaarten onvolledig of foutief zijn afgebeeld. Het is pas vanaf de 19de eeuwse cartografie dat de weergave van percelen en grachten waarheidsgetrouw is.

2.1.2. “Vetteweiden”

In vroegere eeuwen was Lampernisse bekend voor zijn *vetteweiden* (**Fig. 3**), in oude teksten (17de-18de eeuw) omschreven als *vette gars* of *vette grazen*. Ze werden voor het allergrootste deel begraaasd door ossen. Hooiweiden, zoals massaal aanwezig in de IJzeren Handzamevallei, hebben hier over de eeuwen heen maar een zeer beperkt areaal bezet. Uit voornoemd kaartmateriaal kunnen wij ook afleiden dat waterlopen altijd al als perceelsgrens en veekering gebruikt werden. Bomenrijen en meidoornhagen als afrastering komen nooit voor in de kom, wel rond de boerderijen en op de aangrenzende kreekkruggen. Dit betekent dus dat de begrazing met runderen gebeurde met enkel de watervoerende perceelsgrachten als veekering, die het vee in de eigen weide moest houden en ongewenst bezoek van burens moest voorkomen. Deze waterbarrière, breed en diep, moest daarvoor uiteraard permanent onderhouden worden. Het toezicht op het vee was toen ook nog heel intensief. De boerderijen hadden veel personeel met naast de boer en de boerin, een *poester* (die verantwoordelijk was voor runderen en varkens), een *carton* (paardenknecht) en dienstmeiden. Tot in de 19de eeuw waren er ook *koewachters* in dienst die als herders het melkvee begeleidden vanuit de hoeve naar de weide en dus de ganse dag toezicht hielden. Veel weiden werden echter gebruikt door landbouwbedrijven die op een grote afstand lagen, soms tot wel 20 km ver. Deze landbouwers delegeerden het onderhoud van de weide en het toezicht op het vee aan de

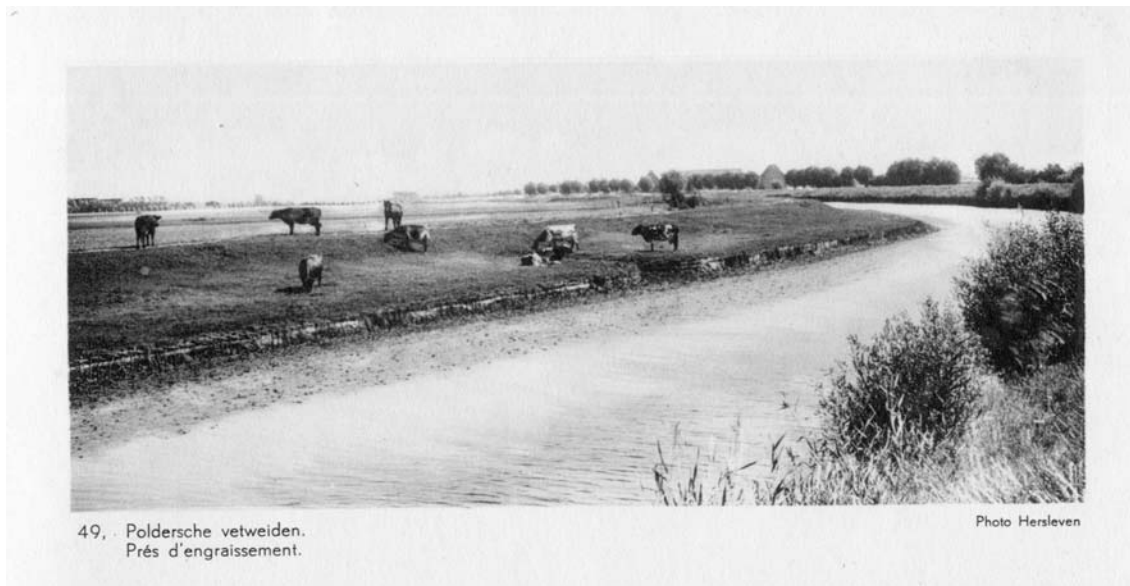

Fig. 3. “Vetweiden” in de polders (niet gelokaliseerd, niet gedateerd) in “Le livre d’Or de l’Agriculture Belge” van Vander Vaeren (1939). Bemerkt de kort begraaide grasmat, het ontbreken van draadafsluitingen en de rijke watervegetatie aangrenzend aan de oever.

plaatselijke *weidebewaarder*, op andere plaatsen in West-Vlaanderen ook *bilkwachter* genoemd. Dit was een volle dagtaak, altijd in combinatie met andere activiteiten als jachtwachter, kleine landbouwer, grachtendelver, herbergier of seizoenarbeider bij de grote landbouwbedrijven. De weidebewaarder woonde op *een postje, een kleine doeninge* in of op de rand van de kom. Zijn taak was van uiteenlopende aard. Hij hield toezicht op het vee en moest verdwijningen of ziekteverschijnselen melden. Hij onderhield de weide: distels steken, koemest openwerpen, grachten en het *damgat* met *baly* (toegang tot de weide) onderhouden, na WO I ook het *stakyt* (prikkelraad-afrastering) herstellen. Hij begeleidde kooplustige veehandelaars naar de weiden en stond de landbouwers op weidebezoek te woord (Vandenbergh, 1978). De weidebewaarder werd voor zijn werk per jaar en per *gemet* (oude oppervlaktmaat, 0,45 ha) betaald door de landbouwer. Kortom, was de perceelsgracht als waterbarrière misschien niet altijd even betrouwbaar, zoals bij lage waterstanden in lange, droge zomers of bij verwaarloosd onderhoud, het intensieve toezicht corrigeerde veel.

2.1.3. Het gebruik van prikkeldraad

De uitvinding van prikkeldraad door de Amerikaan Joseph Farwell Glidden (1813-1906) in 1873 was een van de doorbraken die de intensieve veeteelt in de V.S.A mogelijk maakte (Wikipedia, 2011; zie **Bijlage 2**). In Vlaanderen startte Leo(n) Leander Bekaert (1855-1936) in Zwevegem in 1880 met de productie van prikkeldraad (Kympers 1980; zie **Bijlage 3**). Ook bij ons zou dit een landbouwkundige revolutie te weeg brengen in de aanleg van perceelsgrenzen en afrasteringen. In Binnen-Vlaanderen zullen daardoor in de loop van de 20ste eeuw meidoornhagen massaal verdwijnen uit het landbouwlandschap (Hoste 2002). Volgens al onze oudere gesprekspartners was in de kom van Lampernisse, vóór WO I, prikkeldraad nog niet of nauwelijks in gebruik.

Tijdens WO I lag Lampernisse in de derde verdedigingsgordel achter de IJzerlinies. Tal van artilleriestellingen en verdedigingswerken werden aangelegd waarbij massaal prikkeldraadversperringen werden gebruikt. Vanaf 1919 recupereerden de bewoners veel achtergelaten militair materieel. De prikkeldraad en, als weidepalen, de spiraalvormige betonijzers of *zwijnesteerten*, of de spoorstaven van de Deceauville-smalspoorlijnen waren uitgelezen materieel voor het aanleggen van *stekkerdraad*-afrasteringen rond de weiden. Het afrasteren met prikkeldraad was toen een noodoplossing *ad hoc* omdat het grachtensysteem als veekering, door inslagen bij Duitse artilleriebeschietingen, nog zwaar gehavend was.

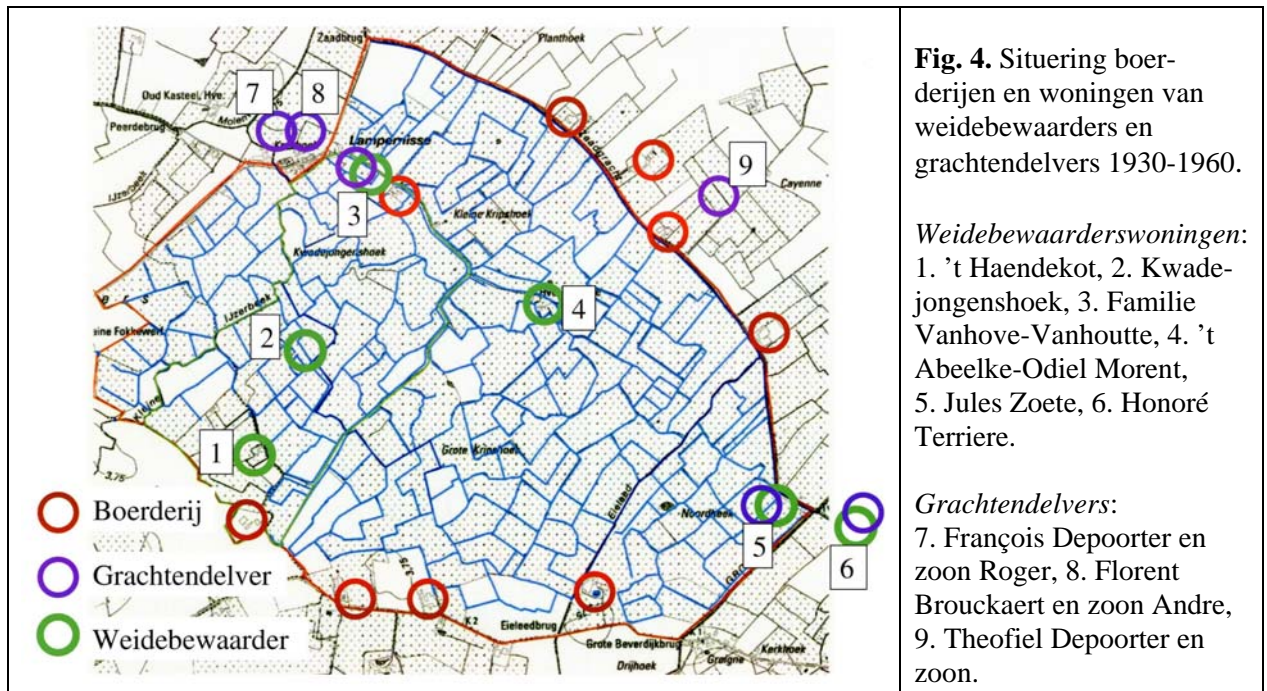
2.2. De periode 1919-1960: een tijd van grote veranderingen

De inhoud van dit hoofdstuk is grotendeels gebaseerd op de gesprekken gevoerd met streekbewoners en -gebruikers. Hun informatie gaat voornamelijk terug tot het Interbellum. Voor zoverre dat deze getuigenissen over de traditionele aspecten van de landbouwgebruiken gaan, geldt deze informatie in essentie ook voor de voorafgaande uitgangperiode (tot WO I).

2.2.1. Algemeen

In deze periode was volgens onze informanten de kom nog bijna volledig ingenomen door weiden die begraaasd werden met runderen van het rode ras: met melk- en jongvee van de nabije boerderijen, maar vooral (en sterk overwegend) met mestvee (ossen, gekweekt tot drie jaar oud), zowel van nabije boerderijen als van veraf gelegen bedrijven. Veehandelaars, de *marchands*, vaak van op grote afstand, spelen ook een belangrijke rol in de beweiding met mestvee, en dit gekoppeld aan de belangrijke wekelijkse veemarkt van Lampernisse. Die vond plaats in juni en in de maanden september tot november, vaak met 400-500 dieren per marktdag. Het was een markt zowel voor *vette beesten* (kwamen vetgemest uit de weiden en waren slachtrijp) als voor *magere beesten* (overtollig vee dat de eigenaar doorverkocht naar andere vetmesters). Het veetransport per spoor via het station van Oostkerke speelde bij deze bedrijvigheid ook een rol tot na WO II. In die jaren was de roep van de “vetteweiden van Lampernisse” nog intact. De weidebewaarders oefenden hun beroep nog voltijds uit (**Fig. 4**). Afhankelijk van het weer kwamen de dieren meestal in april of begin mei in de weide en bleven er doorgaans tot november. Het aantal dieren per ha lag lager dan nu, tot een 3-tal/ha. Er liepen geen stieren in de weiden. De bemesting was duidelijk minder intensief dan nu (nitraatkorrels en stalmest; drijfmest was toen slechts in zeer beperkte hoeveelheden beschikbaar). Tot WO II waren herbiciden nog onbekend. Zo was de distelbestrijding in de nasleep van WO I nog tot in de jaren 1930 een zeer groot probleem dat met de zeis en de *makke* (klein schopje om distels te steken) werd aangepakt.

Uit alle gesprekken met bewoners en gebruikers van de kom van Lampernisse is steeds weer gebleken dat de oppervlakte hooiweide in de kom hooguit een zeer beperkt areaal kan ingenomen hebben. Er werd gehooid in juni, vaak in de tweede helft van deze maand. Na deze maaibeurt werd er voor de rest van het seizoen nabeweïd. In de kom van Lampernisse zelf werden geen sporen gevonden van puur hooiland. Het is echter zeer waarschijnlijk dat in de nabij gelegen *Enclave van Lampernisse (Gouden hoek en Vlahoek)*, dat lager gelegen is, zowel hooilanden als hooiweiden frequent voorkwamen.

Specifieke namen in verband met weiden en hooiweiden in de kom van Lampernisse zijn:

- *wé*: voor weide, begraasd door runderen;
- *maoigas*: in de zin van hooiweide, na de maaibeurt werd nabeweiding met runderen toegepast;
- *émat*: betekent nabeweiding van de hooiweide na de maaibeurt; wat in Lampernisse en Reninge (Roger Obin) *émat* werd genoemd werd in Pollinkhove (broeken IJzervallei bij Fintele) *amat* uitgesproken (Karel Becuwe 1888-1975). Deze beide varianten zijn etymologisch zeer nauw verwant met het Engelse woord “aftermath”, dat nagras betekent. Deze etymologische verwantschap wijst er ook op dat het woord en de praktijk die het omschrijft vermoedelijk zeer oud zijn.

In de jaren 1920-1930 werd voor het eerst volop gebruik gemaakt van prikkeldraad, maar nog niet rond alle weiden. Gelijktijdig bleef het onderhoud van de waterlopen nog zeer intensief. Dit was een gevolg van een toen nog zeer op tradities ingestelde landbouwbevolking. De getuigen hebben vaak de neiging om aan te geven dat het waterpeil vroeger hoger stond, dat het waterpeil verscheidene keren veranderd is... Nochtans is het streefpeil van de polder, ten minste sinds de jaren 1950, onveranderd gebleven op 1m80 in de winter (meestal vanaf eind september/begin oktober) en 2m10 in de zomer (meestal vanaf eind maart/half april). Die verkeerde indruk wordt veroorzaakt enerzijds door de sterke schommelingen van de waterspiegel ten gevolge van neerslagperiodes (het streefpeil hinkt altijd achterop) en anderzijds door het feit dat perceelgrachten door het intensieve onderhoud vroeger altijd breed, diep en watervoerend waren, terwijl ze er nu door de verlanding veel vaker droog liggen.

2.2.2. Sloottypes en kleine landschapselementen

De mondelinge geschiedenis leert dat de streekbewoners tot op vandaag een onderscheid maken tussen diverse types van afwatering, van klein naar groot (zie Fig.5):

- *laontje, laone* (Fig.5 a): een ondiepe (20-40 cm), systematisch aangelegde, rechthoekige, meters brede en zeer zacht afhellende detailafwatering; alleen in weiden; laantjes liepen oorspronkelijk altijd door tot in de perceelsgracht; staan alleen in perioden van grote neerslag onder water, dus meestal in het winterhalfjaar;
- *bré, grote of diepe laone, leegte, wal* (Fig. 5 b): een duidelijke, diepere depressie, bijvoorbeeld het restant van een omwalling rond een *mote* of het restant van een vroegere perceelsgracht na samenvoeging van twee weiden; vaak onregelmatig van vorm; staan alleen in perioden van grote neerslag onder water, dus meestal in het winterhalfjaar;
- *strynk(gracht)* (Fig. 5 c): duidelijk kleiner van omvang dan een perceelsgracht (zie volgende), eerder een grote greppel; vaak droog, alleen in perioden van grote neerslag watervoerend; vaak naast een weg of tussen akkers;
- *koeiegracht gracht, rietgracht, beke, dyk* (Fig. 5 d): de standaard perceelsgracht tussen de weiden, kleiner of groter van formaat ; oorspronkelijk als veekering altijd watervoerend en in contact met de trekgracht; thans zeer vaak gedeeltelijk of totaal verland; kadastrale perceelsgrenzen in het weidegebied liggen *half-gracht*..

Al de hierboven genoemde elementen zijn particulier bezit van de landbouwer en moeten door hem zelf onderhouden worden. Doordat de kadastrale perceelsgrenzen half-gracht liggen moeten dus altijd twee landbouwers akkoord gaan voor het onderhoud van hun gemeenschappelijke perceelsgracht, wat voor heel wat problemen kan zorgen en het onderhoud niet ten goede komt. De hierna volgende waterlopen worden door de Polder Noordwatering, door de gemeenschap dus, onderhouden:

- *trekgracht* (Fig. 5 e):: meestal duidelijk groter van omvang dan perceelsgrachten maar net als deze vaak kronkelend en dwars door het weidegebied lopend; waterloop die door de Polder “niet gerangschikte onbevaarbare waterloop te onderhouden door de Polder” genoemd wordt; het grote onderscheid met de perceelsgrachten is dat de polder deze grachten systematisch controleert en onderhoudt; ze zijn dus altijd watervoerend;
- *(polder)vaartje, (polder)vaart, leed* (Fig. 5 f):: de grotere, vaak rechthoekige waterlopen, vaak naast wegen, zoals de Zaadgracht, het Eieleed, Kleine IJzerbeek, Grote Beverdijkvaart; in het juridisch jargon de “onbevaarbare waterlopen van 2de en 3de categorie” genoemd.

Twee andere watervoerende landschapselementen zijn:

- *weddynk, sletse* (Fig. 5 g): drinkplaats; hellend vlak, al of niet verhard, bij een walgracht rond de hoeve, perceelsgracht, poldervaart, veedrinkput, om het vee tot bij het water te laten komen om te drinken,
- *wol, (drynk)pit* (Fig. 5 h) : veedrinkput, geïsoleerd van de perceelsgrachten; vaak midden in een weide.

Fig. 5 a. Laantje.
(foto LV)

Fig. 5 b. Brede laagte
(restanten walgrachten).
(foto LV)

Fig. 5 c. *Strynkgracht*.
(foto MB)

Fig. 5 d. Perceelsgracht
(koeiegracht, beke, dyk).
(foto MB)

Fig. 5 e. Trekgracht.
(foto MB)

Fig. 5 f. (Polder)vaart(je)
(Eieleed).
(foto MB)

Fig. 5 g. Drenkplaats
(*weddynk* of *sletse*).
(foto Manuel Delen)

Fig. 5 h. Veedrinkput
(*wol* of *drynkpit*).
(foto Manuel Delen)

2.2.3. Onderhoud van de waterlopen

Enkele getuigen kunnen nog zeer precies het traditionele onderhoud van deze waterlopen beschrijven. Tijdens het Interbellum, en nog sporadisch tot in de jaren 1950, gebeurde dit werk, zoals eeuwen lang het geval geweest is, uitsluitend met de hand.

Ooit moeten de laantjes met spade en schop uitgegraven zijn. Maar het onderhoud na de aanleg gebeurde met een enkele ploeg of met de spade. Men trok op het diepste van het laantje *een veure*, een greppel, tot aan de perceelsgracht, om de detailafwatering te optimaliseren. Een *zindelijke* boer gooide de omgeploegde zode vervolgens nog tot buiten het laantje.

Het onderhoud van de perceelsgrachten was een zeer zware karwei voor de *dykedelvers* (grachtendelvers), vandaar de bekende West-Vlaamse uitdrukking: "Eten als een

dykedelver”. De landbouwers deden voor het delfwerk steevast een beroep op dagloners uit de buurt en op de weidebewaarders. Dat gebeurde buiten de oogsttijd, in kalme periodes in de zomer en het najaar voordat de vorst inviel, meestal tot in oktober. Men werkte voor het delven van de perceelsgrachten per twee, vaak vader en zoon. Het *stakyt* werd verwijderd. Een stuk gracht van circa 100 m werd door twee dammen ingeperkt en het water uitgeschept. Men gebruikte voor het delven vier gereedschappen:

- een klassieke metalen spade;
- een *kantschuppe* of *kantzettere*: kantschop (**Fig. 6**), een houten hoekige schop met driehoekige metalen versteviging aan de snijdende voorkant; dit type schop werd door Edgar Kesteloot gefotografeerd ca. 1952 bij André Decap in de IJzervallei te Woumen en werd daar toen *beslagschuppe* genoemd (Zwaenepoel (red.), 2009, pag. 159);
- een *slykschuppe*, *slykschote*: slijkschop (**Fig. 7**) een houten schop, komvormig als een grote lepel;
- een *roe*: roe of roede (**Fig. 7**), maatstok en oude lengtemaat, verschillend in lengte van streek tot streek; in Veurne-Ambacht 382,5 cm lang.

De man voorop moest met de spade en de kantschop de *kanten zetten*, schuin, opdat ze niet zouden invallen. De tweede arbeider volgde en schepte met de slijkschop de vloeibare zwarte blubber weg tot op de vaste ondergrond, meestal een turflaag en soms klei. Het profiel van de gracht was uiteindelijk trogvormig met vrij steile schuine kanten en een min of meer vlakke vloer. Alle delfspecie werd op de kant gedeponerd. Met een gemarkeerd deel van de roede werd de breedte en de diepte van het delfwerk aangehouden en vooral gebruikt om de lengte van de gracht na te meten. De grachtendelver werd door de landbouwer immers per roede delfwerk, *ten entreprise*, betaald. Dit onderhoud werd in de jaren 1920-1930 om de 10 tot 15 jaar herhaald. Hierdoor waren alle perceelgrachten breed, diep en watervoerend en zeer rijk aan paling. Voor de weidebewaarders waren deze waterbarrières zo hinderlijk bij hun verplaatsingen in de komgronden dat ze in de jaren 1919-1960 nog volop gebruikt maakten van een *spryngstok* om als een polsstokspringer over de grachten te wippen. Door begrazing en door het regelmatig trogvormig uitgraven kwamen rietkragen in de kom zelf vrijwel niet voor maar wel in grachten langs de wegen en langs grotere vaarten.

Fig. 6. Kantschop (*kantschuppe*) uit de omgeving van Wulpen.
Links: vooraanzicht; midden: achteraanzicht; rechtsboven: detail achteraanzicht; rechts-
onder: detail vooraanzicht. Verzameling en foto: Floris Verhaeghe.

Fig. 7. Marcel Messiaen van het openluchtmuseum “Bachten de Kupe” (Izenberge) met de maatstok, een Veurnse roede (382,5 cm) en een *slykschote*. Bemerkt de lederen (soms zinken) opstaande rand aan de bovenrand van de schop. Deze rand diende om de modder beter op de schop te kunnen houden (foto's MB).

Het onderhoud van de vaarten gebeurde op initiatief van de Polder Noorwatering die dezelfde plaatselijke dagloners inzette. De waterkwaliteit was in de hier besproken periode nog zo goed dat alle poldervaarten iedere zomer compleet dichtgroeiden met een ondoordringbare massa van zowel ondergedoken als drijvende waterplanten (zie hoofdstuk 4: Evolutie van de vegetaties in de grotere waterlopen). Daardoor moest men jaarlijks *reiten* (schoonen). Dit werk gebeurde met een *driehaak* aan een touw, waarmee men de massa's waterplanten uit het water trok en op de oever deponeerde. Ook de rietkragen en andere hoge oevervegetatie langs sloten en vaarten werden gemaaid om de doorstroming van het water niet te hinderen. Hiertoe werd divers alaaam gebruikt, zoals een handzeis met korte steel, een gewone zeis met kort blad, en een soort hakmes (**Fig. 8**). Het gemaaid riet werd toen nog gebruikt om *vummen* en *schelven* af te dekken of om een bodem te leggen op de *dilte*. Tot in de jaren 1950 werden de vaarten ook nog met de hand geruimd. Hiervoor werden grotere groepen dagloners, *een bende werkvolk*, ingezet waarbij ze in een ketting van bijvoorbeeld drie man de delfspecie doorgaven van schop op schop en zo tot op de kant.

Een algemeen beeld van het graven van een sloot op een niet nader genoemde plaats in de polders in het eerste derde van de 20ste eeuw wordt gegeven door **Fig. 9**. Duidelijk blijkt hieruit de intensieve handenarbeid die nodig is om dit soort werken uit te voeren.

Fig. 8. Detail van een onuitgegeven grootformaat foto (27cm x 37cm) van het landschap langs de rechteroever van de Grote Beverdijkvaart (Enclave van Lampernisse, Vla-hoek). Opgenomen door Jean Massart, omstreeks 1904, van op de 's-Heer Ryckewaerts-brug. Bemerkt het hakmes waarmee de oevervegetatie gemaaid wordt. Zie ook **Fig. 22**.

Fig. 9. – Het delven van afvoergrachten in de polders, een anonieme foto afgebeeld in Vander Vaeren , “Le livre d’Or de l’Agriculture belge” (1939).

2.2.4. Andere aspecten

Oorlogsherinneringen betreffen de aanwezigheid van enorme aantallen paarden in mei-juni 1940 die door de Duitsers in de komgronden bijeen gedreven werden en zware overbegrazing veroorzaakten. Naar het einde van de oorlog toe heeft de bezetter kennelijk het waterpeil verhoogd want alle lage weiden stonden toen min of meer onder water. Dit fenomeen is na de oorlog nooit meer vastgesteld.

Er zijn ook getuigenissen over het aanleggen van drainage vanaf de jaren 1930, maar uitsluitend in akkerland en buiten de kom. Een diepe, zacht afhellende sleuf waarin korte, rode, bakstenen buizen werden neergelegd, werd met de spade gegraven. Het waren gespecialiseerde dagloners die dit werk aankonden.

In de hier besproken periode was de hazenpopulatie nog indrukwekkend groot. Maar de streekbewoners hadden, op stroperij na, weinig te maken met de jacht, die aan *grote heren* voorbehouden was. Met visvangst was dat wel anders. Plaatselijke vissers met *de peure* (vislijn zonder haak maar met een bundeltje regenwormen als lokaas) in de grotere vaarten of met *een heelte* (visfuij) in de *koeiegrachten* haalden moeiteloos zeer veel paling boven. De *dykedelvers* hadden ze zo maar voor het oprapen tijdens hun werk.

Op het einde van de periode 1919-1960 kondigden zich gaandeweg revolutionair nieuwe tijden aan in de landbouw. Tussen 1945 en 1960 schakelde de boer over van de paardlandbouw naar de tractorlandbouw. Dienstknechten en meiden verdwenen van de hoeve. De dagloners, seizoenarbeiders en grachtendelvers konden terecht in de bouw en de industrie. De boer en de boerin stonden nu vaak alleen op een gemechaniseerd bedrijf.

2.3. De periode 1960-2010: de moderne tijd

De totaal nieuwe landbouweconomie heeft ook voor de kom van Lampernisse zeer ingrijpende veranderingen met zich meegebracht.

Tot omstreeks 1975 bestond de kom nog volledig uit weiden met runderen. Hooiweiden waren er nauwelijks. Het rode ras, een dubbel-doelras van melkkoeien en vleeskoeien, werd in de loop der jaren vervangen door enerzijds een uitmuntend melkveeras (het zwart-bontras) en anderzijds een sterk presterend vleesras (het wit-blauwras). De beweiding start van eind maart tot begin mei, maar meestal in april en eindigt tussen eind oktober en begin december, meestal in november. Het gekozen tijdstip is uiteraard afhankelijk van het weer en vooral ook van de ingesteldheid van de boer of veehandelaar. Het zijn altijd dezelfde gebruikers die de dieren vroeg of laat in de weiden brengen of terughalen. De meeste dieren in de weiden zijn nu jongvee, vaarzen, om te kweken tot ze twee jaar oud zijn. Het jaar erna kalven ze en blijven op de boerderij. Het oude systeem met de “vetteweiden” en ossen van het rode ras verdween en de veemarkt van Lampernisse stierf een stille dood, begin van de jaren 1970. Door het toegenomen aanbod van drijfmest nam de bemesting zeer sterk toe met een piek rond de jaren 1980. Toen was er zelfs sprake van het dumpen van drijfmest in de poldervaarten en langs de Visserstraat. De opeenvolgende mestdecreten moeten nu zorgen voor een rationelere bemesting op de landbouwgronden en een betere basiskwaliteit van het oppervlaktewater. Om een optimaal productieve weide te bekomen worden regelmatig herbiciden tegen tweezaadlobbigen ingezet. De bezetting bedraagt nu ca. 5 dieren/ha voor het vee dat langdurig in de weiden verblijft maar kan kortstondig tot 10-15 koeien/ha gaan voor melkvee dicht bij de boerderij, bijvoorbeeld bij nabegrazing op raaigras tussen twee maaibeurten in, in een wisselsysteem. Doordat de landbouwer nu over een personenwagen beschikt, oefent hij zelf regelmatig toezicht uit over de weiden en het vee en verdween het beroep van weidebewaarder. De bewoners van de voormalige weidebewaardershoevetjes beperken hun tussenkomst nu tot het telefonisch verwittigen bij kalven, bij ziekte of bij uitgebroken vee. Belangrijk is ook dat zij de nodige elektriciteit leveren voor de schrikdraad.

Vanaf 1980 zijn er twee vormen van grondgebruik opgedoken die totaal nieuw waren voor de kom: de aanleg van akkerland en kuilgraswinning. Wat eeuwenlang ondenkbaar was geschiedde: weiden werden met een totaalherbicide behandeld en omgeploegd. Vaak werd ook nog drainage aangelegd. De opbrengsten op deze akkers waren pover tot zeer pover. Bij grondanalyse bleek op twee verschillende percelen de pH slechts 4 te bedragen. De drainage werkte maar enkele jaren en dan nog maar zeer gebrekkig. Door de natte grond was elke bewerking een probleem. Het eindresultaat is dat in 2010 vrijwel alle akkers weer in grasland omgezet zijn, meestal voor de kuilgraswinning, soms als weide (**Fig. 15**). Alle landbouwers zijn het er nu over eens dat de komgronden ongeschikt zijn voor akkerland. Terwijl het gebruik van de hooiweiden verdween, is

kuilgraswinning enorm toegenomen, vooral vanaf de negentiger jaren. Ofwel wordt een bestaande weide niet langer begraasd maar gemaaid, ofwel wordt een voormalige akker ingezaaid met raaigras. Soms beschouwt een landbouwer de grasmat van een oude weide als onvoldoende productief voor de kuilgraswinning. Dan wordt de grasmat behandeld met een totaalherbicide. Het perceel wordt al of niet gedraineerd, omgeploegd en onmiddellijk heringezaaid met Italiaans raaigras. Bij de kuilgraswinning wordt vanaf eind april/begin mei het grasland regelmatig gemaaid, tot circa vijf-zes keer per seizoen, tot in oktober. Na de maaibeurt wordt drijfmest geïnjecteerd. Soms wordt er ook een systeem toegepast waarbij maaibeurten afgewisseld worden met nabeweiding. Op die percelen worden soms andere grassen gebruikt (vaak kruisingen tussen Italiaans en Engels raaigras). Door de enorme uitbreiding van kuilgraswinning, samenhangend met de praktijk om de runderen het jaar rond op stal te houden, is de begrazing van de weiden, in de voorbije 20 jaar, zeer drastisch afgenomen (zie ook Rapport 2).

Het traditionele, particuliere, regelmatige onderhoud van laantjes en perceelsgrachten is vanaf WO II grotendeels stilgevallen met een verregerende verlanding van deze landschapselementen tot gevolg. Een efficiënt aangebrachte prikkeldraadafsluiting en het gebruik van schrikdraad vanaf de jaren 1950 is immers meestal voldoende als veekering. Alleen in droge zomers verschijnt er eens een kraan in de weiden om het allernoodzakelijkste delfwerk uit te voeren. Verscheidene landbouwers vrezen voor gezondheidsproblemen als er in de toekomst meer stilstaand water en minder stromend water (dammetjes VLM en veedrinkpoelen) zal zijn. In de voorbije twee eeuwen zijn gaandeweg her en der percelen samengevoegd waarbij de tussenliggende sloot eerst verlandt en daarna vaak geheel of ten dele wordt opgevuld. Ook dit fenomeen draagt ertoe bij dat watervoerende perceelsgrachten verdwijnen. Vermoedelijk door eutrofiëring en uitgespoelde herbicides in het oppervlaktewater zijn de ondoordringbare massa's drijvende en ondergedoken waterplanten in de vaarten volledig verdwenen. De Polder Noordwatering maait nog de taluds en ruimt de waterlopen die onder haar bevoegdheid vallen.

De mening over de rangschikking als landschap varieert van positief ("Dat waren hier allemaal vetteweiden en ze zijn die weiden beginnen omploegen. En nu zijn de weiden beschermd en dat is goed"), over neutraal ("Voor mij is daar niet veel mee veranderd. Je hoort daar niets meer over") tot ronduit negatief ("Eigenlijk is dat diefstal geweest" of "Ik vrees dat de functionaliteit van dit gebied voor de landbouw zal verloren gaan").

De ingrepen die de door VLM uitgevoerd werden en het agrarisch natuurbeheer (akkerrandbeheer) worden meestal neutraal ontvangen. De waterpeilnivellering, winter en zomer op 2m10, heeft geen opvallend negatieve gevolgen gehad voor de landbouw. Het toekomstig beheer van de clusters natuur door ANB roept meer vragen op. Alle gesprekspartners staan evenwel positief t.a.v. het opnieuw watervoerend maken van de perceelsgrachten. De delfwerken zouden wel best door een "neutrale overheidsinstantie" uitgevoerd worden om moeilijkheden tussen individuele landbouwers te vermijden. Kennelijk kan hier voor landbouw en milieu, een win-win situatie gecreëerd worden.

3. Het onderhoud en beheer van waterlopen door overheidsinstanties in de periode 1990-2010

3.1. Polder Noordwatering Veurne

Volgende informatie is gebaseerd op een gesprek met Hendrik Pylyser (ontvanger-griffier van de Polder Noordwatering Veurne) en Paul Clinckemalie (dijkwachter) op 4 mei 2010 op het kantoor van de Noordwatering, Oude Vestingstraat 1, Veurne.

In het onderzoeksgebied onderhoudt de Noordwatering 14 waterlopen van drie verschillende categorieën (zie **Fig. 10**):

- onbevaarbare waterloop van 2de categorie, blauw op de kaart: Zaadgracht, Eieleed en de benedenloop van de Kleine IJzerbeek;
- onbevaarbare waterloop van 3de categorie, rood op de kaart: bovenloop van de Kleine IJzerbeek en een zijtak van de Kleine IJzerbeek;
- niet gerangschikte onbevaarbare waterlopen te onderhouden door de Polder, oker op de kaart: zogenaamde *trekgrachten*.

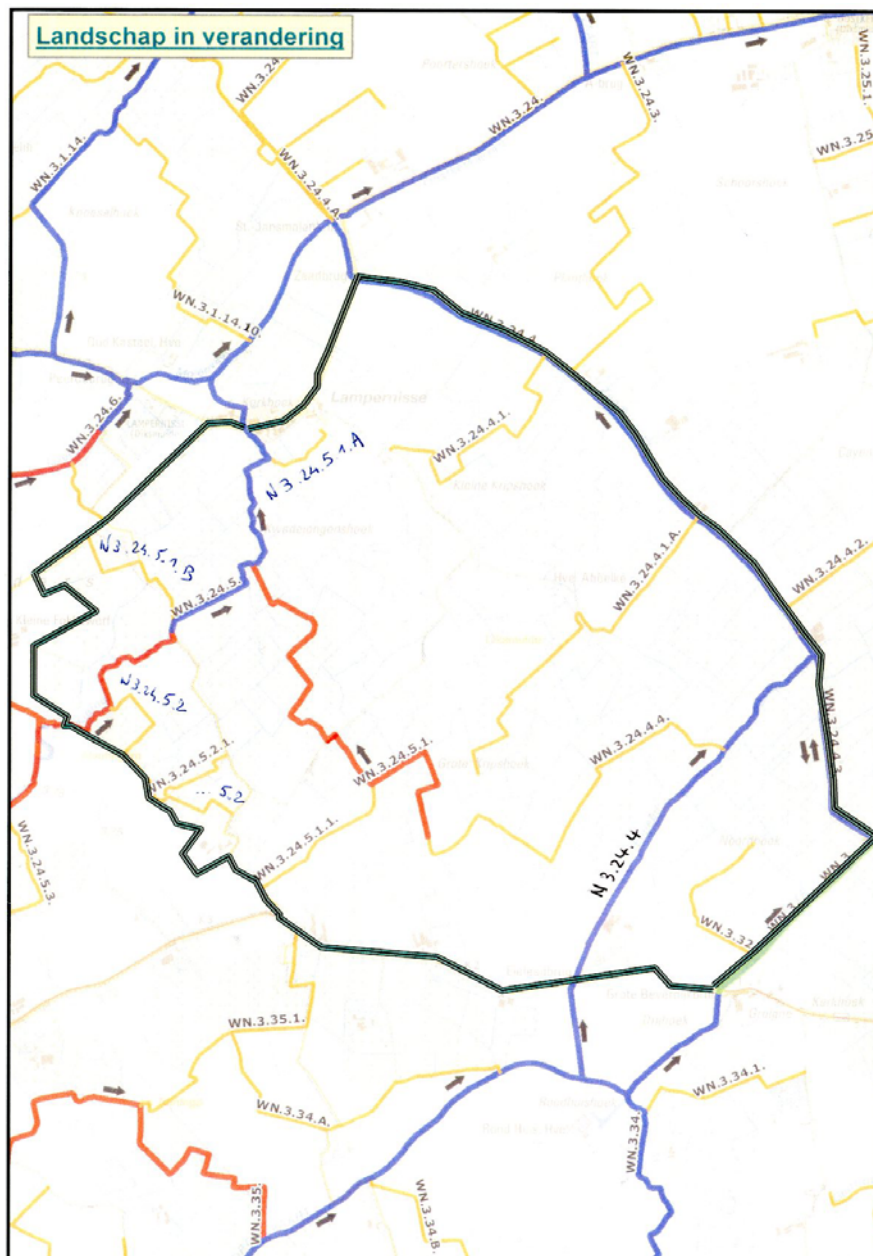

Fig. 10.
Waterlopen
onder beheer
van de Polder
Noordwatering
Veurne.

Blauw:
onbevaarbare
waterlopen van
2de categorie;

rood:
onbevaarbare
waterlopen van
3de categorie;

oker: niet
gerangschikte
onbevaarbare
waterlopen te
onderhouden
door de polder.

Bron: Hendrik
Pylyser en Paul
Clinckemalie
(Polder
Noordwatering
Veurne).

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	
N 3.24.4 ZAADGR 2°KAT	ruimen		maaien	maaien	maaien	maaien		maaien	maaien				RVK	RVK	RVK				ruimen		maaien
N 3.24.4 EIELEED 2°KAT			maaien	maaien	maaien	maaien		maaien	maaien				RVK	RVK	RVK	ruimen					maaien
N 3.24.4.1 PW		ruimen				maaien		maaien	maaien				RVK	RVK	RVK						
N 3.24.4.1A PW... 4.1B	ruimen							maaien			ruimen		RVK	RVK	RVK						
N 3.24.4.4 PW	ruimen				maaien								RVK	RVK	RVK						
N 3.24.5 2° KAT	ruimen				maaien	maaien	maaien	maaien	maaien	maaien	maaien	maaien	RVK	RVK	RVK				maaien	maaien	maaien
N 3.24.5 3° KAT	maaien	ruimen		maaien	maaien	maaien	maaien	maaien	maaien	maaien	maaien	maaien	RVK	RVK	RVK	ruimen			maaien	maaien	maaien
N 3.24.5.1 3°KAT	maaien	maaien	maaien	maaien	maaien	maaien				maaien	maaien	maaien	RVK	RVK	RVK	maaien					
N 3.24.5.1.1 PW	ruimen												RVK	RVK	RVK		maaien				
N 3.24.5.1.A na rvk pw													RVK	RVK	RVK						
N 3.24.5.1.B PW	ruimen						maaien						RVK	RVK	RVK						
N 3.24.5.2 PW		maaien	ruimen			maaien					ruimen		RVK	RVK	RVK						
N 3.24.5.2.1 na rvk pw													RVK	RVK	RVK						
N 3.32 PW									maaien				RVK	RVK	RVK						

Fig. 11. Waterlopen onder beheer van de Polder Noordwatering Veurne: chronologische overzichtstabel van de tussen 1990 en 2009 uitgevoerde beheerswerken (maaieren en ruimen) in de kom van Lampernisse per beheers-eenheid. Bron: Hendrik Pylyser en Paul Clinckemalie (Polder Noordwatering Veurne).

In Fig. 11. wordt een overzicht gegeven van het onderhoud van al deze waterlopen in de periode 1990-2009. Maaieren (groen blokje in de tabel) betekent het machinaal schonen van de vegetatie van beide taluds en de beekbodem met de zogenaamde maaikorf (vroeger “reiten” genoemd). Onder ruimen (rood blokje in de tabel) verstaat men het delven van het slib tot op de vaste bodem. In de jaren 2002-2004 werd dit onderhoud onderbroken door de ruilverkaveling. Overigens kan men uit de tabel opmaken dat er geen vaste frequentie zit in het maaieren en het ruimen. Het gebeurt naar gelang de noodzaak of op aanvraag van een landbouwer die problemen heeft met de watertoevoer voor de runderen.

Vanwege het belang voor natuurwetenschappelijke en historische waarden (de kom van Lampernisse wordt door de Vlaamse overheid als landschap beschermd: zie verder) moet men toestemming krijgen van het Agentschap Ruimte en Erfgoed om te ruimen. Dat geldt in het bijzonder voor het storten van de ruimingspecie en voor het werktransport in de historisch permanente graslanden, de archeologische sites en met het oog op de instandhouding van de structuurkenmerken van de grachten. Deze aanvragen worden steeds voorafgaandelijk op het terrein besproken. Daar wordt bepaald op welke percelen de ruimingspecie gestort en uitgespreid kan worden. Mits akkoord van de eigenaar/gebruiker gebeurt dit bij voorkeur op aanpalende akkers. Er is tot nu toe nog maar één dossier van de Polder met premie van Onroerend Erfgoed voor de meerkost van het afvoeren van de ruimingspecie bekend: de ruimingwerken van de Zaadgracht.

Tenminste sinds de jaren 1950 is het streefpeil in de winter 1m80 (wordt ingesteld afhankelijk van de neerslag, meestal eind september/begin oktober) en in de zomer 2m10 (vanaf eind maart/half april). Sinds 2004 wordt in het onderzoeksgebied het jaar rond een streefpeil van 2m10 gehanteerd en is er dus sprake van een peilnivellering. In het voorjaar echter, meestal in april, wordt het peil voor 14 dagen op 1m80 gebracht om de landbouwers iets vroeger op de percelen te laten komen om te bemesten. Tijdens de eerste jaren van deze peilnivellering bleek dat in droge zomerperioden door het sterke waterverbruik en de hoge verdamping van water het waterpeil lager kwam te staan dan in de rest van de polder. Het waterniveau kon echter niet aangevuld worden doordat in het kader van de landinrichting alle verbindingsslootjes met de omringende

3.3. Agentschap voor Natuur en Bos (ANB)

Gebaseerd op een gesprek met Lut Demarest op 5 mei 2010 op De Blankaart te Woumen.

De VLM voorziet twee of drie, door het ANB over te nemen clusters natuur in het projectgebied: Lampernisse-Kwadejongenshoek (ter Wissche-Kleine IJzerbeek), Lampernisse-Kripshoek en Oudekapelle-Noordhoek (Eieleed). Alleen het eerste cluster is momenteel reeds overgedragen aan ANB. Het Agentschap heeft in dit gebied een aantal werken uitgevoerd (Fig.13):

- ruimen van perceelsgrachten in september 2007 en oktober 2009;
- één groot begrazingsblok gecreëerd met grotendeels een nieuwe afsluiting die lager op het talud staat, om de ontwikkeling van een trappelzone mogelijk te maken;
- oude afsluitingen werden verwijderd.
- bij het Leenhof ter Wissche werd lidsteng met de kraanbak verplaatst naar een plaats waar de populatie verdwenen was. Deze groeiplaats breidt nu weer uit.

Men plant ook nog de vervanging van een aantal hoog geplaatste afsluitingen naar een lager niveau bij de waterkant. Tenslotte plant men de afgraving van het laaggelegen ‘slurfperceel’ tot een watervoerende kreek met natuurvriendelijke oevers en de aanleg van twee dammen om de toegankelijkheid van de omliggende percelen voor de gebruiker mogelijk te maken (Fig. 13 en 14).

In **Rapport 2** worden sommige van deze ingrepen in meer detail besproken en wordt aandacht besteed aan de gevolgen ervan voor de vegetaties

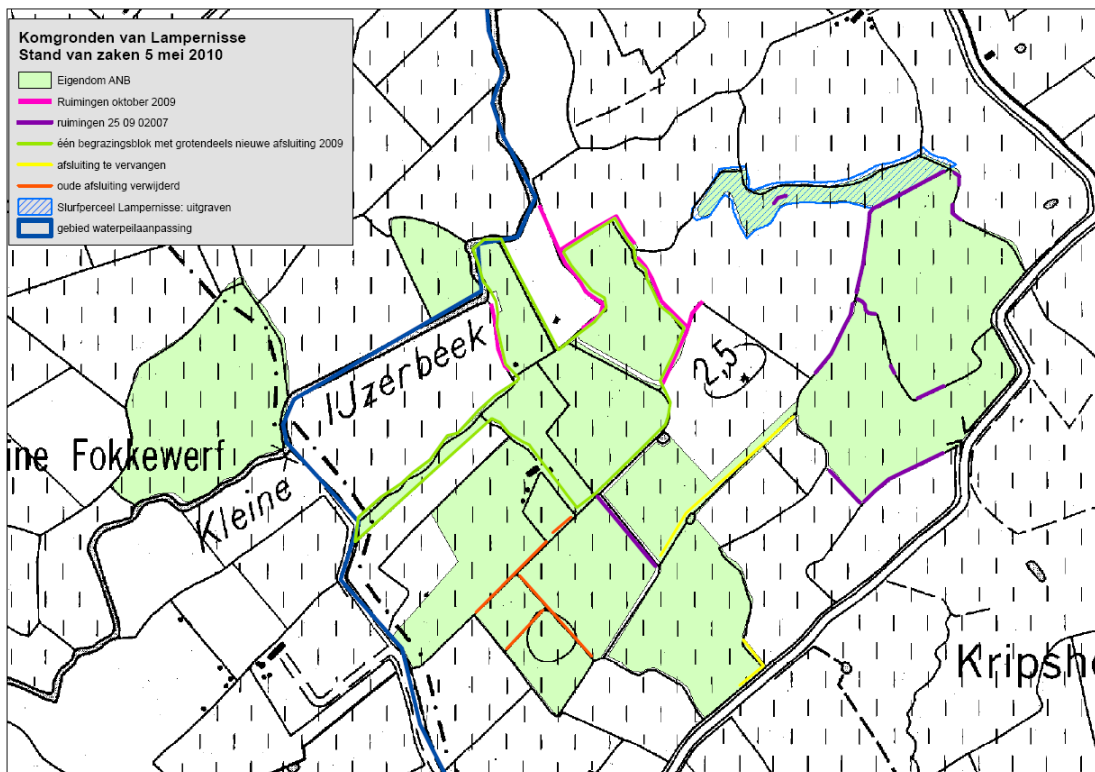

Fig. 13. Door het ANB verworven en beheerde percelen in hun cluster natuur “ter Wissche – Kleine IJzerbeek” en overzicht van de onderhoudswerken uitgevoerd in 2007 en 2009, toestand van 5 mei 2010. Bron Lut Demarest, ANB.

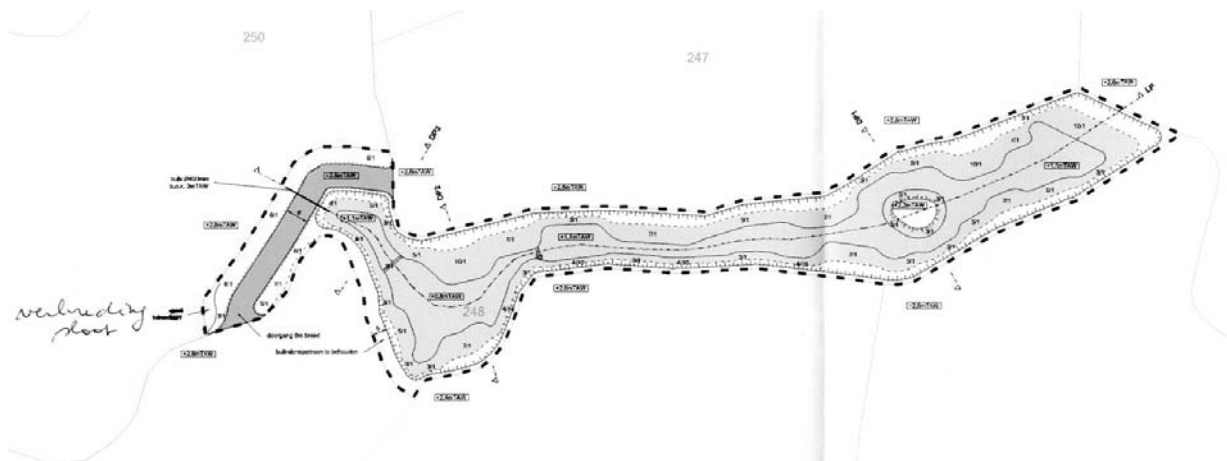

Fig. 14. Detailplan voor de afgraving van het zgn. “slurfperceel” tot watervoerende kreek, voorziene uitvoering in 2011 in opdracht van het ANB. Bron: ANB en Soresma.

3.4. Agentschap Ruimte en Erfgoed (ARE)

In de loop van de jaren 1980 ploegden meer en meer landbouwers weiden om tot akkers (**Fig. 15**). Dit vormde een bedreiging voor de archeologische (tientallen middeleeuwse boerderijsites) en de ecologische (scheuren van historisch permanent grasland) waarden van de kom van Lampernisse.

Het toenmalige Bestuur van Monumenten en Landschappen reageert hierop en rangschikt het “Komgrondegebied van Lampernisse” bij MB van 27 november 1992 voorlopig en bij MB van 24 november 1993 definitief als landschap (**Fig. 16**). Belangrijke verbodsbepalingen die de archeologische en ecologische waarden moeten beschermen worden als volgt geformuleerd:

- elke activiteit die een belangrijke wijziging van de waterhuishouding voor gevolg kan hebben, inzonderheid het graven van afwateringskanalen en het uitvoeren van draineringwerken;
- het omzetten van grasland naar akkerland;
- het uitvoeren van bijzondere waterbeheersingswerken, inzonderheid het uitgraven en herprofilieren van het bestaande afwateringsnet, behoudens voorafgaande toestemming.

Dit besluit werd door de landbouwsector juridisch betwist en door een gerechtelijke uitspraak vernietigd.

Bij MB van 4 januari 2001 worden de “Oudlandpolders van Lampernisse” opnieuw voorlopig en op 30 januari 2002 definitief beschermd als landschap. T.o.v. de vorige rangschikking wordt het gebied uitgebreid met de Kerkhoek van Oudekapelle. Het MB vermeldt o.m. volgende doelstellingen die in het beheer moeten worden nagestreefd:

- het functioneel en ecologisch herstel van het slotensysteem, grachten en polderwaarden met ecologisch verantwoorde oevers, inzonderheid de begraasde oevers, door een aangepast grondwaterstandbeheer;
- instandhouding en herstel van het graslandgebruik in de komgronden en het voeren van een aangepast gras- en hooilandbeheer ten behoeve van de floristische en avifaunistische waarden, in samenspraak met de bestuurders en de gebruikers.

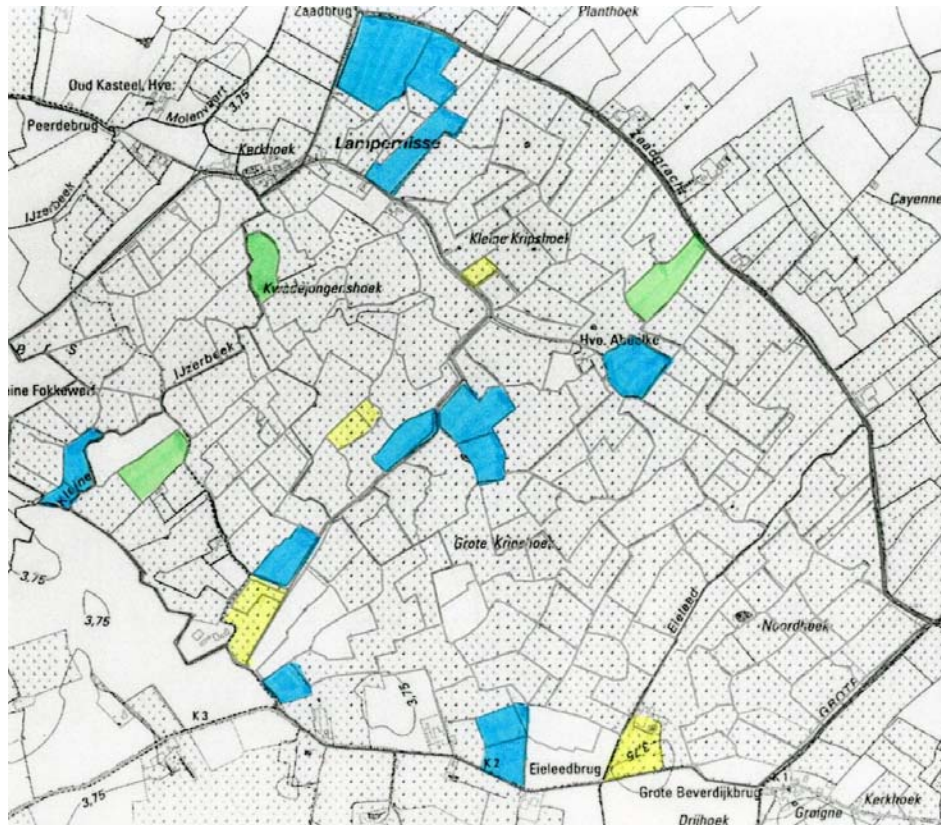

Fig. 15. Omzetting van weilanden tot akkers (geel), van akkers tot kuilvoergrasland (blauw) en van akkers tot weiland (groen) in de periode 2000-2010. Akkers die akkers bleven werden niet in kleur gezet. **Errat.:** het bovenste gele perceeltje (onder Kleine Kripsloot) is zeker sedert 1975 altijd akker geweest, maar werd op de topografische kaart verkeerdelijk als weiland aangeduid – het moet dus wit blijven.

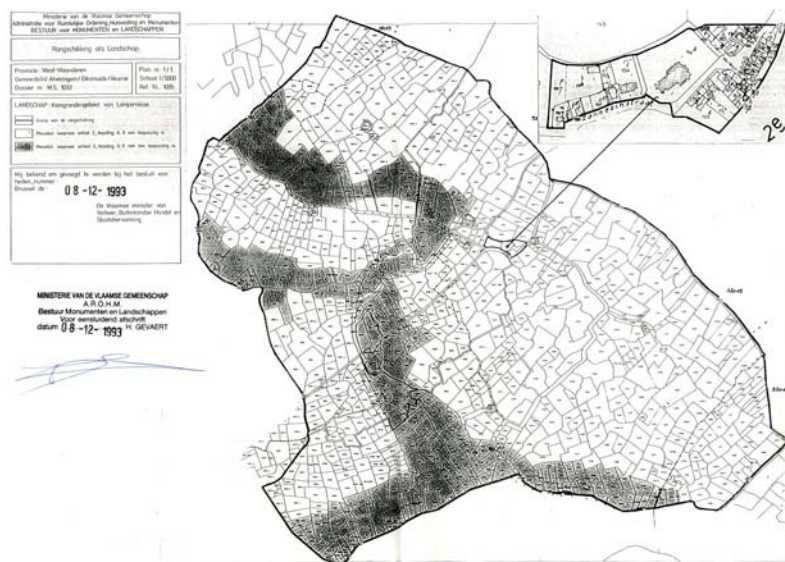

Fig. 16. Begrenzing van het in 1993 bij MB gerangschikte landschap “Komgronden-gebied van Lampernisse”. Het huidige beschermd landschap “Oudlandpolders van Lampernisse” werd nog uitgebreid met de Kerkhoek in Oudekapelle. Bron: Bestuur van Monumenten en Landschappen..

4. Evolutie van de vegetaties in de grotere waterlopen

In dit hoofdstuk proberen we na te gaan, op basis van andere bronnen dan de orale bevraging van gebruikers en bewoners van het onderzoeksgebied, hoe de vegetatie in en langs de grotere waterlopen uit de onmiddellijke omgeving van het onderzoeksgebied er in het verleden heeft uitgezien en hoe ze is geëvolueerd in de voorbije eeuw. De bedoeling is een algemeen beeld te schetsen van een beperkt aantal waterlopen waarvoor voldoende gegevens beschikbaar zijn. Volgende bronnen werden hierbij aangesproken: oude postkaarten waarop landschappen afgebeeld zijn, oude literatuur, onuitgegeven landschapsfoto's bewaard op de nationale plantentuin, originele notaboekgegevens en gegevens afkomstig uit monitoring projecten. Een in principe belangrijk referentiewerk in dit verband ook is het nagenoeg onbekend gebleven rapport "De referentietoestand van waterlopen in het Vlaams Gewest" (Stabel et al. 2002) waarin per stroombekken en voor verschillende organismengroepen de historische gegevens bijeen gebracht werden. Voor wat de floristische gegevens betreft, beperkt zich de informatie in dit werk tot het citeren van vroegere herbariumvondsten.

De hiernavolgend besproken gegevens betreffen de IJzer en het Ieperleekanaal enerzijds en de Grote Beverdijkvaart en de Zaadgracht anderzijds.

4.1. De Handzamevaart, de IJzer en het Ieperleekanaal op postkaarten van ca. 1900

Van de Handzamevaart ter hoogte van Diksmuide is een postkaart voorhanden van omstreeks 1900 waarop een georganiseerde hengelwedstrijd te zien is (**Fig. 17**). Deze foto illustreert heel duidelijk de visrijkdom van dit water. Ook de verlanding vanuit de oever is zeer goed zichtbaar. Bemerkt de hoge dichtheid aan vissers, die de huidige normen ver overtreft. Bron van de foto: Demoen 1984.

Voorts bezorgde Floris Verhaeghe drie postkaarten uit de verzameling van het Vlaams Bezoekers Centrum De Otter (De Blankaart, Woumen). Ze geven een romantisch beeld van de vegetaties in de IJzer in dezelfde periode. Althans van één van die foto's kan de plaatsaanduiding op de foto zelf ook met grote waarschijnlijkheid bevestigd worden (**Fig. 18**). De foto toont een uitbundige oever- en watervegetatie. De foto van **Fig. 19** is mogelijk langs de IJzer opgenomen (zoals ook aangeduid door de uitgever van de postkaarten), maar het is niet echt zeker of dit ook wel zo is, mogelijk kan de opname gemaakt zijn nabij de samenvloeiing met het Ieperleekanaal. Van de derde postkaartfoto (**Fig. 20**) kan met zekerheid vastgesteld worden dat ze, ondanks de gedrukte aanwijzingen op de postkaart zelf, niet langs de IJzer is gemaakt, maar vermoedelijk langs het Ieperleekanaal in de omgeving van Steenstrate-Sas van Boezinge omwille van de hoge berm links. Opvallend ook op deze drie postkaartfoto's is de sterke ontwikkeling van bomen en struiken in de rivierbegeleidende landschappen.

Fig. 17. Hengelwedstrijd op de Handzamevaart te Diksmuide (ca 1900). Deze foto illustreert de visrijkdom in deze waterloop en de verlandingsvegetatie vanuit de oever is goed zichtbaar. Bron : Demoen 1984.

Fig. 18. De IJzer tussen Nieuwpoort en Diksmuide, ca 1900, in elk geval vóór WO I. De ondiepere oeverzone wordt vooral gekenmerkt door uitgebreide populaties van grote lisdodde, vermoedelijk gele lis en riet. Op het water drijft een aaneengesloten laag van kroossoorten. Bron : VBC De Otter.

Fig. 19. De IJzer tussen Nieuwpoort en Diksmuide of het Ieperleekanaal nabij Knokkebrug, ca. 1900. Bemerkt de rijke watervegetatie met drijfbladen (gele plomp of witte waterlelie) en, her en der, grote helofyten. Bron : VBC De Otter.

Fig. 20. Vermoedelijk het Ieperleekanaal nabij Steenstrate – Sas van Boezinge, ca. 1900. Op de voorgrond is de verlandingsvegetatie langs de oever goed zichtbaar. Bron : VBC De Otter.

4.2. De Zaadgracht en de Grote Beverdijkvaart in 1905-1906, 1977-1983, 1990-2010.

Voor de Grote Beverdijkvaart, die over 750m de zuidoostelijke grens vormt van het onderzoeksgebied van de kom van Lampernisse, en voor de Zaadgracht, die over ongeveer 3km de noordoostelijke grens vormt van het onderzoeksgebied, bestaan enkele weinig of niet bekende historische bronnen die handelen over de begroeiing ervan. In de eerste plaats is er de 2de uitgave van “Sur le littoral belge” van Joséphine Wery (1908), uitgegeven in de serie “Excursions scientifiques (Géologie, Botanique et Zoologie) organisées par l’extension de l’université libre de Bruxelles” onder leiding van J. Massart. Wery, die regentes was en les gaf aan een Brusselse hogeschool, combineerde geschriften van Massart en excursieverslagen tot een soort leerboek met regionale beschrijvingen, zeg maar tot een eco-toeristische gids *avant-la-lettre*, over de kust (het strand, de duinen, de alluvia, de polders en “les anciennes rivières”). In de eerste uitgave van dit boek (1906) ontbreekt nog het hoofdstuk over de polders in de omgeving van Diksmuide. Die gegevens duiken wel op in de tweede editie en zijn gebaseerd op een niet nader gespecificeerde excursie naar de kust in 1906. In dit hoofdstuk wordt zowel over de Zaadgracht als over de Grote Beverdijkvaart informatie verstrekt.

Aansluitend hierbij bestaat over de Grote Beverdijkvaart ook oud fotomateriaal. In zijn “Essai de géographie botanique des districts littoraux et alluviaux de la Belgique” (Massart 1908) is een klein formaat foto (10,8x5,5 cm) opgenomen van de “Beverinck Vaert” te Oostkerke. De foto werd opgenomen in augustus 1906. Aan de nationale plantentuin wordt daarnaast ook nog een ongepubliceerde groot formaat foto (37x27cm) van Massart bewaard (origineel volgnummer 1015D). Deze, op karton gemonteerde foto, bevat voor de rest geen geschreven aanwijzingen, behalve het jaartal 1905, maar het is duidelijk dat die foto ontegensprekelijk van op ongeveer dezelfde plaats opgenomen werd als de klein formaat foto uit 1906. Kleine verschillen in de positionering verraden dat het wel degelijk om een andere foto gaat, die beide overigens blijkbaar met een jaar verschil werden opgenomen. Omwille van bepaalde details is ook de grootformaat foto vermoedelijk in volle zomer opgenomen. Deze beide foto’s en tekst van het excursieverslag hangen dus nauw samen, dateren van dezelfde periode en berusten op enkele excursies van Massart en Wery die een nauw samenwerkingsverband hadden.

Voorts zijn er onuitgegeven gegevens van polderinventarisaties door een onzer (LV) in de periode 1973-1987. Met betrekking tot de Zaadgracht en de Grote Beverdijkvaart zijn in dit verband verder ook nog meer incidentele en min of meer systematische gegevens ter beschikking, respectievelijk uit 1980, 1982 en 1983 en uit 1977, 1982 en 1983. Binnen dit kader van genoemd polderonderzoek werden in 1980 ondermeer de Zaadgracht en in 1982 en 1983 de Grote Beverdijkvaart per kajak afgevaren door beide auteurs. De (trage) verplaatsing over het water en de onbepaalde toegang tot de oevers waren zeer lonend voor het inventarisatiewerk. Vooral de tocht over de zuidelijke helft van de Grote Beverdijkvaart (4 sept 1982) leverde op die wijze veel bruikbare gegevens op, maar ook een fotodocumentatie.

Voor de opvolging van de natuurinrichtingswerken volgend op de ruilverkaveling Fortem werd een permanent proefvlak in de Zaadgracht geplaatst. Dit levert informatie over de toestand van de Zaadgracht in 2000, 2006 en 2010 (Vanhecke 2001, 2007 en 2011). Aan de Grote Beverdijkvaart werd in het laatste decennium van vorige eeuw en het eerste decennium van deze eeuw alleen nog incidenteel aandacht besteed.

4.2.1 Momentopnamen 1905 en 1906: Zaadgracht en Grote Beverdijkvaart

In hoofdstuk 6 “Les Polders des environs de Dixmude” van de tweede herziene en aangevulde editie van “Sur le littoral belge” (Wery 1908) werd een uitvoerig verslag opgenomen van een botanische excursie doorheen de Polders tussen Oostkerke, Lampernisse, Kaaskerke (met een bezoek aan de turfuitbatingen aldaar: zie hierover meer onder volgend hoofdstukje) en Diksmuide. In het verslag wordt uitvoerig aangegeven welke de belangrijkste botanische vondsten van de dag waren; de aanblik van zoveel moois leidt in sommige passages tot lyrische extase. Met behulp van dit verslag is het vrij gemakkelijk om de gevolgde weg te reconstrueren. De excursie vertrok met de buurtspoorweg van Koksijde naar Veurne, van waaruit de trein genomen werd richting Diksmuide. De reis verliep via Zoetenaai naar Oostkerke, waar uitgestapt werd en de rest van de excursie te voet werd afgelegd doorheen de polders. Vanuit het centrum van Oostkerke liep men zuidwaarts richting de Zaadgracht, die men een eind oostwaarts volgde om dan eerst langs de “Beverinckvaert”, de huidige Grote Beverdijkvaart, terug noordwaarts te keren, de Grote Beverdijk over te steken via de 's-Heer Ryckewaersbrug, en de weg te vervolgen naar de baan Oudekapelle-Kaaskerke, de turfuitbating te Kaaskerke en uiteindelijk de IJzer te Diksmuide.

Hieronder volgen de meest relevante passages uit dit enthousiaste verslag. De enige veranderingen ten opzichte van het originele verslag zijn de actualisatie van de wetenschappelijke namen van de geciteerde plantensoorten en de toevoeging van de overeenstemmende Nederlandse namen. Een eerste gedeelte handelt over de Zaadgracht, een tweede over de aangrenzende weilandsloten en een derde gaat over de Grote Beverdijkvaart zelf.

“Notre route, déjà, rencontre l’un de ces anciens cours d’eau: le Zaed Gracht. Voyez-vous quelle soupe de verdure il constitue à présent? Nous en retirons avec une canne de gros paquets de plantes aquatiques de tout genre, de longs filaments entremêlés d’Algues vertes, des touffes de Myriophyllum (vederkruid), de Ceratophyllum (hoornblad), d’Elodea (waterpest), etc. et des Lentilles d’eau (kroossoorten), si abondantes qu’elles recouvrent toute la surface de l’eau d’une nappe verte qui ne se troue que ça et là en découvrant l’eau sombre; ... Il y a ici plusieurs espèces de Lemna. L. minor (klein kroos), la plus commune, dont les frondes petites arrondies sont planes en dessous; L. trisulca (puntkroos) dont les frondes sont rétrécies à la base et qui ne vient flotter à la surface que lors de la floraison; L. polyrhiza (veelwortelig kroos) dont les frondes assez grandes, sont rouges en dessous et portent chacune plusieurs racines.”

De excursie vervolgt zijn weg langs de Zaadgracht en heeft ook aandacht voor de sloten in de aanpalende weilanden.:

“Longeons la route qui est bordée à droite et à gauche des fossés aussi bien habités que le Zaed Gracht. Nous y retrouvons d’ailleurs la même végétation aquatique, mais avec quelques nouveautés. M. Massart y découvre notamment Lemna gibba (bultkroos) dont les frondes sont fortement renflées et spongieuses en dessous, et enfin...le seul Lemna qui manquait à notre récolte pour qu’elle fût complète: L. arrhiza (wortelloos kroos). Oh! vraiment ce dernier ...”

“Contentons-nous de saluer au passage, les panicules roses d’Alisma plantago-aquatica (grote waterweegbree), les fruits originaux de Sparganium (egelskop): nous admirons la grâce et le fraîcheur des longues feuilles rubanées des Sparganium

(egelskop) et des *Glyceria* (vlotgrassen) qui forment un si joli bordure à notre chemin.”.

Aan het kruispunt gekomen met de Grote Beverdijkvaart, “Twee bruggen” genoemd, wordt links afgeslagen:

“*Nous atteignons ainsi le plus large cours d'eau de cette région: le Beverinck Vaert qui doit sans doute son nom aux multiples méandres de son cours. Et, tout de suite, quand nous arrivons sur la rive, un cri d'admiration nous échappe. Ce n'est plus un canal, c'est une prairie flottante ou plutôt un jardin admirablement fleuri. Il y a là les ravissantes étoiles jaune clair de *Nymphoides peltatum* (watergentiaan) dont les larges feuilles étalées sur l'eau rapellent si bien celles du Nénuphar (gele plomp); et tous ces jolis petits épis roses qui lèvent la tête au-dessus de la surface de l'eau,..., ce sont les inflorescences de la Renouée amphibie (*Polygonum amphibium*, veenwortel)...*”

De Beverdijkvaart wordt over gestoken via een kleine boogbrug die zich wat boven het landschap verheft en daarom heel geschikt is voor het maken van landschapsfoto's. De excursie vervolgt zijn weg naar de turfstekerij te Kaaskerke waarbij alleen nog de aanwezigheid van *Zannichellia palustris* (*Zannichellia*) vermeld wordt voor de wegkantsloten. Het is van op de vermelde brug dat de hierboven aangehaalde foto's van Massart werden opgenomen (zie **Fig. 21 en 22**). Op de foto van augustus 1906 (gepubliceerd in Massart 1908, **Fig. 21**) valt weinig te ontdekken. Er is geen oevervegetatie ontwikkeld en de graslandvegetatie langs beide oevers worden niet beweid, althans niet op het moment van de foto-opname. Duidelijk is wel dat nergens een afrastering voorzien is. Het landschapsbeeld oogt niet echt zomers, maar het lijkt een betrokken dag waarin veel detail verloren gaat. Wel zichtbaar in de Beverdijkvaart zelf is een kleine concentratie aan drijvende waterplanten, maar het is onmogelijk om hier verder een naam op te plakken.

De kwaliteit van de niet eerder gepubliceerde groot formaat foto uit 1905 (**Fig. 22**) is stukken beter. Zelfs al blijven de graslanden op het voorplan leeg aan dieren, hoornvee is wel te onderscheiden in de weilanden op de achtergrond langs de rechteroever. De weilanden aan de linkerkant herbergen een kleine hoeveelheid schapen. Opnieuw is er geen echte oevervegetatie, toch geen opgaande vegetatie bestaande uit hoge helofyten. In het water zijn opnieuw ook een paar veldjes met waterplanten met drijfbladen te onderscheiden. Bij sterker uitvergroten wordt duidelijk dat die bladermassa doorspekt wordt met grote, bleke bloemen. Het is niet met zekerheid uit te maken of het hier gaat om *Hydrocharis morsus-ranae* (kikkerbeet), dan wel om *Nymphoides peltata* (watergentiaan), maar rekening houdend met het excursieverslag is het waarschijnlijk toch die laatste. Heel bijzonder aan die foto is de aanwezigheid van de persoon die met een soort “machete” de vegetatie in een sloot in de oeverlanden aan de rechterzijde van de Grote Beverdijkvaart aan het maaien is. **Fig. 8** is een detail genomen uit deze foto (2.2.3 over het onderhoud van de sloten). Overigens is ook duidelijk dat de weilanden nog niet door prikkeldraden afgesloten worden. De watergangen vervullen in deze periode dus nog steeds hun perceelsscheidende en vee-werende functie.

Men kan enigszins wat controverser zoeken tussen de tekstuele beschrijving van de waargenomen plantengroei in de Zaadgracht en Grote Beverdijkvaart en het beeld van die vegetaties op de foto's van de Grote Beverdijkvaart (de aanwezigheid van een weelderige begroeiing tegenover een kale bedoening). Maar strikt genomen worden

Fig. 21. De Grote Beverdijkvaart in 1906 gefotografeerd van op de 's-Heer Ryckewaertsbrug, in stroomafwaartse richting (bron: Massart 1908).

Fig. 22. De Grote Beverdijkvaart in 1905, gefotografeerd van ongeveer op dezelfde plaats als de foto van **Fig. 21**. Onuitgegeven groot formaat foto van J. Massart, bewaard op de nationale plantentuin.

in het excursieverslag voor de Grote Beverdijkvaart alleen maar watergentiaan en veenwortel geciteerd en dus is die tegenstelling onbestaande: er wordt in het verslag ook niet aangegeven dat de Grote Beverdijkvaart over de volledige lengte van het gevolgde traject een “jardin fleuri” was. Hoe dan ook twifelen we niet aan de geloofwaardigheid van het verslag en aan de aanwezigheid van de vermelde soorten.

4.2.2. De Zaadgracht in 1980, 1982, 1983, 2001, 2006 en 2010

In de vroege avond van 30 juli 1980 hebben beide auteurs voor het eerst samen een late kajaktocht aangevat voor de verkenning van de flora van een aantal grotere waterlopen in de polders, in de driehoek tussen Lampernisse, Zoetenaai en Oostkerke. Vertrekkende vanuit het Abeelke werd een lus gevaren over de Zaadgracht, de Molenvaart, het Bavenvliet, de Oude A-vaart, de Oostkerkevaart en opnieuw de Zaadgracht. De nota's met betrekking tot deze tocht waren nog zeer summier. Over het gehele traject, dus ook in de Zaadgracht, waren klein kroos, bultkroos, puntkroos, grof hoornblad en veenwortel heel algemeen in het water. Zeer algemeen langs de oevers waren riet en liesgras. Volgens dezelfde nota's werden voor het Bavenvliet, dat doorheen poelgronden loopt, nog volgende extra soorten genoteerd: zwanebloem, pijlkruid (zeker op een tiental plaatsen), fijn hoornblad, aarvederkruid, brede waterpest, grote egelskop, en slanke waterweegbree; Van deze memorabele avond dateert ook de eerste hervondst van knopig doornzaad die sedert apotheker Van de Vyvere niet meer was waargenomen in de polders (en België).

Fig. 23. De Zaadgracht en één van zijn originele, nog niet gerestaureerde, boogbrugjes ter hoogte van de Cayenne op 22 juli 1983. Het wateroppervlak is grotendeels bedekt met kroossoorten. Riet groeit er hier en daar doorheen. De verweerde zijwand van het bakstenen brugje is nog dicht begroeid met het muurvarentje (*Asplenium ruta-muraria*). Foto LV.

Op 3 augustus 1982 onderzocht een onzer (LV) een gedeelte van de poldersloten in het noorden van de kom van Lampernisse, aansluitend op de Zaadgracht. Voor dit gedeelte van de oevers van de Zaadgracht zelf werden oeverzegge, liesgras, gele lis, riet en grote lisdodde genoteerd en voor de vegetatie in het water: klein kroos (bedekking 4a), bultkroos (3b), punkroos (3a) en grof hoornblad (3b). Aan de hand van deze bedekkingscijfers kan men zich een goed beeld vormen van hoe de watervegetatie er moet hebben uitgezien: de drijvende planten (klein kroos en bultkroos) moeten ongeveer het ganse wateroppervlak hebben ingenomen ($\pm 60\% + \pm 40\%$) en de submerse vegetatie (punkroos en grof hoornblad) ongeveer 70% (30% + 40%). De Zaadgracht was met andere woorden geen lege gracht maar een vaart rijk voorzien aan waterplanten.

Van op een andere plaats langs de Zaadgracht, tegenover de Cayenne, werden op 22.7.1983 opnieuw gele lis, liesgras en grof hoornblad genoteerd, zonder verder detail. Hoe incidenteel en onvolledig ook deze gegevens, toch blijkt dat de Zaadgracht in deze periode steeds een water is gebleven met weelderige ondergedoken of/en drijvende vegetatie en een goed ontwikkelde oevervegetatie (**Fig. 23**).

Met het oog op de opvolging van de effecten van de natuurinrichtingsmaatregelen genomen in de periode 2002-2004 binnen het kader van het Natuurinrichtingsplan volgend op het ruilverkavelingsproject Fortem werd ook voor de vegetatie een monitoringsproject opgestart. In opdracht van de VLM-West Vlaanderen werden tot nu toe drie fasen onderzocht: het vastleggen van de uitgangsfase (jaar nul) in 2001 (Vanhecke 2001), het Jaar +2 in 2006 (Vanhecke 2007) en het Jaar +5 in 2010 (Vanhecke 2011). Onder de gemonitorde sloten en andere watergangen bevinden er zich verschillende die binnen het onderzoeksgebied van de kom van Lampernisse vallen. De VLM heeft toelating gegeven om ook deze gegevens nuttig in voorliggend rapport te gebruiken. In dit deelrapport 1 gebruiken we alleen de gegevens met betrekking tot de opnameplaats S10, gelegen in de Zaadgracht, op 600-650m ten oosten van het kruispunt van de Oude zeedijk met de Zannekinstraat. Het proefvlak werd telkens van op ongeveer dezelfde plaats gefotografeerd in oostzuidoostelijke richting (**Fig. 24-26**). Telkens ook werd binnen een vast proefvlak van 10x2m een vegetatiekundige opname gemaakt. De bedekking van de verschillende vegetatielagen evolueerde als volgt:

	2001	2006	2010
drijvende vegetatie:	30%	<1%	0%
submerse vegetatie:	85%	<1%	0%.

Het volledig ontbreken van enige drijvende vegetatie kan iets te maken hebben met het tijdstip van de opname, dat in 2010 (28 mei) 15 dagen vroeger viel dan in 2006. De opnamedatum in 2006 (12 juni) lag zelf ook al 6 weken vroeger dan in 2001 (24 juli). Dit seizoenseffect geldt echter veel minder voor de vastzittende submerse vegetatie. In 2001 bestond die hoofdzakelijk uit grof hoornblad die nog een bedekking van 4b haalde (tussen de 62.5 en 75%) en uit sedefonteinkruid (bedekk. 2b, dus tussen de 12.5 en 25%) (**Fig. 24**). Van deze beide soorten komt er in 2006 alleen sedefonteinkruid nog in het proefvlak waargenomen (**Fig. 25**), en dan nog slechts met enkele exemplaren (xp). Middelste waterranonkel werd dan ook met enkele exemplaren aangetroffen. De kroossoorten klein kroos (in 2001 met een bedekkingscijfer van 2b), veelwortelig kroos (in 2001 een bedekking van xp: enkele exemplaren) en bultkroos (in 2001 een bedekking van 1p: talrijk, maar < 1% bedekkend) zijn in 2006 gereduceerd tot wat klein

groen (bedekking 1p). In 2010 (**Fig. 26**) werd geen van deze soorten nog binnen het proefvlak waargenomen.

Fig. 24. De Zaadgracht, op 600-650m ten O van het kruispunt van de Oude zeedijk met de Zannekinstraat, richting OZO, 24.7.2001. (bron: VLM-monitoringsrapport Fortem, jaar nul). Foto LV.

Hiernaast:

Fig. 25. De Zaadgracht, zelfde plaats als van **Fig. 24**, 12.06.2006 (bron: VLM-monitoringsrapport Fortem, jaar +2).

Foto LV.

Hieronder:

Fig. 26. De Zaadgracht, zelfde plaats als van **Fig. 24 en 25**, 28.05.2010. (bron: VLM-monitoringsrapport Fortem, jaar +5).

Foto LV.

4.2.3. De Grote Beverdijkvaart in 1977, 1982, 1983 en 2002

Een groot gedeelte van de Grote Beverdijkvaart werd door beide auteurs met de kajak afgevaaren op 4 september 1982 met het oog vooral op een floristische inventarisatie van het water en de oevers. De afvaart werd ook met foto's gedocumenteerd (Fig. 28-45). Het afgevaaren gedeelte had een lengte van ruim 10 km en strekte zich uit tussen de Fintele en de kruising met de Duikervaart op het grondgebied van de voormalige gemeente Oudekapelle, een 400-tal m bezuiden De Groigne, waarbij het laatste gedeelte van de op die dag afgevaaren Grote Beverdijkvaart de oostelijke grens vormt van het onderzoeksgebied van de kom van Lampernisse. Langs het afgelegde traject werd doorheen 11 verschillende IFBL-kilometerhokken gevaren. Deze gedeelten, die door de begrenzing van de IFBL-hokken afgelijnd worden, worden hiernavolgend segmenten genoemd (opgelet: in een andere betekenis dus dan in de deelrapporten twee en drie omdat de segmenten daar los staan van de IFBL-coördinaten) en werden elk apart geïnventariseerd. De lengte van de segmenten van de Grote Beverdijkvaart in die verschillende kilometerhokken is erg verschillend en varieert van 1400m en meer (segmenten 4 en 6) tot slechts een 50-tal meter (segment 5). Het aantal soorten van water- en moerasplanten dat per trajectgedeelte (IFBL-hok) genoteerd werd kan dus niet echt onderling vergeleken worden. Wel is duidelijk (Fig. 27) dat de soortenrijkste trajectgedeelten doorgaans ook de langste waren en dat de kortste segmenten ook de soortenarmste zijn, maar er zijn ook medium lange segmenten die zeer soortenrijk zijn (segmenten 1 en 2 bvb.). Het aantal per segment waargenomen soorten is dus – logischerwijze – zowel afhankelijk van de lengte van het segment als van andere factoren, meer bepaald van omgevingsvariabelen.

Het grootste gedeelte van de resterende stroomafwaartse helft van de Grote Beverdijkvaart werd afgevaaren op 20 juli 1983. Die tocht werd aangevat vanuit de Vlaavaart, waarna de Grote Beverdijkvaart gevolgd werd tot aan zijn kruising met de Kleine Beverdijkvaart enerzijds en de Venepevaart anderzijds. Die laatste werd afgevaaren tot aan de Krekemolenbrug over de baan Nieuwpoort-Pervijze. Een gelijkaardige tabel met plantenwaarnemingen werd opgesteld, maar deze is voor de doelstellingen van dit rapport minder relevant dan de stroomopwaartse helft. In het stroomafwaartse gedeelte was het aantal waarnemingen van bijzondere soorten overigens ook merkkelijk geringer.

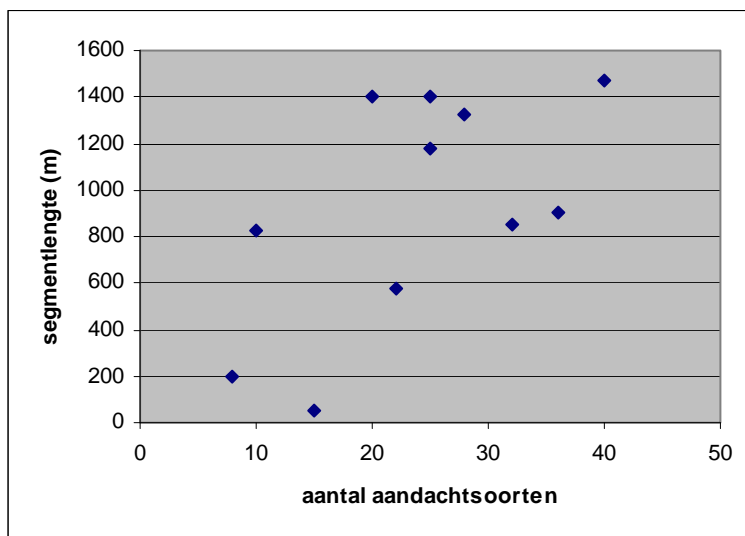

Fig. 27.
Verband tussen het aantal waargenomen aandachtsoorten en de segmentlengte in het Z-deel van de Grote Beverdijkvaart (1982)

Het aantal waargenomen water- en specifieke oever- en verlandingsplanten per segment in het gedeelte tussen de Fintele en de Groigne schommelt tussen 8 (segment 3: D1.41.20) en 40 (segment 6: D1.32.33). Voor het merendeel van de segmenten ligt dit aantal tussen de 20 en 35 soorten per segment. In het totaal werd de aanwezigheid gecontroleerd van een 60-tal relevante soorten. Over het geheel van het traject werden 16 soorten echte waterplanten waargenomen (8 drijvende en 8 submerse). Segment 6 (D1.32.33) was met 12 echte waterplanten het rijkst. 18 soorten die nog met de voeten in het water groeien kan men als verlandingssoorten aanduiden. Tot de kleinere soorten uit deze groep behoren *groot moerasscherm*, *zwanebloem*, *gewone waterbies*, *zomprus*, *slanke waterkers*, *veenwortel* en *pijptorkruid*. Van de grotere soorten, die vaak dominerend optreden en vegetatiebepalend zijn, waren aanwezig: *kalmoes*, *heen*, *oeverzegge*, *liesgras*, *gele lis*, *rietgras*, *riet*, *waterzuring*, *grote lisdodde*, *pijlkruid* en *grote egelskop*. Een nog andere categorie bevat de oeverplanten. Hiervan waren er 12 aanwezig: *grote en slanke waterweegbree*, *blaartrekkende boterbloem*, *mannagrass*, *pitrus*, *zeegroene rus*, *moerasspiraea*, *moeraswalstro*, *moeraszuring*, *goudzuring*, *kluwenzuring* en *valse voszegge*. De overige soorten horen thuis in oeverbegeleidende overgangsvegetaties.

De verschillende soorten kwamen met heel verschillende frequentie voor (**Tabel 1**). Het meest frequent (waargenomen in alle 11 segmenten) werden de waterplanten *grof hoornblad* en *klein kroos*. *Schedefonteinkruid* (10 segmenten) en *bultkroos* (8 segmenten) moesten hier nauwelijks voor onder doen. Andere waterplanten kwamen veel minder frequent voor: ondergedoken soorten als *fijn hoornblad*, *glanzig fonteinkruid* (zie **Fig. 41 en 42**) en *stijve waterranonkel*, en aan het oppervlak drijvende soorten als *grote kroosvaren* en *veelwortelig kroos* (deze laatste bovendien slechts zeer weinig talrijk) werden elk slechts in één segment aangetroffen. De resterende inheemse kroossoorten kwamen matig frequent voor: *wortelloos kroos* in 5 segmenten en *puntkroos* in 6 segmenten. De neofyten *dwergekroos* en *rood kroos* waren toen nog niet in ons land opgedoken. Merkwaardig is dat ook *kikkerbeet* in meer dan de helft van de 11 segmenten is aangetroffen geworden. *Gele plomp* (twee segmenten, zie **Fig. 39 en 40**), *krulfonteinkruid* (3x) en *aarvederkruid* en *brede waterpest* (elk in 4 segmenten) vervulde dit breed spectrum aan waterplanten. *Grof hoornblad* was vaak de

Tabel 1. Overzichtstabel aandachtsoorten langs en in de zuidelijke helft van de Grote Beverdijkvaart, kajaktocht 4 sept 1982.

Volgnummer	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
<i>Kaartblad</i>	D1	D1	D1	D1	D1	D1	D1	D1	D1	D1	D1
<i>Uurhok</i>	41	41	41	41	31	32	32	32	32	32	22
<i>Kwartierhok</i>	14	23	21	22	44	33	31	32	14	12	34
Aardbeiklaver						x					
Aarvederkruid		x				x	x	x			
Bitterzoet		x		x		x					
Blaartrekkende boterbloem	x	x		x		x		x	x	x	x
Brede waterpest	x	x			x	x					
Bultkroos	x	x		x	x	x	x			x	x
Fijn hoornblad	x										
Geknikte Vossenstaart	x	x				x					
Gele lis	x	x	x	x	x	x	x		x	x	x
Gele plomp					x	x					

Gewone waterbies	x	x				x			x	x	x
Glanzig fonteinkruid						x					
Glidkruid									x	x	
Goudzuring	x										
Grof hoornblad	x	x	x	x	x	x	x	x	ZW	ZW	x
Groot moerasscherm	x	x				x			x	x	x
Grote egelskop				x		x		x			x
Grote kroosvaren				x							
Grote lisdodde							x				
Grote waterweegbree		x		x		x			x	x	x
Heen (zeebies)		x									
Kalmoes	v			x		x	x		x		
Kikkerbeet	x			x	x	x	x			x	
Klein kroos	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Kluwenzuring	x	x	x	x	x	x	x		x	x	
Knikkend tandzaad						x			x		
Krulfonteinkruid				x	x	x					
Liesgras	x	x		x			x	x	x	x	x
Mannagras	x	x				x			x	x	
Moeraskers										x	x
Moerasrolklaver							x				
Moerasspiraea		x									
Moeraswalstro	x	x		x	x	x			x	x	
Moerazuring		x									
Oeverzegge	x	x		x		x		x	x	x	x
Penningkruid		x						x	x		
Pijlkruid	x	x		x		x					x
Pijptorkruid	x	x				x			x	x	x
Pinksterbloem	x										
Pitrus	x	x					x				
Platte rus											
Puntkroos	x	x	x	x	x	x					
Riet	x	x	d	d	x	x	x	x	x	x	x
Ruige zegge		x				x					
Schedefonteinkruid	x	x	x	x	x	x	x		x	x	x
Slanke waterkers						x			x	x	x
Slanke waterweegbree						x					
Stijve waterranonkel						x					
Valse voszegge				x		x	x		x		
Veelwortelig kroos	ZW										
Veenwortel					x		x		x	x	x
Veerdelig tandzaad		x				x					
Watermunt						x	x		x	x	
Watertorkruid		x									
Waterzuring	x					x	x		x		x
Wolfspoot	x	x		x	x	x	x	x	x	x	x
Wortelloos kroos	x	x	x	x			x				
Zeegroene rus		x					x		x	x	
Zomprus	x	x				x			x		
Zompvergeet-mij-nietje	x	x		x			x				
Zwanenbloem	l v	ZV		v		x			x	ZW	
som	32	36	8	25	15	40	22	10	28	25	20

x = aanwezig, v = veel, z = zeer, w = weinig, l = lokaal, d = dominant

dominante plant onder water, terwijl aan de wateroppervlakte een mix van verschillende kroossoorten (vooral *klein kroos* en *bultkroos*) dikke aaneengesloten pakketten vormden. Globaal laten de aanwezige soortencombinaties de meeste van de ondergedoken watervegetaties situeren binnen het *Parvo-potamion* (het verbond van kleine fonteinkruiden). Plaatselijk, zoals in segment 6, groeiden die in gezelschap van vrij goed ontwikkelde *Magno-potamion* en *Nymphaeion*-vegetaties (respectievelijk de vegetaties gedomineerd door *glanzend fonteinkruid* en *gele plomp*). De kroosvegetaties aan de oppervlakte kunnen geduid worden als behorend tot het *Lemnion minoris* (Kroosverbond).

Floristisch het bijzonderst was zonder twijfel de aanwezigheid van *glanzig fonteinkruid*. In de veldnota's bij deze excursie werd dit voorkomen verder gedetailleerd. De soort groeide er in twee gescheiden velden, elk ongeveer 100m² groot! *Glanzig fonteinkruid* was toen al in Vlaanderen een zeldzame soort, waarvan het verspreidingsgebied beperkt was tot oude rivierarmen (Vanhecke 2006a). Ook de relatief frequente aanwezigheid van *kikkerbeet*, een soort die in die periode nog hier en daar elders in de polders te vinden was, en nu overal in Vlaanderen heel sterk is achteruit gegaan (Denys 2006) was heel bijzonder en verassend. De aanwezigheid van *fijn hoornblad* (segment 1) werd toen misschien onderschat, want inmiddels is duidelijk geworden dat dit zelfs in de polders een eerder zeldzame soort is, net zoals in de buurlanden. Tenslotte was de aanwezigheid van *stijve waterranonkel* eveneens een waardevol element.

Van de verlandings- en oeversoorten is *riet* de enige die in elk segment werd waargenomen. In een paar segmenten (zie **Fig. 33 en 38**, segmenten 3 en 4) vormt de soort er monotone monospecifieke vegetaties waarin het absoluut dominant is. Dit is het geval waar de oeverlanden van de Grote Beverdijkvaart bestaan uit akkers. Van de overige formatievormende grote helofyten van de oeverzone zijn het vooral *oeverzegge* en *liesgras* die regelmatig voorkomen en in de meeste segmenten aanwezig zijn (8 op 11), maar ook *gele lis* is heel prominent aanwezig over het geheel van het traject (10 op 11 segmenten). Merkwaardig is de relatief hoge frequentie voor *kalmoes* (5 op 11 segmenten, verspreid over de gehele lengte van het traject), een soort van eerder zandige oevers in enigszins verontreinigd water. Kalmoes komt in de polders alleen voor waar zand nabij de oppervlakte dagzoomt. In praktijk betekent dit de overgangsgebieden naar de Zand- en Zandleemstreek (zie verspreidingskaart en commentaar in de Vlaamse plantenatlas (Vanhecke 2006b).

Verlandingszones in de nabijheid van de oever kwamen frequent voor (4-6 segmenten op 11, zie **Fig. 30, 31, 36, 37, 41, 43, 45**). Kenmerkende soorten zijn *zwanebloem*, *groot moerasscherm* en *slanke waterkers*, *waterzuring*, *grote egelskop* en *pijlkruid*. Deze laatste werd waargenomen in vijf verschillende segmenten, voornamelijk in de onderste helft die aansluit op de Lo-vaart en de IJzer te Fintele.

Kleinere oever- en verlandingssoorten die meer gebonden zijn aan begraasde oevergedeelten, zoals *blaartrekkende boterbloem*, *kluwenzuring*, *gewone waterbies* en *pijptorkruid* kwamen alle langs meer dan de helft van de segmenten voor. Een soort als *zeebies (heen)*, die doorgaans brakke groeiplaatsen verkiest of toch ionenrijke omstandigheden, kwam langs dit gedeelte van de Grote Beverdijkvaart slechts in één segment voor, en, merkwaardige genoeg, niet aansluitend op het noordelijke, geleidelijk aan brakker wordende gedeelte van de Grote Beverdijkvaart, maar juist wel nabij zijn aansluiting op de zoete Lo-vaart (segment 2).

Floristisch het meest belangwekkend van de oever- en verlandingsvegetaties zijn de goede ontwikkeling van *pijlkruid* en *kalmoes* populaties, naast de aanwezigheid van *moerasspiraea* op de oever van segment 2. Dit is te verklaren doordat de pleistocene zanden hier zeer nabij de oppervlakte liggen, een situatie die zich ook langs de nabije Lo-vaart voordoet. *Moerasspiraea* komt eigenlijk in de Polders niet voor, behalve in de zuidelijke overgangsgebieden (Vanhecke in Van Landuyt 2006).

Vooral indrukwekkend bij een afvaart toen was de voortdurende afwisseling tussen landschappen, formaties en vegetaties, tussen beweide lage oevers en dichte rietkragen, tussen dikke tapijten op het water en een rijke onder water flora. Meer specifiek was ook het gedeelte van de Grote Beverdijkvaart dat nu de oostgrens vormt van het onderzoeksgebied van de kom van Lampernisse goed voorzien van water-, verlandings- oeverplanten (zie **Tabel 1**, kolom 11).

De vegetaties met kikkerbeet en pijlkruid aan de Busbrug (**Fig. 34-37**) waren kort te voren, op 4 augustus 1982, ook via de gebruikelijke landwegen bereikt en bestudeerd en op 6 augustus werd nog eens terug gegaan om enkele foto's te nemen (**Fig. 36 en 37**). **Tabel 2** geeft een overzicht van de vegetatiekundige opnamen die op 4.8.1982 in de Grote Beverdijkvaart en in een zijslot ter hoogte van de Busbrug gemaakt werden van de begroeiingen met *kikkerbeet* en *pijlkruid*.

Tabel 2. Vegetaties van *kikkerbeet* en *pijlkruid* in de Grote Beverdijkvaart en een zijslot, 1982.

Veldnummer	82.103	82.106	82.102	82.104	82.105
Lokalisatie	GBvdv	zijslot	GBvdv	GBvdv	zijslot
Datum	4/8/1982	4/8/1982	4/8/1982	4/8/1982	4/8/1982
Oppervl. (mxm)	3x1	2x1	2x1	2x1	3x1
Diepte water (cm).	50-60	50-60	30-40	50-60	40-60
Bedekk. Emers	0	0	15	10	40
Bedekk. Drijvend	100	75	100	100	100
Bedekk. Submers	70	45	75	40	90
<i>Kikkerbeet</i>	3b	4a	2b	1a	1a
<i>Pijlkruid</i>	-	-	2b	1a	3b
<i>Riet</i>	-	-	xp	-	-
<i>Liesgras</i>	-	-	1b	-	-
<i>Zwanenbloem</i>	-	-	-	1p	-
<i>Klein kroos</i>	5a	2a	4b	5a	5a
<i>Bultkroos</i>	2b	1a	2b	2b	2b
<i>Grof hoornblad</i>	4b	-	3b	3b	4b
<i>Schedefonteinkruid</i>	-	3b	3b	-	-
<i>Brede waterpest</i>	-	-	-	-	1b
<i>Puntkroos</i>	-	-	-	-	2b

Op 4 september 1982, tijdens de kajaktocht, werd de volgende vegetatiekundige opname van de begroeiing met *glanzig fonteinkruid* (zie **Fig. 41 en 42**) gemaakt:

Grote Beverdijkvaart, IFBL D1.32.33, segment 6, oppervl. 3x3m, zeer zwak stromend water, vaart hier een tiental m breed en zeer bochtig, water zeer helder, ongev. 1m diep en 0.5m slib. Totale bedekking submers: 100%, drijvend (kroos): 60%
glanzig fonteinkruid 5b, *kikkerbeet* 1b, *grof hoornblad* 2b, *schedefonteinkruid* xp, *aarvederkruid* xp, *klein kroos* 2b, *bultkroos* 1b, *puntkroos* 2p, *wortelloos kroos* 2a, *grote kroosvaren* xr, wiermassa 2a.

Een onzer (LV) hield op 11.7.2002 een op waterplanten gerichte excursie, bedoeld om bekende terreinen nog eens te checken op hun water- en moerasplantenflora. Hierbij werd ook de Grote Beverdijkvaart aangedaan en werd er herhaaldelijk halt gehouden langs het traject dat in 1982 was afgevaren. Er konden toen geen echte waterplanten waargenomen worden.

4.3. Een poging tot interpretatie: opmerkingen in verband met de evolutie van de waterkwaliteit in deze waterlopen

Vergelijking van de foto's van waterlopen genomen in het begin van vorige eeuw, van een 25-30 tal jaar geleden en van de laatste tien jaar wijzen alle op een terugvallen van de natuurlijke vegetaties in het water zelf en langs de oevers. In een vroeg stadium al verdween watergentiaan uit de waters van onze kanalen en vaarten – vergelijk het aantal vroegere waarnemingen vermeld in het overzicht van Stabel et al. (2002) met de verspreiding volgens de Belgische en Vlaamse plantenatlassen (Van Rompaey & Delvosalle 1972 en Van Landuyt et al 2006). Het fenomeen was al eerder bekend: watergentiaan is een zout-mijdende plant en de overstromingen met zout water tijdens de eerste wereldoorlog zijn mogelijks voor een deel verantwoordelijk voor die vroege achteruitgang, maar dit kan niet gelden voor de kom van Lampernisse en omgeving die niet met zout water overstroomd werden.

Het verdwijnen van oever- en verlandingsvegetaties in het algemeen uit rivieren als de IJzer en het Ieperleekanaal gaan vermoedelijk ook al even ver terug. Op de paar foto's over de IJzer, die in de foto-atlas van Vander Vaeren (1939) opgenomen zijn, valt ook weinig of geen ondergedoken begroeiing vast te stellen. In het geval van de minder grote waterlopen zoals de Grote Beverdijkvaart en de Zaadgracht te Lampernisse was de situatie in het begin van de tachtiger jaren nog nagenoeg intact. Het verdwijnen van soorten als *pijlkruid*, *kikkerbeet* en *glanzig fonteinkruid* in het bijzonder is daarom van veel recentere datum en is rechtstreeks schuldplchtig aan de manier waarop men met de watervegetaties in het algemeen gedurende de laatste 2-3 decennia is omgesprongen: grootschaliger en intensiever ruiming, oevercorrecties en plant-onvriendelijke oeververstevingen, eutrofiëring van het water. Toch is het niet echt waarschijnlijk dat de algemene kwaliteit van het water in dergelijke vaarten en grotere watergangen nu slechter zou zijn dan pak weg 20-30 jaar geleden. Toen immers was het de periode dat zowat alles onbepert en ongecontroleerd in rivieren kon geloosd worden. Anderzijds kan niet ontkend worden dat het achterwege blijven van zelfs de meest banale kroossoorten vandaag de dag in dit soort oppervlaktewater niet "normaal" is. We vermoeden dat nog altijd op een of andere manier, gewild of niet, herbiciden of andere stoffen met een zelfde effect in dit water terecht komen, waardoor alle submerse plantenleven er zo goed als onmogelijk wordt.

Fig. 28. De Grote Beverdijkvaart op 4 september 1982, nabij de Fintele (segment 1, IFBL-hok: D1.41.14). Bemerkt de stevige pollen van *kalmoes*, op het water een dichte massa van *klein kroos* en *bultkroos*. Foto LV.

Fig. 29. De Grote Beverdijkvaart op 4 september 1982, nabij het vertrekpunt de Fintele (segment 1, IFBL-hok: D1.41.14). Langs de oever stevige pollen van *gele lis*; in en op het water *grof hoornblad* en dichte massa's *bultkroos* en *klein kroos*. Foto LV.

Fig. 30. De Grote Beverdijkvaart op 4 september 1982, segment 2 (IFBL-hok: D1.41.23). Het wateroppervlak is volledig afgesloten door een dikke laag kroos (*bultkroos*, *klein kroos*, *puntkroos*), doorheen het water priemen de bladen van *zwanenbloem*. Foto LV.

Fig. 31. De Grote Beverdijkvaart op 4 september 1982, segment 2 (IFBL-hok: D1.41.23). Zoals vorige met uitlopers van *riet* in plaats van *zwanenbloem*. Foto LV.

Fig. 32. De Grote Beverdijkvaart op 4 september 1982, segment 4 (IFBL-hok: D1.41.22). Lokaal *grote kroosvaren* dominant. Foto LV.

Fig. 33. De Grote Beverdijkvaart op 4 september 1982, segment 4 (IFBL-hok: D1.41.22). Drijvend tapijt van kroossoorten op het water, beide oevers worden overgroeid door een dichte rietkraag. Foto LV.

Fig. 34. De Grote Beverdijkvaart, iets ten W van de Busbrug, op 4 september 1982, segment 4 (IFBL-hok: D1.41.22). Een dichte laag kroossoorten in combinatie met *kikkerbeet*. Foto LV.

Fig. 35. Zijlsloot van de Grote Beverdijkvaart, iets ten W van de Busbrug, op 4 september 1982, segment 4 (IFBL-hok: D1.41.22). Een dichte laag kroossoorten in combinatie met *kikkerbeet* en *stijve waterranonkel*. Foto LV.

Fig. 36. De Grote Beverdijkvaart, ten oosten aansluitend op de Busbrug, op 6 augustus 1982, segment 4 (IFBL-hok: D1.41.22). Populaties van *pijlkruid*, *grote egelskop*, *zwanenbloem* en *kikkerbeet* langs de rechteroever. Kroossoorten, waaronder *wortelloos kroos*, en *grote kroosvaren* in een brede strook langs beide oevers. Foto LV.

Fig. 37. De Grote Beverdijkvaart, ten oosten aansluitend op de Busbrug, op 6 augustus 1982, segment 4 (IFBL-hok: D1.41.22). Populaties van *pijlkruid* nabij de oever. Foto LV.

Fig. 38. De Grote Beverdijkvaart, ten noordoosten van de Busbrug, op 4 september 1982, segment 4 (IFBL-hok: D1.41.22), passage doorheen een akkergebied: beide oevers volledig door *riet* gedomineerd. Foto LV.

Fig. 39. De Grote Beverdijkvaart op 4 september 1982, segment 6 (IFBL-hok: D1.32.33). Bescheiden populatie van *gele plomp*. Foto LV.

Fig. 40. De Grote Beverdijkvaart op 4 september 1982, segment 6 (IFBL-hok: D1.32.33). Grote populatie van *gele plomp*. Passage doorheen een weidegebied. Foto LV.

Fig. 41. De Grote Beverdijkvaart op 4 september 1982, segment 6 (IFBL-hok: D1.32.33), Gedeelte met *glanzig fonteinkruid*. Passage doorheen een weidegebied. Foto LV.

Fig. 42. De Grote Beverdijkvaart op 4 september 1982, segment 6 (IFBL-hok: D1.32.33). Vegetatie van *glanzig fonteinkruid* (*Potamogeton lucens*). Foto LV.

Fig. 43. De Grote Beverdijkvaart op 4 september 1982, segment 6 (IFBL-hok: D1.32.33), onder meer *gele lis*, *grote egelskop* en *kalmoes* langs de oevers. Foto LV.

Fig. 44. De Grote Beverdijkvaart op 4 september 1982, segment 9 (IFBL-hok: D1.32.14). Een mooi exemplaar van *eenstijlige meidoorn* op de oever. Foto LV.

Fig. 45. De Grote Beverdijkvaart op 4 september 1982, segment 11, nabij de kruising met de Slopgatvaart (Oudekapelle) en nabij de Groigne (IFBL-hok: D1.22.34). Mooie populatie van *pijlkruid* langs de oever. Foto LV.

5. Uitgeveende en afgegraven gronden, turfwinningen

Verschillende geïnterviewde zegslieden vertelden over het steken van turf binnen de kom van Lampernisse. In weinig bekende literatuur kwam dit thema ook herhaaldelijk aan bod. Hoewel het turfsteken zelf niet rechtstreeks van belang is voor de eigenlijke doelstellingen van deze studie brengen wij hier deze historische informatie in een iets ruimere context dan de eigenlijke kom bijeen en behandelen we het als een apart onderwerp.

5.1. Anno 1908, de getuigenis van J. Wery

In hetzelfde excursieverslag waarin Wery het heeft over de flora en vegetatie van de Zaadgracht en de Beverdijkvaart (zie hoofdstuk 4) vertelt ze iets verder ook over een ander belangrijk excursiegedeelte, met name de turfwinningen te Kaaskerke (door Wery verkeerdelijk in Oostkerke gesitueerd). De precieze lokaliteit is aan de hand van dit verslag toch niet met zekerheid te bepalen, wel duidelijk is dat het ergens moet te situeren zijn in de zuidoostelijke hoek tussen de baan van Diksmuide naar Pervijze met de baan van Kaaskerke naar Oudekapelle (kruispunt aan de verdwenen herberg “De oude barrière”). Hiernavolgend uittreksels uit het verslag van Wery (1908: 194).

“Nous voici enfin arrivés près de la tourbière d’Oostkerke que nous venions visiter. Voyez-vous , là, dans cette prairie, des amas noirâtres ? Ce sont des blocs de tourbe qui sèchent . Enjambons le fossé ...nous y sommes. Nous allons directement au trou d’exploitation (voir photo 39, pl. XVIII). On n’y travaille pas pour le moment, c’est dommage. Les diverses couches de terrains sont nettement visibles dans cette large tranchée. La couche d’argile est très épaisse (2m environ) et se différencie en deux assises: la couche superficielle, d’un gris plus pâle, est de l’argile des polders pure; la couche inférieure plus brunâtre est de l’argile mélangée à du sable très fin. Tout au fond du trou voilà la tourbe, dont M. Massart nous à expliqué l’origine. En certains endroits de ce trou la tourbe a été exploitée sur tout son épaisseur; contre les parois, au contraire, la couche est encore intacte: nous pouvons constater ainsi qu’elle a actuellement près d’un mètre d’épaisseur. Vous représentez-vous la masse de végétaux qui a du se décomposer ici... On a fait dans cette tourbière des trouvailles intéressantes: médailles et pièces de monnaie du IIIe siècle, notamment, qui ont permis de dater approximativement sa formation.

Allons étudier de près les petits blocs parallépipédiques qu’on a enlevés à la bêche et qui, disposés en pyramides, sèchent en ce moment au soleil. Un examen attentif nous permet de déterminer quelques-uns des corps qui entrent dans la composition de cette tourbe.; nous y reconnaissons ...fragments de Sphagnum,...feuilles de Bruyère (Calluna vulgaris) et de Roseau, petits rameaux de Bouleaux, de Pin sylvestre; plusieurs d’entre nous ont aussi la chance de trouver dans des blocs, des cônes de Pin sylvestre,...Dans un champ voisin, les cordes qui enserrent une meule sont fixées par d’énormes souches de Bouleaux et de Chênes.. Ces souches, écorcées et brunies, ont été extraites de la tourbière, et cela nous fait réfléchir un instant de voir ces arbres qui au début de notre ère, vivaient ici dans les marécages, être utilisés actuellement par nos agriculteurs dans les cultures poldériennes établies à présent sur la même région.”

In hetzelfde werk (Sur le littoral belge, 2de editie) geeft Wery ook een prachtige foto van de turfpot in uitbating die ze beschrijft (Wery 1908, fig. 39, plaat 18. La tourbière d’Oostkerke). De foto toont een winters beeld (**Fig 46**). Men herkent één van de

expliciet in haar tekst vernoemde wegen (vermoedelijk de weg Kaaskerke-Oudekapelle) afgeboord langs beide zijden door vrij jonge schietwilgen (worden vermeld in de tekst). De uitbatingssite ligt er vrij proper, bijna “opgekuisd”, maar verlaten bij. Wery zegt in haar tekst ook letterlijk “On n’y travaille pas pour le moment, c’est dommage”, maar schijn bedriegt (zie verder). De geprofileerde schuine wanden van de put (glad gemaakt en geschoond voor de foto?) vallen sterk op. Helemaal onder aan de foto, op een diepte van ongeveer 2m, bevindt zich het niveau waar de turf gestoken wordt. De turflaag is er volgens Wery bijna een meter dik. Tegen de wand zijn verschillende types van schoppen geplaatst (met korte en met lange steel) en op ongeveer een anderhalve meter hoger bevindt zich een soort van tussenniveau waarop wat turf ligt. De turf werd vanuit de bodem van de put eerst hierop gebracht, en vervolgens, van op dit tussenniveau nog een halve meter of zo hoger tot op het niveau van de begane grond, waar trouwens enkele kruiwagens klaar staan om de turf verder te verplaatsen, bvb. naar de turfhopen die zich nabij de rand van de turfput bevinden (links op de foto). Ook op dit tussenniveau bevinden zich een drietal schoppen, ook van verschillend type. Heel duidelijk zichtbaar op de foto is voorts, aan de linkerzijwand van de put, die zonder tussenniveau van het maaiveld tot de bodem voert, dat de bodem uit twee verschillende lagen bestaat. Die lagen worden overigens zorgvuldig door Wery in haar tekst beschreven (zie boven): een bleekgrijze laag van “pure polderklei” aan de oppervlakte en een bruinachtige laag van fijnzandige klei eronder. Volgens de bodemkaarten (van Lampernisse 51W en Diksmuide 51E, respectievelijk van Moormann 1951 en Ameryckx 1975) stemmen deze lagen overeen met overdekte kreekruggronden behorend tot het Middelland. Leuk is dat van dezelfde plaats nog een andere foto bestaat, opgenomen onder een iets andere hoek, maar ook door Wery en naar alle waarschijnlijkheid op hetzelfde moment. Die foto werd gebruikt door Massart in zijn “Essai de géographie botanique des districts littoraux et alluviaux de la Belgique” (Massart 1908, foto 133) (**Fig. 47**). Massart verwijst in zijn onderschrift naar Wery en situeert en dateert de opname: “Tourbières en exploitation à Caeskerke – Avril 1907”. De foto is opgenomen van halverwege in de put en geeft een beter zicht op de vloer van de put waar de turf gestoken wordt. Grote plakken turf liggen schots en scheef gestapeld aan de linkerzijde van het beeld. Verschillende van de schoppen, die ook op de vorige foto te zien zijn, staan hier precies op dezelfde plaats. Het grote verschil is echter dat nu wel drie arbeiders volop aan het werk zijn, of toch tijdens hun bedrijvigheid opgenomen werden. De middelste arbeider is bezig turf te steken, hij staat in een iets diepere voor dan zijn poserende collega naast hem, en is bezig de afgestoken turf naar het tussenniveau te scheppen. De positie van de niet gebruikte schoppen is echter exact dezelfde als op de vorige foto en dat kan geen toeval zijn. Ook de overige zichtbare kenmerken, zoals de hopen met turf en de toestand van de bomen langs de wegkant zijn identiek op beide foto’s. Er is dus een tegenspraak tussen de feitelijke situatie en de opmerking van Wery dat de uitbating er verlaten bij lag. Mogelijks zijn de arbeiders plots opgedoken tijdens het fotograferen van de eerste foto, ofwel is de zaak in scène gezet, ofwel waren de arbeiders wel degelijk aan het werk, maar werd hen verzocht voor de eerste foto even uit het beeld te verdwijnen...

39. La tourbière d'Oostkerke.

Fig. 46. De turfuitbating te Kaaskerke, 1907. Bron J. Wery 1908. Commentaar: zie tekst.

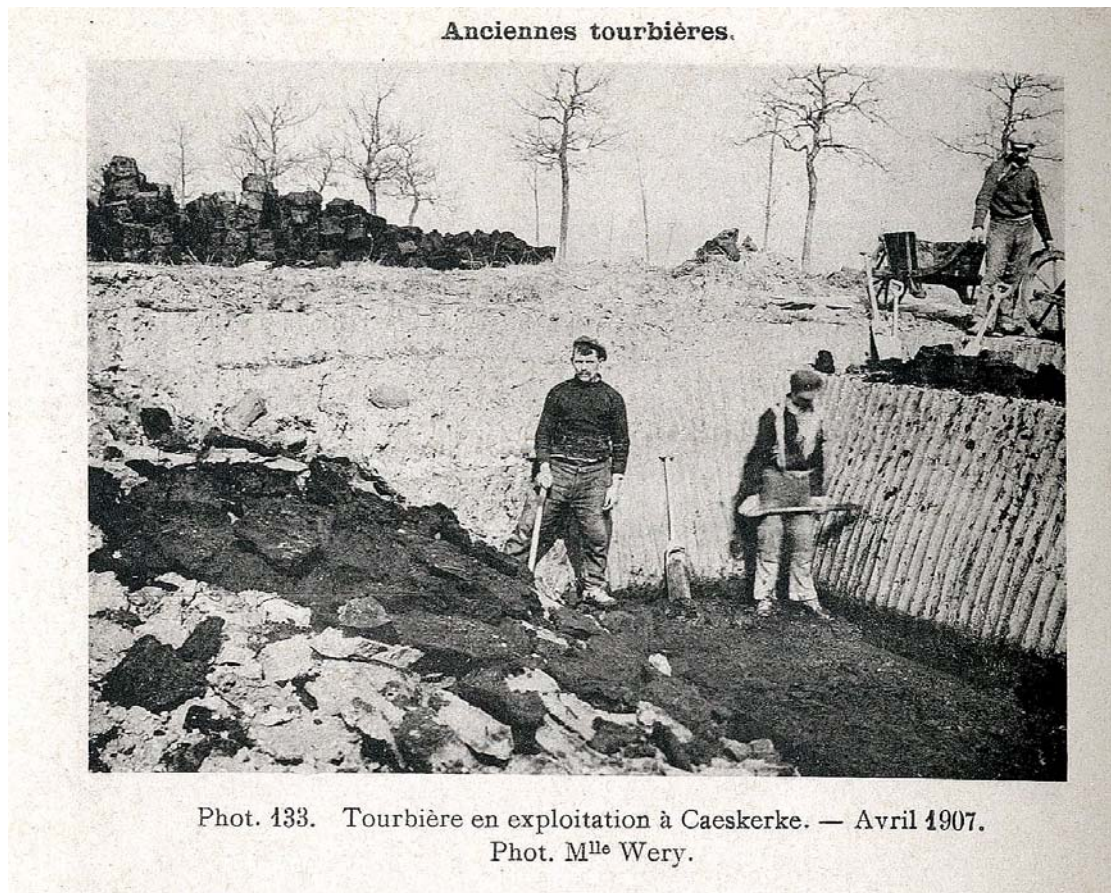

Fig. 47. Dezelfde turfuitbating te Kaaskerke, 1907. Bron J. Massart 1908. Commentaar: zie tekst

Wery vermeldt dat er in de turflaag munten gevonden werden afkomstig uit de derde eeuw. In de turfblokken ontdekten zij en haar excursiegenoten veenmos, struikheide, riet, berkentakjes en resten van zwarte den (zelfs van dennekegels). Voor de onmiddellijke omgeving van de turfput vermeldt ze de aanwezigheid van stevige stammen van berk en eik die uit het veen getrokken waren. In zijn werk "Nos arbres" staat Massart (1911: p. 57) ook even stil bij de sporen van vroegere soorten gevonden in de turfblokken gestoken te Kaaskerke. Naast de al door Wery genoemde waarnemingen van eik, berk en zwarte den vermeldt hij eveneens elzen, maar het is niet duidelijk of hij in het algemeen spreekt over turfuitbatingen in de polders, dan wel over de uitbating van Kaaskerke. Belangrijker echter is de foto die hij geeft van de gestapelde turfblokken in de onmiddellijke nabijheid van deze uitbating, opgenomen in september 1908 (**Fig. 48**). De foto toont, beter dan op welk andere foto over Kaaskerke, de zeer talrijke stapeltjes van turfblokken. Dit geeft in zekere mate een idee van de omvang van de uitbating. De baan afgeboord door schietwilgen, ook zichtbaar op de andere twee foto's, bevindt zich hier wat meer op de achtergrond.

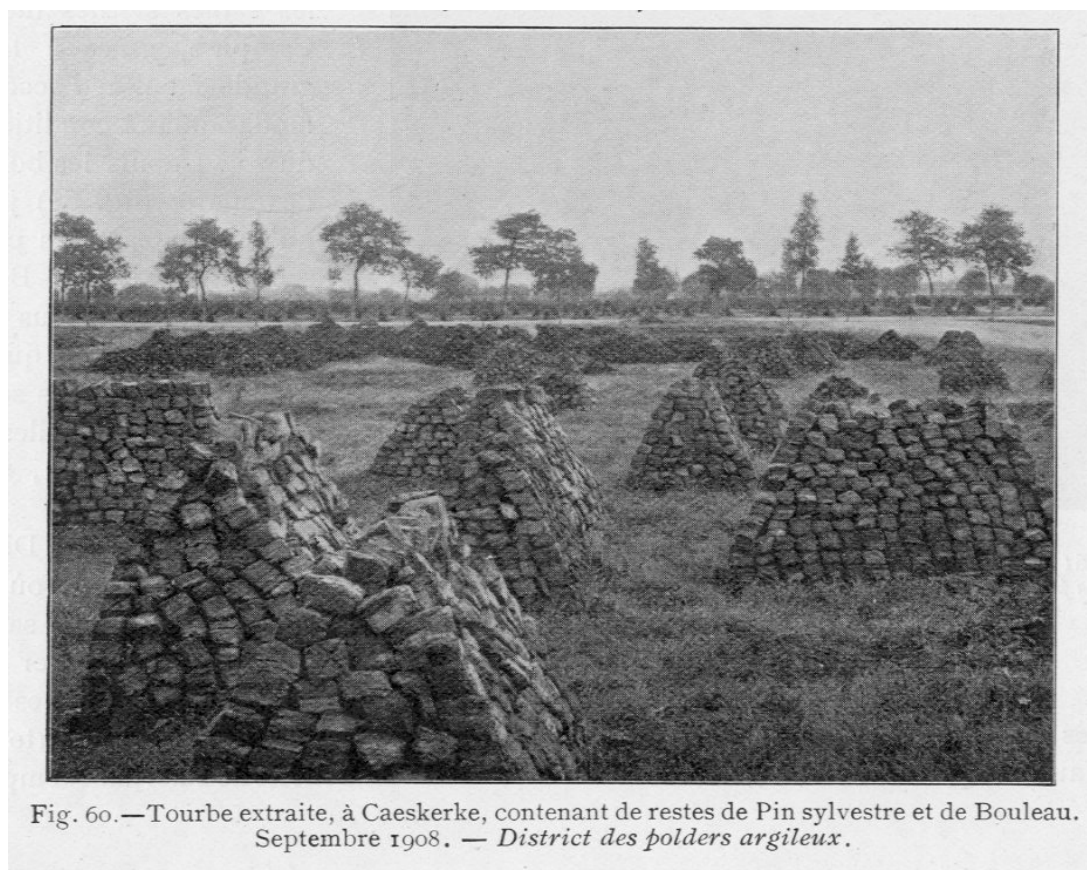

Fig. 60.—Tourbe extraite, à Caeskerke, contenant de restes de Pin sylvestre et de Bouleau. Septembre 1908. — *District des polders argileux.*

Fig. 48. Gestapelde turfblokken in de onmiddellijke omgeving van de turfuitbating te Kaaskerke anno 1908. Bron J. Massart 1911, fig. 60.

5.2. Anno 1949 en 1954, de getuigenis van Stockmans, Vanhoorne en Vanden Berghen

In het Natuurwetenschappelijk Tijdschrift verscheen in 1949 een bijdrage over het veenonderzoek in de streek van Lampernisse en Pervijze (tussen Schoorbakke aan de IJzer en de Oude Zeedijkstraat tussen Lampernisse en Zoetenaai) waarin Stockmans, Vanden Berghen en Vanhoorne de resultaten bespraken van een 45-tal boringen (van de 60 geplande) tot in het basisveen. Ze behandelen uitgebreid de twee verschillende types boorprofielen en de verschillende soorten van hogere planten en mossen die zij in de opeenvolgende lagen aangetroffen hebben. Ze onderscheiden verschillende soorten veen waaronder *Phragmites*-veen (rietveen), *Betula-Phragmites*-veen (rietveen met opslag van berk, wilg en els) en diverse types van *Sphagnum*-veen (veenmosveen). Interessant ook is de opmerking in de inleiding dat in 1945 hier en daar in weiden rechthoekige ondergelopen putten konden waargenomen worden van 4x6m en waarbij het veen, dat er uit op gedolven was, te drogen lag in de zon, uitgespreid op de grond of in kleine hoopjes. Voor ondermeer Lampernisse bestonden de turfbraketten uit “een bruinachtige houtrijke massa met twijgen en stukken schors er door heen gestrengeld”; soms samen met dicotylen-bladeren. Ondermeer te Kaaskerke echter werden er “samen met de dikkere grovere donkergekleurde houtveenblokken nog braketten gevonden van 18x15x3cm, die een regelmatigere vorm vertoonden, een lichtbruine kleur hadden en samengesteld waren uit samengeperst veenmos. Er werd ook veen gevonden dat doorspekt was met *Menyanthes*-zaadjes” (met zaden van *waterdriblad*).

Vooraf op initiatief van Stockmans wordt dit onderzoek verder gezet en weinige jaren later verschijnt een belangrijke verhandeling over dit onderwerp (Stockmans & Vanhoorne 1954). In zijn inleiding doet Stockmans nogal schamper tegenover het vroeger gepresterde werk en Massarts soortenlijstje van ocharme “13 unités”. In dit werk worden 123 “unités” geïdentificeerd (wieren, mossen, varens, vaatplanten). De gedetailleerde boorbeschrijvingen van 204 boorprofielen tot in het veen (waarvan een 8-tal gelegen zijn binnen of aan de rand van de kom van Lampernisse) en van nog enkele andere diepere boringen laten toe om van ruim 80% van de onderzochte plaatsen een beeld te schetsen van de opeenvolgende begroeiingsfasen. Het zou ons te ver voeren hier dieper op in te gaan evenals op de algemene schets van de verspreiding van het hoogveen in de streek. De grens tussen hoogveen en laagveen moet ondermeer ook ter hoogte van Lampernisse hebben gelegen. Daarnaast worden in dit boek ook enkele foto's opgenomen van de toestand van kort na WO II van enkele private, kleinschalige turfbattingen te Kaaskerke opnieuw én te Lampernisse (foto's 1 tot en met 5 van plaat 1, onze **Fig. 49-53**). Stockmans verwijst er alleen in zijn inleiding naar. **Fig. 49** en **Fig. 50**, beide opgenomen in juni 1945, tonen opnieuw de uitbating te Kaaskerke. Vooral bij **Fig. 49** is duidelijk dat het om precies dezelfde plek gaat als 40 jaar eerder: de langslpende weg is (opnieuw) afgebakend door bomen. De turfput is echter een stuk ondieper dan in 1907, de verticale wanden zijn veel minder verzorgd en de onmiddellijke omgeving van de put ligt er veel rommeliger bij met her en der turfblokken. Ook de gestapelde turfblokken (**Fig. 50**) ogen veel chaotischer, de vorm van de blokken zelf is ook al veel onregelmatiger. Ging het stielmanschap wat verloren of waren het de turbulente omstandigheden die voor een andere aanpak zorgden? De overige foto's (**Fig. 51-53**) dateren van augustus 1947 en hebben alle betrekking op Lampernisse zelf. **Fig. 51** toont een suite van twee driewielkarren gestald voor een eenvoudige eenlagige woning, boordevol geladen met turfblokken “destinée au chauffage à Lampernisse”.

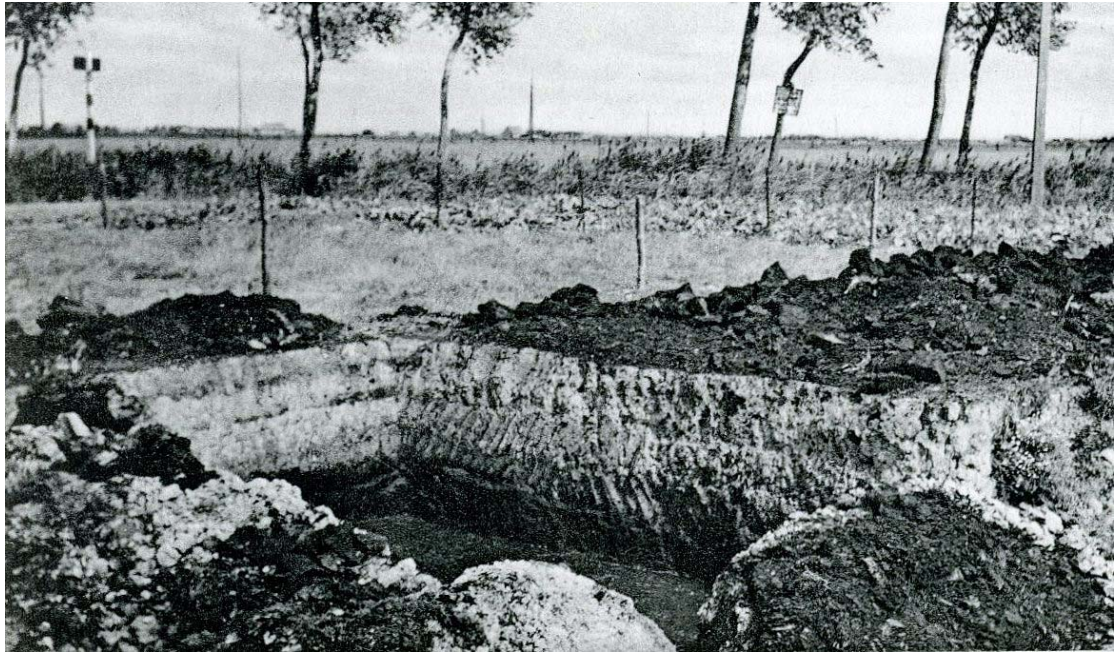

Fig. 49. Turfput te Kaaskerke in juni 1945. Bron: Stockmans & Vanhoorne 1954 (Pl.1, fig. 1).

Fig. 50. Gestapelde turfblokken aan de turfput te Kaaskerke in juni 1945. Bron: Stockmans & Vanhoorne 1954 (Pl.1, fig. 2).

Fig. 51. Vervoer van turfblokken voor huisverwarming te Lampernisse, augustus 1947. Bron: Stockmans & Vanhoorne 1954 (Pl.1, fig. 3).

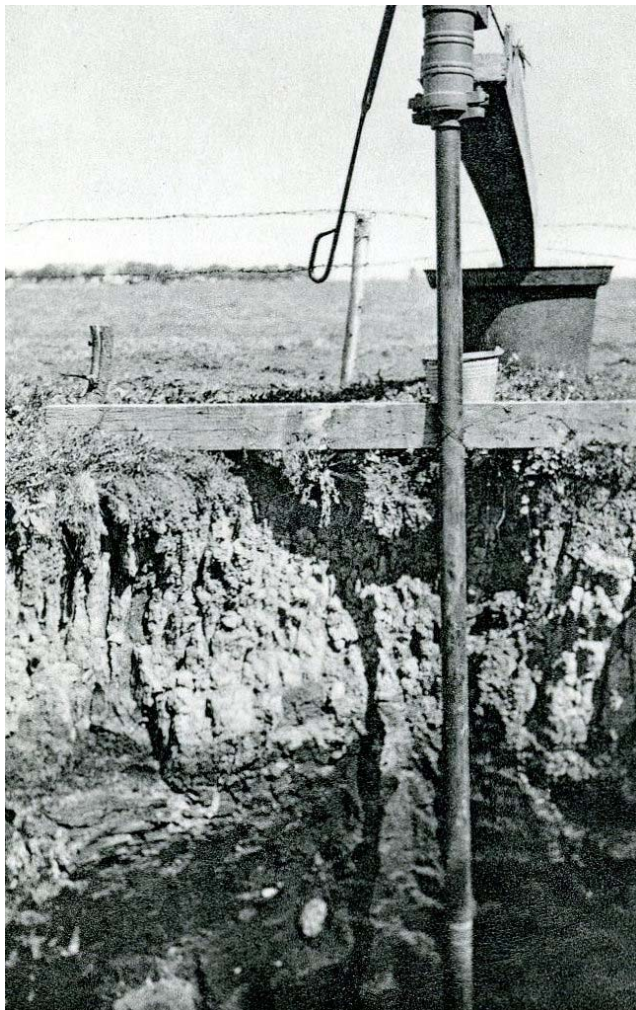

Fig. 52. Een turfput te Lampernisse in augustus 1947.

De bovenste helft van het profiel wordt ingenomen door een laag zware klei, de onderste helft door veen. Een handpomp moet toelaten de put droog te malen. Bron: Stockmans & Vanhoorne 1954 (Pl.1, fig. 4).

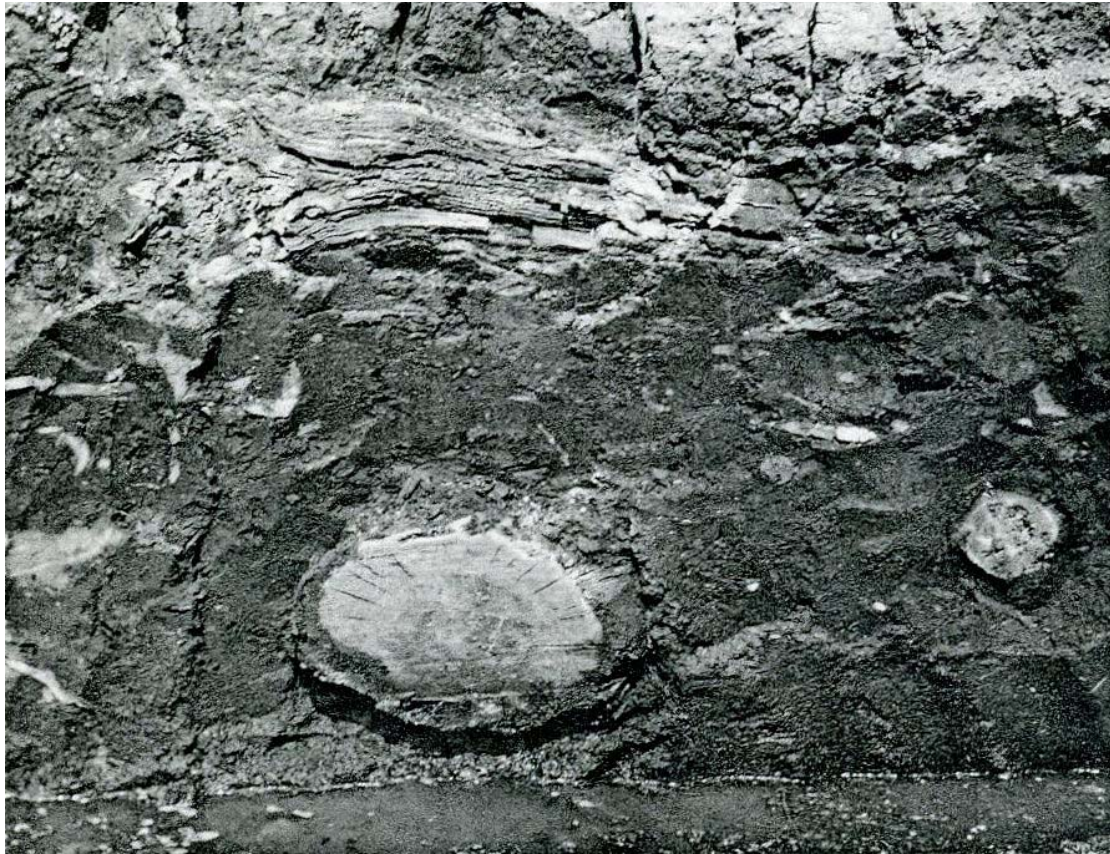

Fig. 53. Lampernisse, de zijwand van een turfput in augustus 1947. Men herkent duidelijk twee boomstammen (eiken) in het veen: onderaan een stam op dwarssectie en bovenaan een stam in lengterichting. Bron: Stockmans & Vanhoorne 1954 (Pl.1, fig. 5).

Strikt genomen is niet gedefinieerd of deze blokken ook wel te Lampernisse zelf gewonnen werden. **Fig. 52** en **53** tonen de verticale wanden van twee turfputten te Lampernisse. Op **Fig. 52** is ook de buis van een watergemaal te zien, wellicht nodig om de turfput tijdens de uitbating ervan zoveel mogelijk droog te houden. De boventehelft van de wand, naar schatting ongeveer een meterdik, bestaat uit klei. Eronder begint het veen. Duidelijk ook is dat de turfput te situeren is in een weiland. **Fig. 53** toont hoe grote boomstammen in het veen ingebed zijn. Een eiken stam met een doormeter van 40 cm is dwars doorgesneden en een andere ligt er boven in lengterichting, dus haaks op de richting van de eerste. Dergelijke grote boomstammen waren niet ongewoon in het veen van Lampernisse. Herhaaldelijk hebben lokale bewoners of/en gebruikers er tijdens toevallige contacten met ons beiden op gewezen hoe tijdens de uitvoering van grote werken massieve eiken stammen boven de grond werden gehaald.

5.3. Anno 2010, getuigenis van geïnterviewde personen

De oudste zegslieden hebben allemaal herinneringen aan het turfsteken, maar alleen tijdens WO II. Als brandstof was hout in de streek zeer schaars en kolen niet beschikbaar of niet betaalbaar door de oorlogsomstandigheden. Blijkbaar was de kennis van het turfsteken, tot kort vóór WO I nog een courant gebruik, nog volop aanwezig. Er werd door de dagloners zowel in de kom als erbuiten *darynk* gedolven, steeds particulier en kleinschalig. Twee perceeltjes langs de Visserstraat, bij de oprit naar 't Abeelke, liggen daardoor circa 1 m lager dan de omgeving (Fig. 54, 1). Het ene perceel is steeds als akker in gebruik geweest, het andere als weide. Al bij al was uitvening in de kom van Lampernisse een eerder marginale bezigheid, zeker in vergelijking tot de poldergedeelten ten Z van Kaaskerke. Een en ander wordt verklaard doordat het eigenlijke vroegere hoogveen niet tot binnen de kom voorkwam (Stockmans en Vanhoorne 1954).

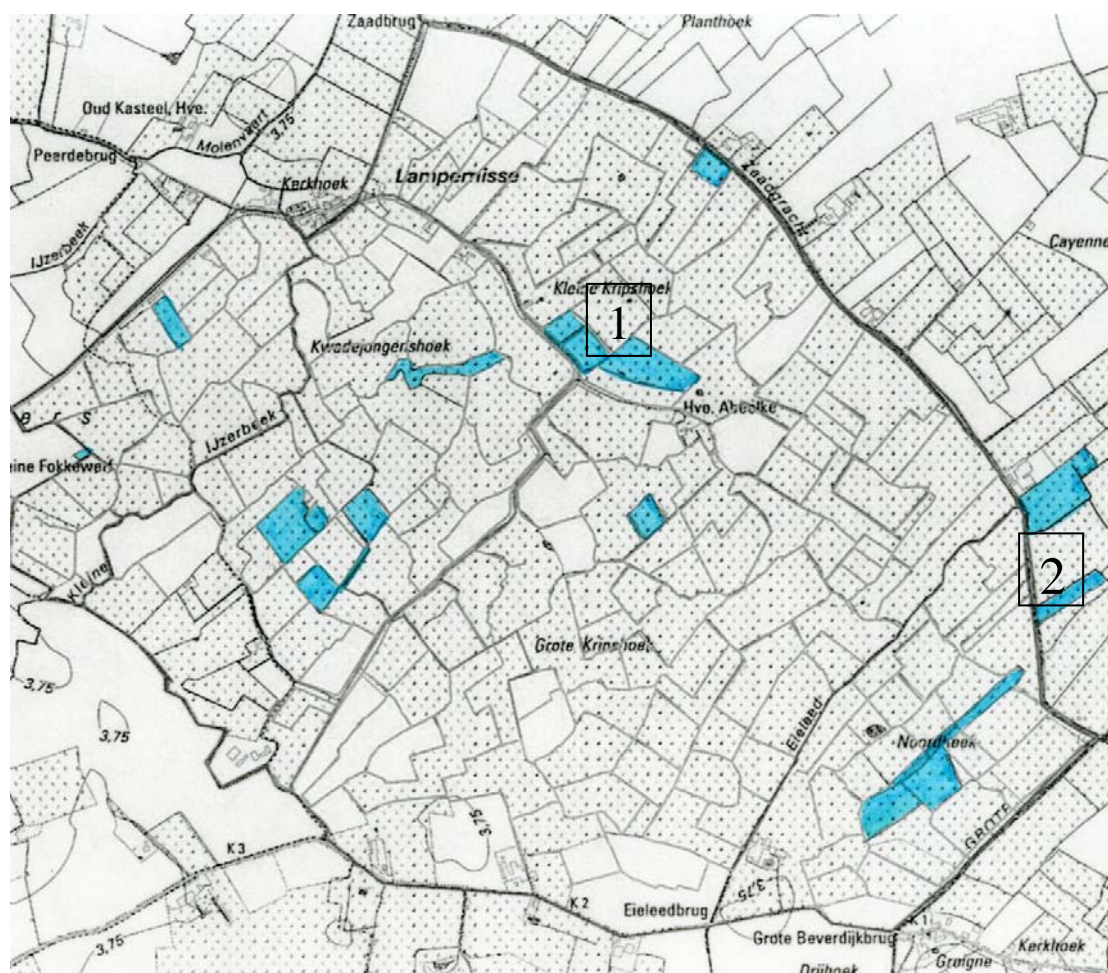

Fig. 54. Kaart van het onderzoeksgebied in de kom van Lampernisse met aanduiding van de uitgeveende en anderzijds afgegraven gronden (blauwe percelen) op basis van de bodemkaart van Moormann (1951) en het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen. Ligging van de percelen die gedurende WO II uitgeveend werden: 1: aangeduid in interview met fam. Govaert-Vanhoutte; 2: aangeduid in interviews met R. Obin en N. Zoete.

6. Historische omwallingen

Restanten, sporen van historische omwallingen zijn in de kom van Lampernisse overvloedig aanwezig en, meestal nog, gemakkelijk op het terrein, zowel als op luchtfoto's te herkennen. Een ongewoon handig hulpmiddel hiertoe is ook de Digitale Hoogtekaart Vlaanderen waarop alle vroegere omwalde bewoningen dank zij de nog steeds duidelijke reliëfverschillen in het oog springen. Verhaeghe (1978) bestudeerde uitvoerig de laat-middeleeuwse bewoning van dit gedeelte van de polders en waarschuwt sterk voor eenzijdige benaderingen alleen gesteund op enkelvoudige bronnen om *historische* bewoningen te localiseren. Niettemin konden wij, alleen ons baserend op het digitale hoogtemodel en zonder voorkennis, met zekerheid 16 van de 22 omwalde bewoningen lokaliseren. Twee door Verhaeghe als vermoedelijke walgrachten bestempelde plaatsen konden we niet lokaliseren. De vijf omwalde sites bij Verhaeghe die we niet konden situeren via de gedetailleerde hoogtekaart (Verhaeghe's sites 1, 2, 3, 24 en 25) vertonen inderdaad een grotendeels uitgewist of vervormd reliëfpatroon. Daarentegen werd één van de sites die wij via het hoogtemodel lokaliseerden niet door Verhaeghe opgemerkt, maar het zou ook kunnen dat dit een recentere site is die daarom door Verhaeghe niet werd opgenomen. De site situeert zich ten W van plaats 11 bij Verhaeghe. De omwalde laat-middeleeuwse bewoningssites op **Fig. 55** zijn voor wat betreft het gedeelte ten NW van het Eieleed een hybride tussen de lokalisatiekaart van Verhaeghe en onze interpretatie van het hoogtemodel. Het gedeelte van de kom tussen het Eieleed en de Grote Beverdijkvaart is uitsluitend op dat hoogtemodel gebaseerd. Volgens onze bevindingen situeren zich hier nog eens 4 bijkomende omwallingen (die dus niet noodzakelijk tot de late middeleeuwen terug gaan), wat het geheel voor het onderzoeksgebied op 25 brengt.

Verhaeghe gaat uitgebreid in op de morfologische classificatie van de omwallingen. Binnen de begrenzing van de gemeente Lampernisse situeert hij 61 middeleeuwse bewoningssites, waarvan 58 omwald. Slechts zeven van de omwalde bewoningssites kon hij aan een grondig onderzoek met proefsleuven en opgravingen onderwerpen en drie daarvan liggen binnen de kom van Lampernisse en dus binnen ons onderzoeksterrein. De omwalde site van het Leenhof ter Wissche vormt hierbij ontegensprekelijk de meest omvangrijke en belangrijkste site.

Walgrachten in de polders hebben volgens Verhaeghe steeds een typisch profiel. Aan beide zijanten is de omwalling relatief ondiep (ongeveer 1m) en de bodem wordt naar het midden van de walgracht toe slechts zeer geleidelijk dieper, waardoor dus een bijna vlakke walvloer ontstaat. In het midden van de omwalling is er echter een plotse steilwandige verdieping waarvan de breedte ongeveer de helft van de totale breedte van de omwalling bedraagt. De vlakke tot afgeronde bodem van deze centrale verdieping ligt 0.5-1.5 m dieper dan de rest van de wal en is meestal in het veen zelf uitgegraven. De minder diepe overige gedeelten vallen meestal ongeveer samen met de scheidinglijn tussen het veen en de jongere afzettingen die er op rusten. Als potentiële functies van de walgrachten somt Verhaeghe op: een verdedigingselement, een drainagegracht, een waterreserve tegen droogte of brand, een vis- of eendenvijver, een statussymbool. Belangrijk in de discussie rond de reële functies van de walgrachten lijkt te zijn de verdiepte centrale slenk die tot in het veen uitgegraven werd en waardoor de omwalling dus gewild onder water kwam te staan. Mede omwille van het beperkte militaire voordeel van dergelijke walgrachten besluit Verhaeghe dat ze vermoedelijk vooral een status-symbool waren. Het verschijnsel

7. Samenvatting en besluiten

De kom van Lampernisse is, als historisch permanent graslandgebied, een opmerkelijk gaaf gebleven landschap. De traditionele landbouwactiviteit die gedurende eeuwen de toon aangaf was de extensieve begrazing met runderen van april tot november. Zij werd aangevuld met een beperkt gebruik van hooiweiden, met één maaibeurt in juni, gevolgd door nabeweidning. De perceelsgrachten, breed, diep en watervoerend, fungeerden als veekering. De waterbarrière werd daarom regelmatig, om de 10 tot 15 jaar, onderhouden. Deze extensieve landbouw creëerde als onbedoeld neveneffect een zeer grote diversiteit aan flora- en fauna-elementen. Deze was en is nog steeds het grootst in en langs de perceelsgrachten (nat versus droog, steile versus zwak hellende taluds, oevers begraasd met bult en slenkstructuur versus onbegraasde oevers achter prikkeldraad) en minder groot op de meer uniforme graslanden. Deze ecologische waarden zijn nog vrij intact bewaard gebleven tot enkele decennia terug. Door ingrijpende veranderingen in het grondgebruik komen ze meer en meer onder druk te liggen.

De landbouwactiviteiten in de kom van Lampernisse zijn sinds WO I langzaam aan en sinds 1975 in steeds sneller tempo, ingrijpend veranderd. De introductie van prikkeldraad na WO I en van schrikdraad vanaf de jaren 1950, leidde tot een verregaande verwaarlozing van het onderhoud, en dus tot de verlanding, van de perceelsgrachten na WO II. Het samenvoegen van percelen leidt eveneens tot het verlanden en opvullen van waterlopen. De bemesting nam na WO II zeer sterk toe en het gebruik van herbiciden werd algemeen. Vanaf 1980 werd kuilgraswinning geïntroduceerd en werden weiland percelen omgeploegd tot akkerland. Oude weiden werden met een totaalherbicide behandeld, al of niet gedraineerd, omgeploegd en onmiddellijk of na verloop van jaren ingezaaid met Italiaans raaigras. Thans is kuilgraswinning, met tot vijf-zes maaibeurten tussen eind april en oktober, en met drijfmestinjectie tussenin, de overheersende praktijk geworden. Beweidning neemt een ondergeschikte plaats in. Het onbedoelde neveneffect van al deze intensieve landbouwactiviteiten is dat de biodiversiteit in de waterlopen en op de graslanden sterk onder druk is komen te staan.

Samenvattend kan men ook stellen dat in de eerste periode (voor de WO I) de sloten zowel voor de afvoer van het overtollig water zorgden als voor het binnen de percelen houden van het vee. Het onderhoud van de sloten gebeurde daarom op reguliere basis, zij het met beperkte middelen. In de tweede periode, de periode tussen 1919 en 1960, verloren de sloten geleidelijk aan hun functie van perceelsscheidende elementen. Voor deze functie werden ze vervangen door prikkeldraad en later schrikdraad. Het onderhoud van de sloten gebeurde eerder nog als een voortzetting van een ingeburgerde traditie dan vanuit pure noodzaak. Het veranderend grondgebruik van de percelen was toen echter nog niet echt aan de orde. In de laatste periode (tussen 1960 en nu) kwamen allerlei ontwikkelingen in een stroomversnelling. Het gebruik van de gronden wijzigde zich zeer ingrijpend, waarbij de oppervlakte aan echt permanent grasland sterk afnam (zie ook rapport 2 in verband met het kerngebied). Op privaat gebied nam de verwaarlozing van het onderhoud van de sloten toe, maar op gebied van de overheidsinstanties (polderbestuur) werd het onderhoud van de grotere waterlopen geïntensifieerd. Ingrijpende veranderingen in de waterhuishouding van het gebied, betrekking hebbende op het nagestreefde waterpeil en waterregime, het regelen van de watertoevoer, het schonen en herprofilen van sloten, het afsluiten van verbindingen, het creëren van andere, het beter ontsluiten van het gebied door het verhogen van de toegankelijkheid grepen plaats tussen 2002 en 2004 in het kader van de ruilverkaveling Fortem. Ze vormden de fundering voor een nog sterkere omschakeling van het traditionele, historische grondgebruik als weiland naar het telen van kuilvoergrassen. In algemene termen is het vooral ook in die laatste periode 1960-2010 dat de kwaliteit van het oppervlaktewater aanvankelijk sterk achteruitging door het

lozen van allerlei afvalwaters, en het afvloeien van meststoffen gebruikt op de akkers tot zelfs het dumpen van overtollige meststoffen. De eutrofiëring en de verontreiniging van het water bereikte een hoogtepunt in de tachtiger jaren van vorige eeuw. Strengere voorschriften en controles reduceerden nadien geleidelijk aan dit onverantwoord gedrag en de waterkwaliteit nam weer toe. Nochtans situeert zich de grote achteruitgang van de water- en oevervegetaties in de grotere watergangen in het onderzoeksgebied, zoals kon worden nagegaan in de Zaadgracht en de Grot Beverdijkvaart, pas na die tachtiger jaren. Ze is hoofdzakelijk het gevolg van een meer op hydrologische vooruitgang gericht beheer (meer ruimen en profileren, verstevigen oevers,...). Bovendien zijn er voldoende aanwijzingen dat daarnaast ook nog andere factoren, niet gecontroleerde, factoren een rol hebben gespeeld en vermoedelijk nog spelen, in de wijde omgeving van het onderzoeksgebied. Het fenomeen van het ontbreken van enigerlei vegetatie doet zich inderdaad niet of veel minder voor in de kleinere sloten en watergangen binnen het onderzoeksgebied, maar alleen in de belangrijker watergangen die grotere gebieden bestrijken. De oorzaak is vermoedelijk te vinden in een gericht maar ongecontroleerd gebruik van herbiciden. Het verdwijnen van deze bio-indicatoren is in elk geval een verontrustend signaal.

8. Aanbevelingen voor verder onderzoek

De momenteel beschikbare historisch-ecologische gegevens kunnen tot en met de zeventiger jaren van de vorige eeuw alleen een algemeen beeld geven van de veranderingen die zich in de landschappen van het komgebied van Lampernisse hebben voltrokken in de hier beschouwde periode 1900-2010. Ze laten niet toe analyses uit te voeren op het niveau van individuele sloten, laat staan op het niveau van slootsegmenten. Wil men meer aandacht schenken aan de historische aspecten van de ontwikkeling van de slotenpatronen in de kom van Lampernisse dan is daar een heel ander type onderzoek voor nodig. Hieronder sommen wij enkele aspecten op die bij een dergelijk voortgezet onderzoek van de historisch-ecologische aspecten zeker aandacht zouden verdienen:

- Het systematisch doornemen van alle archeologische of historische publicaties van de voorbije eeuw om elementen op te sporen die relevant zijn voor het ontstaan, beheer en onderhoud van waterlopen in de kom van Lampernisse. Speciale aandacht dient hierbij geschonken te worden aan alle publicaties van Prof. Dr. Frans Verhaeghe, de pionier van het archeologisch onderzoek in Lampernisse (Verhaeghe, 1977 en 1978).
- Noch de plaatselijke terreinervaring van een onzer (MB) in de voorbije 35 jaar, noch de voorliggende interviews brachten specifieke eigennamen van percelen aan het licht. Die zijn kennelijk volledig uit het huidige taalgebruik verdwenen. Het systematisch doornemen van het “Woordenboek der toponymie van Westelijk Vlaanderen” (K. De Flou, 1914-1938) en van de “Nieuwe ommeloper of landboek van de parochie Lampernisse” uit 1714 (Rijksarchief Brugge, Gemeentearchief Lampernisse) kan veel materiaal opleveren.
- Er kan een reconstructie uitgevoerd worden van het grondgebruik (akker, grasland, hooiweide) op basis van het primitief kadaster van de vroege 19de eeuw (Zwaenepoel (red.), 2009, pag. 8).
- Een detailvergelijking van alle beschikbare cartografische bronnen, met inbegrip van kadasterplannen, van de vroege 19de eeuw tot heden zou de precieze evolutie van de configuratie van percelen en perceelsgrachten kunnen weergeven. Er kan ook gepoogd worden de link te leggen op perceelsniveau tussen het landboek van 1714 en het primitief kadaster van de vroege 19de eeuw. Op die wijze zou een tijdspanne van 300 jaar gedocumenteerd kunnen worden.
- De genese van het landschap en de geschiedenis van de bedijking van de kom van Lampernisse moet geactualiseerd worden aan de hand van de resultaten van het onderzoek van Cecile Baeteman en Johan Termote (Zwaenepoel (red.), 2009, pag. 19-40).
- Het verdient aanbeveling om een reeks dwarse proefsleuven te delven in diverse types perceelsgrachten, tot op het moedermateriaal, en deze gedetailleerd op te meten. Hiermee kan men een beter inzicht verwerven in de oorspronkelijke morfologie van deze landschapselementen.

Er dient niettemin op gewezen dat dit meer historisch gericht onderzoek, hoewel van groot belang voor het achterhalen van de lokale landschapsgeschiedenis, minder relevant is voor het hier gestelde doel, zijnde het formuleren van aanbevelingen voor het beheer van de polderwaterlopen. Voor deze laatste is een goede kennis van de evolutie van de omgevingsvariabelen gedurende de laatste decennia veel meer van doorslaggevend belang.

Tevens is uit de bijeen gebrachte gegevens duidelijk naar voren gekomen dat de kwaliteit van het water, zeker van de grotere waterassen in de laatste decennia dramatisch achteruit is gegaan, met dien verstande dat nagenoeg alle macrofytische vegetatie er uit verdwenen is. De oorzaken voor deze evolutie blijven vooralsnog totaal onduidelijk. Het lijkt ons een prioriteit voor de bevoegde instanties om de ware toedracht hiervan te achterhalen en aan de situatie te verhelpen. Binnen het kader van eenderwelke beheersactiviteiten blijft een goede kwaliteit van het oppervlaktewater immers essentieel.

9. Bibliografie

- Ameryckx J. (1975) - Bodemkaart van België, verklarende tekst bij het kaartblad Diksmuide 51E. Centrum voor Bodemkartering. 109p. + veelkleurige kaart.
- De Flou K. (1914-1938) - Woordenboek der Toponymie van Westelijk Vlaanderen, Vlaamsch Artesië, het land van den Hoek, de graafschappen Guines en Boulogne en een gedeelte van het graafschap Ponthieu. Koninklijke Vlaamse Akademie voor Taal en Letterkunde. Brugge en Gent. 18 dln.
- Demoen H. (1984) - Het Diksmuidse van toen. Marc Van de Wiele. Brugge. 176pp.
- Denys L. (2006) – *Hydrocharis morsus-ranae*, kikkerbeet. In: Van Landuyt W., Hoste I, Vanhecke L., Van den Bremt P., Vercruyssen W. & De Beer D (eds.). (2006) - Atlas van de Flora van Vlaanderen en het Brussels Gewest. Instituut voor natuur- en bosonderzoek, Nationale Plantentuin van België & Flower, p. 480.
- Hoste I. (2002) - Prikkeldraad: de doornhaag op haar smalst. Kadertekst in Seghers Y., De “Agricultural invasion” aan het einde van de 19de eeuw: een onderschatte motor van landschapsveranderingen. *De Levende Natuur* 103: 175.
- Kympers L. (red.) (1980) - Bekaert 100. Economische ontwikkeling in Zuid-West-Vlaanderen. N.V. Bekaert, Zwevegem en Lannoo, Tielt. 451 pp.
- Massart J. (1908) - Essai de géographie botanique des districts littoraux et alluviaux de la Belgique. *Rec. Inst. Bot. L. Err. 7*: 167-584 + ann. met soortenlijsten, 186 foto's, 9 platen met diagrammen en 14 kaarten.
- Massart J. (1911) - Nos arbres. Bruxelles, 214 p., 238 foto's, 1 uitvouwkaart.
- Moormann F.R. (1951) - Bodemkaart van België, verklarende tekst bij het kaartblad Lampernisse 51W. Centrum voor Bodemkartering. 55p. + veelkleurige kaart.
- Stabel A., Vrielynck S., Belpaire C., Triest L., Parminder K., Es K., Vanhecke L., Librecht I., Vandaele K. (red.). (2002) - Referentietoestand van waterlopen in het Vlaamse gewest op basis van historische gegevens : Macrofyten - vissen - diatomeeën - fysische structuur. Brussel, AMINAL. Collatie 265 p. + 1 CD-ROM : foto's, tab., krt., tek. Rapport in het kader van de uitvoering van actie 51 van het Vlaamse Milieubeleidsplan 1997-2001.
- Stockmans F, Vanden Berghen C. & Vanhoorne R. (1949) - Het veenonderzoek in de streek van Lampernisse-Pervijze. *Nat. Wetensch. Tijdschrift*. 31: 154-160.
- Stockmans F. & Vanhoorne R., avec la coll. de Vanden Berghen C. (1954) - Etude botanique de gisement de tourbe de la région de Pervijze (plaine maritime belge). *Kon. Belg. Inst. Nat.wet.*, Verhandeling nr. 130, Brussel, 144 p., 4 buiten tekst platen en 1 kaart.
- Vandenbergh G. (1978) - Herontdekking van een cultuurlandschap, het Zannekinpad in Lampernisse. Gedenkboek Nikolaas Zannekin en de slag bij Kassel 1328-1978, pag. 77-95. Kulturele raad Diksmuide, werkgroep Zannekin. Diksmuide. 212 pp.
- Vander Vaeren J. (1939) - Le Livre d'Or de l'Agriculture Belge. Bruxelles. 65p. + 724 foto's.
- Vanhecke L. (2001) - Monitoringproject Fortem. Jaar nul, vastleggen van de uitgangssituatie van de vegetatie. Nationale plantentuin van België, 92p. + 4 bijlagen, waaronder 28p.fotoatlas.

Vanhecke L. (2006a) – *Acorus calamus*, kalmoes. In: Van Landuyt W., Hoste I, Vanhecke L., Van den Bremt P., Vercruyssen W. & De Beer D (eds.). (2006) - Atlas van de Flora van Vlaanderen en het Brussels Gewest. Instituut voor natuur- en bosonderzoek, Nationale Plantentuin van België & Flower, p. 106.

Vanhecke L. (2006b) – *Potamogeton lucens*, glanzig fonteinkruid. In: Van Landuyt W., Hoste I, Vanhecke L., Van den Bremt P., Vercruyssen W. & De Beer D (eds.). (2006) - Atlas van de Flora van Vlaanderen en het Brussels Gewest. Instituut voor natuur- en bosonderzoek, Nationale Plantentuin van België & Flower, p. 696.

Vanhecke L. (2007) - Monitoringprogramma voor het ruilverkavelingsproject Fortem. Jaar +2, module vegetatie. Nationale plantentuin van België, 116p. + 3 bijlagen, waaronder 61p.fotoatlas.

Vanhecke L. (2011) - Monitoringprogramma voor het ruilverkavelingsproject Fortem. Jaar +6, module vegetatie. Nationale plantentuin van België, in voorbereiding.

Van Landuyt W., Hoste I, Vanhecke L., Van den Bremt P., Vercruyssen W. & De Beer D (eds.). (2006) - Atlas van de Flora van Vlaanderen en het Brussels Gewest. Instituut voor natuur- en bosonderzoek, Nationale Plantentuin van België & Flower., 1007p.

Van Rompaey E. & Delvosalle L. (1972) - Atlas van de Belgische en Luxemburgse flora. Brussel, Nationale plantentuin van België, 1530 verspreidingskaarten.

Verhaeghe F. (1977) - De middeleeuwse landelijke bewoningssites in een deel van Veurne-Ambacht. Bijdrage tot de middeleeuwse archeologie. Gent. Doctoraatsthesis.

Verhaeghe F. (1978) - De laat-middeleeuwse bewoning te Lampernisse en omgeving: het archeologisch onderzoek. Gedenkboek Nikolaas Zannekin en de slag bij Kassel 1328-1978, pag. 30-64. Kulturele raad Diksmuide, werkgroep Zannekin. Diksmuide. 212 pp.

Verhulst A. (1970) - Historical introduction, pag. 7-9, in Scollar, I., F. Verhaeghe and A. Gautier. 1970. A medieval site (14th century) at Lampernisse (West Flanders, Belgium). Dissertationes Archaeologicae Gandensis. Vol. XIII. De Tempel, Brugge. 70 pp.

Wery J. (1906) - Sur le littoral belge.(La Plage - Les Dunes - Les Alluvions - Les Polders - Les Anciennes Rivières). Bruxelles, VIII + 125p. + 38 foto's.

Wery J. (1908) - Sur le littoral belge.(La Plage - Les Dunes - Les Alluvions - Les Polders - Les Anciennes Rivières). 2ième éd. revue et complétée. Bruxelles, 223p. + 50 foto's.

Zwaenepoel A. (2006) – *Filipendula ulmaria*, moerasspiraea. In: Van Landuyt W., Hoste I, Vanhecke L., Van den Bremt P., Vercruyssen W. & De Beer D (eds.). (2006) - Atlas van de Flora van Vlaanderen en het Brussels Gewest. Instituut voor natuur- en bosonderzoek, Nationale Plantentuin van België & Flower, p. 408.

Zwaenepoel A. (red.). (2009) - TWOL-Onderzoek naar historische wijzigingen in milieu-omstandigheden en beheer van de overstromingsgraslanden in IJzer- en Handzamevallei ten behoeve van het natuurbeheer en de natuurontwikkeling. WVI en INBO. Brugge. 1486 pp.

10. Lijst van figuren en tabellen

Fig. 1. Afbakening van het onderzoeksgebied: de kom van Lampernisse.	6
Fig. 2. Lokalisatie woningen, boerderijen, percelen van de geïnterviewden.	7
Fig. 3. <i>Vetteweiden</i> in de polders (niet gelokaliseerd, niet gedateerd) in “Le livre d’ Or de l’Agriculture Belge” van Vander Vaeren (1939).	10
Fig. 4. Situering boerderijen en woningen van weidebewaarders en grachtendelvers 1930-1960.	12
Fig. 5 a. Laantje; Fig. 5 b. Brede laagte; Fig. 5 c. <i>Strynkgracht</i> ; Fig. 5 d. Perceelsgracht; Fig. 5 e. Trekgracht; Fig. 5 f. Poldervaart; Fig. 5 g. Drenkplaats; Fig. 5 h. Veedrinkput.	14
Fig. 6. Kantschop uit de omgeving van Wulpen.	18
Fig. 7. Marcel Messiaen van het openluchtmuseum “Bachten de Kupe” (Izenberge) met roede en <i>slykschote</i> .	19
Fig. 8. Detail van een onuitgegeven grootformaat foto van Jean Massart (omstreeks 1904) van het landschap langs de rechteroever van de Grote Beverdijkvaart (Enclave van Lampernisse, Vlahoek).	20
Fig. 9. Het delven van afvoergrachten in de polders, een anonieme foto afgebeeld in Vander Vaeren, “Le livre d’Or de l’Agriculture belge” (1939).	21
Fig. 10. Waterlopen onder beheer van de Polder Noordwatering Veurne: overzichtskaart.	24
Fig. 11. Waterlopen onder beheer van de Polder Noordwatering Veurne: overzicht beheerswerken 1990-2009.	25
Fig. 12. Lokalisatie van de ingrepen uitgevoerd door de VLM tussen 2002 en 2004 in het kader van de RV Fortem en het Landinrichtingsproject De Westhoek, deelgebied kom van Lampernisse.	26
Fig. 13. Door het ANB verworven en beheerde percelen in hun cluster natuur “ter Wissche-Kleine IJzerbeek” en overzicht van de onderhoudswerken uitgevoerd in 2007 en 2009.	27
Fig. 14. Detailplan voor de afgraving van het zgn. “slurfperceel” tot watervoerende kreek, voorziene uitvoering in 2011 in opdracht van het ANB.	28
Fig. 15. Omzetting van graslanden tot akkers en omgekeerd 2000-2010.	29
Fig. 16. Begrenzing van het in 1993 bij MB gerangschikte landschap “Komgrondengebied van Lampernisse”.	29
Fig. 17. Hengelwedstrijd op de Handzamevaart te Diksmuide, ca. 1900.	31
Fig. 18. De IJzer tussen Nieuwpoort en Diksmuide, ca. 1900.	32
Fig. 19. De IJzer tussen Nieuwpoort en Diksmuide of het Ieperleekanaal nabij Knokkebrug, ca. 1900.	32
Fig. 20. Vermoedelijk het Ieperleekanaal nabij Steenstrate-Sas van Boezinge, ca. 1900.	33
Fig. 21. De Grote Beverdijkvaart, 1906.	37
Fig. 22. De Grote Beverdijkvaart, 1905.	37
Fig. 23. De Zaadgracht, 1983.	38
Fig. 24. De Zaadgracht, 2001.	40
Fig. 25. De Zaadgracht, 2006.	41
Fig. 26. De Zaadgracht, 2010.	41
Fig. 27. Verband tussen het aantal waargenomen aandachtsoorten en de segmentlengte in het Z-deel van de Grote Beverdijkvaart, 1982.	42
Fig. 28. De Grote Beverdijkvaart, 1982, nabij Fintele.	48
Fig. 29. De Grote Beverdijkvaart, 1982, nabij Fintele.	48
Fig. 30. De Grote Beverdijkvaart, 1982, segment 2.	49
Fig. 31. De Grote Beverdijkvaart, 1982, segment 2.	49
Fig. 32. De Grote Beverdijkvaart, 1982, segment 4.	50
Fig. 33. De Grote Beverdijkvaart, 1982, segment 4.	50

Fig. 34. De Grote Beverdijkvaart, 1982, segment 4.	51
Fig. 35. Zijsloot van de Grote Beverdijkvaart, 1982, segment 4.	51
Fig. 36. De Grote Beverdijkvaart, 1982, segment 4.	52
Fig. 37. De Grote Beverdijkvaart, 1982, segment 4.	52
Fig. 38. De Grote Beverdijkvaart, 1982, segment 4.	53
Fig. 39. De Grote Beverdijkvaart, 1982, segment 6.	53
Fig. 40. De Grote Beverdijkvaart, 1982, segment 6.	54
Fig. 41. De Grote Beverdijkvaart, 1982, segment 6.	54
Fig. 42. De Grote Beverdijkvaart, 1982, segment 6.	55
Fig. 43. De Grote Beverdijkvaart, 1982, segment 6.	55
Fig. 44. De Grote Beverdijkvaart, 1982, segment 9.	56
Fig. 45. De Grote Beverdijkvaart, 1982, segment 11.	56
Fig. 46. Turfuitbating te Kaaskerke, 1907.	59
Fig. 47. Turfuitbating te Kaaskerke, 1907.	59
Fig. 48. Gestapelde turfblokken te Kaaskerke, 1908.	60
Fig. 49. Turfput te Kaaskerke, 1945.	62
Fig. 50. Gestapelde turfblokken te Kaaskerke, 1945.	62
Fig. 51. Vervoer van turfblokken te Lampernisse, 1947.	63
Fig. 52. Turfput te Lampernisse, 1947.	63
Fig. 53. Zijwand van een turfput te Lampernisse, 1947.	64
Fig. 54. Kaart kom van Lampernisse met aanduiding van uitgeveende en anderzijds afgegraven gronden.	65
Fig. 55. Kaart met lokalisatie van omwalde laat-middeleeuwse landbouwwitbatingen.	67

Tabel 1. Overzichtstabel aandachtsoorten langs en in de zuidelijke helft van de Grote Beverdijkvaart, 1982.	43
--	----

Tabel 2. Vegetaties van <i>kikkerbeet</i> en <i>pijlkruid</i> in de Grote Beverdijkvaart en een zijsloot, 1982.	46
--	----

Bijlage 1:

Interviews met bewoners en gebruikers

Interview Jenny Vanhoutte en Andre Govaert.

Identificatie:

Andre Govaert en Jenny Vanhoutte, Visserstraat 4, 8600 Lampernisse, 051/55 50 46.

AG ° Poperinge 1936; JV ° Kaaskerke 1925.

Beroep: AG: onderhoudstechnicus VTI Veurne, thans gepensioneerd; JV: huisvrouw.

Betrokkenheid bij kom van Lampernisse: AG: meewerkende landbouwerszoon, landbouwhulp bij derden, weidebewaarder; JV: meewerkende landbouwersdochter.

Familiale voorgeschiedenis: AG: vader (Cyriel Govaert 1906-1971) had boerderij aan de Oude Zeedijk 48 te Lampernisse; JV: vader (Victor Vanhoutte 1891-1949) en grootvader (Romain Vanhove 1867-1962) hadden kleine boerderij Visserstraat 4 te Lampernisse, waren tevens landbouwhulp bij derden, weidebewaarder en grachtendelver.

Tijdsvenster aanwezigheid in kom van Lampernisse: AG: 1939-2010; JV: 1930-2010; CG: 1906-1971; VV: 1930-1949; RV: 1919-1962.

Interview nr. 1 door Marc Becuwe op donderdag 15-04-2010, duur 1u15', **Fig. 2, 4, 54.**

Interview:

1. Geen specifieke eigennamen voor gebruikte percelen.
2. Fotoreeks waterlopen: 1: *laontje* (laantje); 2: *laone* (laan) of *leegte* (laagte); 3 en 4: gracht; 5: gracht of trekgracht (te groot voor gewone gracht); 6: gracht; 7: *varregy* (vaartje, zoals Zaadgracht en Eieleed; Grote Beverdijk is een vaart); 8: *wol* (wal); 9: *weddink*. Vermelden verder nog *strynkgracht* (kleiner dan gracht, eerder grote greppel, vaak droog, alleen watervoerend in grote neerslagperiode), *wé* (weide), *maoigas* (maaigras, hooiweide), *émat* (nabeweiding van de hooiweide na de maaibeurt), *land* (akker).
- 3.1 **Wat weet je over de veranderingen in waterpeil in de grachten, stond het vroeger hoger of lager dan nu?** JV: hoger, er was meer water dan nu. AG: hoger. JV: de beesten dronken aan de grachten, er waren nog geen pompen lijk nu, nu drinken zij aan de pomp omdat er geen water meer is in de grachten. AG: er was meer water omdat de grachten vele meer gedolven werden als nu.
- 3.2. **Heb je je vader of grootvader nooit horen vertellen over koewachters die het vee begeleiden naar de weiden?** JV: Ik weet wat een *koewachter* is: hij gaat mee met de beesten van het hof naar de weide, wacht hen tijdens de dag en gaat er 's avonds weer mee naar huis, lijk een schaapherder. Op de gemeenteschool in Lampernisse in de jaren 1930 leerden de kinderen nog een kinderversje: "*Koewachter dikvel, hoe lege zit de zonne wel, drie euren en een minute, gif de koewachter een dikke vette stutte*". Het moet toch zijn dat dat vroeger in Lampernisse bestaan heeft. Pepé (Romain Vanhove) is geboren in 1867, hij is zelf nooit koewachter geweest wel *poester* (beheerder van de runderen en varkens) en later *carton* (beheerder paarden) op een grote boerderij. Dan werd hij voor '14-'18 zelfstandige als *beerboer*, hij ging rond met een beer bij de boeren om de zwijnemoeren te dekken. En in 1919 kwam hij naar het kleine boerderijtje Vissersstraat 4, en werkte ook als weidebewaarder en voor andere boeren. Ik denk dat het gebruik van koewachters is verdwenen met de eerste wereldoorlog of misschien al voor 1900. **Wat weet je over het gebruik van de grasweiden vroeger en nu?** JV: Nu steken ze de beesten soms vroeg in de weiden, einde maart of begin april en ze laten ze soms lopen tot in december. Vroeger hielden ze veel meer rekening met het weer: ze wachten tot het redelijk weer was in 't voorjaar en ze zouden ze nooit zo lang laten lopen in 't achterjaar als het nat en koud was. Ze waren vroeger later buiten en eerder binnen. **En het maaigras, hoe werd dat vroeger gebruikt?** AG: het maaigras werd één keer per jaar gemaaid, in juni en daarna beweide, het *émat* zeiden ze, tot in 't achterjaar.
- 3.3. **Het aantal beesten per weide, is dat veranderd?** AG en JV: Ja dat is veranderd: nu zitten er veel meer beesten per weide dan vroeger. **En de rassen, is dat veranderd?** JV: vroeger was dat allemaal het rood ras en nu is 't wit-zwart. AG: dat zwart-bont is er

- bijgekomen omdat dat veel meer melk gaf dan het rood ras. **Zaten er vroeger stieren in de weiden?** JV: neen, in de tijd van grootvader en vader gingen wij naar de stier bij een boer die dat had. AG: neen, er liepen vroeger geen stieren in de weiden lijkt dat je dat nu ziet.
- 3.4. **De bemesting van de weiden, is dat verandert?** JV: Vroeger werd er vele minder bemest dan nu, vele minder. AG: maar 't was anders: er werd stalmest gebruikt en ook wel ale uitgereden. Nu mesten ze vele meer, maar 't gras is minder goed omdat 't meer opgejaagd is, der zit minder voeding in.
- 3.5. **En het gebruik van herbiciden?** JV: dat was vroeger niet gekend, de distels werden gestekt of gemaaid. De boterbloemen stonden in de wei maar daar werd niet naar gekeken, maar er waren er veel minder dan nu, dat ligt aan 't vetten.
- 3.8. **Heb je geweten dat er drainage gelegd werd?** JV: Mijn vader heeft drainage gelegd bij de boeren, hij was gekend voor 't draineren. Dat was al rond 1935. AG: draineren van 't land, niet van de weiden. JV: Hij heeft toen ook ons eigen land, tussen ons huis en de school, gedraineerd met kort rode buizen in rode steen, en 't loopt nog altijd. Er werd een greppel gedolven, lichtjes afhellend naar de *strynkgracht*, en de buizen werden daar ingelegd. Dat was een kennis om dat te doen. Dat was zeer goed voor 't land, de natte plekken waren weg.
- 3.10. **Heb je nog geweten dat er *darynk* gestoken wierd in Lampernisse?** JV: Ja, tijdens de tweede wereldoorlog hebben wij zelf nog *darynk* gebrand. AG: Twee perceeltjes op de Kleine Kripshoek bij de dreve naar 't Abeelke zijn dan uitgegraven voor de turf. Ze liggen een meter lager dan de weiden er naast.
- 4.2. **Heb je, opgroeiend in Lampernisse, nog de tijd geweten dat er geen prikkeldraad rond de weiden stond?** JV: Neen, ik heb altijd geweten dat er *stekkerdraad* rond de weiden stond, 'k heb er nog een keer mijn kleed aan gescheurd (ca 1935). Ik heb mijn vader of grootvader nooit iets horen vertellen over wanneer ze met stekkerdraad zijn beginnen werken. AG: Altijd geweten dat er stekkerdraad stond (ca 1945).
- 4.3. **Wanneer zijn ze begonnen met schrikdraad?** JV en AG: lange achter de laatsten oorlog. AG: Ik heb elektriciteit gelegd voor Camiel Demaegd's weide begin van de jaren 1970.
- 4.4. **Waar werd de prikkeldraadafsluiting geplaatst: hoog op de weide of dicht bij het water?** AG: tussen de twee, op 40 cm van de grachtkant, als je ze te dicht bij het water zette werden de palen omgeduwd want 't was nog geen schrikdraad. Dat is in de loop van de jaren niet veranderd.
- 4.5. **Het onderhoud van de grachten, hoe verliep dat?** JV: als de grachten dichtgelopen waren van de beesten lieten de boeren dat delven. Mijn vader ging in de jaren 1930 de grachten delven met de schop en op zijn blote voeten. Dat gebeurde midden in de zomer. De grachten werden alleen gedolven als dat nodig was.
- 4.6. **Werden laantjes of veedrinkputten gedolven?** JV en AG: laantjes niet maar een wol (veedrinkput) wel. Het slijk werd uit de wol gedolven dat door de beesten erin gelopen was, delven tot op de vaste ondergrond.
- 4.7. **Werden laantjes of leegten in de weiden opgevuld?** JV: dat gebeurde wel dat leegten opgevuld werden. AG: ja, maar dat gebeurde meer op 't land. Bijvoorbeeld een gracht tussen twee partijen land: er werden drainagebuizen in die gracht gelegd en dichtgesmeten. Om grotere partijen land te maken.
- 4.8. **Heb je ooit gehoord van een probleem met de parasiet leverbot?** JV en AG: neen, nooit van gehoord.
5. **Heb je herinneringen aan zeer bijzondere gebeurtenissen, droogte, wateroverlast... in de weiden?** AG: De jaren 1953-54 moeten speciaal natte jaren geweest zijn. Ik was toen soldaat en heb verlof kunnen krijgen in juli-augustus om mijn vader te helpen omdat het

zo'n slecht nat jaar was. Ze zeiden: *den oogst binnen stelen*, je moest rap gebruiken maken van een paar goeie dagen om de oogst binnen te halen. JV: in droge perioden was er altijd water genoeg in de weiden. En ik heb mijn vader of grootvader nooit horen vertellen van wateroverlast in Lampernisse, 't ligt hier te hoog.

- 7.1. **Op een bepaald moment werden de komgronden geklasseerd, wat denk je daarover?** AG: ik vond dat dat niet slecht was, de boeren konden niet meer doen wat ze wilden. Dat waren hier allemaal vette weiden, en ze zijn die weiden beginnen omploegen tot land. Maar dat is hier geen streek voor land, de grond is ongeschikt om hier land van te maken. En nu zijn de weiden beschermd en dat is goed.

Op zaterdag 17-04-2010 kon het interview van het echtpaar Andre en Jenny Govaert-Vanhoutte nog aangevuld worden met een onverwacht gesprek met de broer van Jenny, **Gilbert Vanhoutte** (°Kaaskerke 1922, en woonachtig Visserstraat 4 te Lampernisse van 1930 tot 1950). Hij hielp als jongeling zijn vader Victor Vanhoutte bij tal van activiteiten, werd onderwijzer en kan vandaag op 88-jarige leeftijd zijn scherpe herinneringen nog raak formuleren.

- In de jaren 1930-1945 was hij aldus ook actief als *dykedelver* (grachtendelver). Dat gebeurde vooral in de (na)zomer, na de drukke oogsttijd, en duurde tot de koude inviel (meestal oktober), want er werd op blote voeten en benen gewerkt. In de winter stond er overigens te veel water in de grachten. Een gracht werd afgeperkt met twee dammen en het water tussenin uitgeschept. Er waren bij het delven drie gereedschappen in gebruik. Een klassieke metalen spade en een *kantschuppe* (kantschop, in hout en met metalen beslag aan de voorrand) dienden om de wortels van oeverplanten en vooral de wortelstokken van riet door te stekken en een zwak schuine kant af te steken. Tenslotte werd met de *slykschuppe* of *slykschote* (slijkschop, in hout, breder dan een spade, komvormig, als een grote lepel) de zwarte slijklaag uitgeschept tot op de vaste grond (klei of veen). Het profiel van de gracht was uiteindelijk trogvormig: schuine kanten en een vlakke vloer. De delvers gebruikten een *roe*, een stok van 3-4 meter lang als maateenheid bij het aanhouden van de breedte en diepte en vooral om de afgewerkte lengte van de delfwerken te bepalen. Ze werden door de boer immers betaald per uitgegraven roe. De gemiddelde frequentie voor het delven van grachten was 10 tot 15 jaar, een slordige boer wachtte wel eens 20 jaar. En in de jaren 1920-1930 was er al veel en in de jaren 1950 was er al overal prikkeldraad aanwezig die de grachten min of meer beschermden. Voor het in gebruik nemen van prikkeldraad moet het onderhoud zeker frequenter geweest zijn. Alle graafaarde en slijk werden op de kant gelegd. Uitgegraven turf werd soms opgeraapt en te drogen gelegd (oorlogsjaren) . Af en toe stuitte men op complete boomstammen in het veen, dwars in de gracht of in de lengterichting. Deze werden ter plaatse gelaten, want beenhard en niet te verzagen. Paling was regelmatig de bijvangst van de dag.
- De waterkwaliteit van de poldervaarten was in de jaren 1930-1950 nog zeer goed waardoor ze compleet bedekt waren met een groot aantal soorten van drijvende en ondergedoken waterplanten. Iedere zomer moest men deze vaarten dus *reiten* (schonen). Dit werk gebeurde met een *driehaak* waarmee men de massa's waterplanten uit het water trok en op de oever deponeerde. Vandaag is er geen enkele poldervaart meer die dichtgegroeid is met waterplanten, op wat kroos na. Dat zegt veel over de blijvende waterverontreiniging die overal aanwezig is.
- De rietkragen van de poldervaarten werden gemaaid om te verhinderen dat de vaart zou dichtgroeien met riet en het afstromend water zou hinderen. Dit werk werd uitgevoerd met een speciale zeis met een lange steel en een kort mes. Ook het riet van kleinere grachten werd soms gemaaid. Dit riet werd vaak gebruikt om *vummen*

(rechthoekig of vierkantig grondplan) en *schelven* (rond grondplan) af te dekken en zo de opgestapelde schoven tarwe, haver... te beschermen tegen de regen. Op elke boerderij was een aparte hoek voorzien om een *vum* of een *schelf* op te zetten: het *schelfhof*. Dit gebruik raakte vanaf de jaren 1930 in onbruik door het bouwen van een *mikke* (betonplaten hangar met eternieten golfplaten afgedekt) die het bergen van de oogst gemakkelijker maakte. De noodzaak voor het oogsten en het gebruik van riet viel hiermee grotendeels weg.

- Tot omstreeks de tweede wereldoorlog had elke boerderij naast de boer en de boerin een aantal vaste medewerkers in dienst. Men begon na het achtste studiejaar, op 14-jarige leeftijd. Het *kleen meisen* (jongere meid) zorgde voor de kinderen en voerde kleine huishoudelijke taken uit, het *groot meisen* (oudere meid) hielp de boerin bij alle mogelijke taken, ook op het veld. Als jongen begon je als *poester*, van 14 tot 17-18 jaar, was je belast met de zorg voor de koeien- en varkensstal, voederen, melken, uitmesten... Daarna kon je bevorderen tot *carton* en was je belast met de zorg voor de paarden en alle werken die met de paarden werd uitgevoerd. Dit personeel werd echter nooit ingezet om grachten te delven, te reiten, riet te maaien, turf te steken... Voor deze activiteiten deed de boer steeds beroep op losse dagloners uit de onmiddellijke omgeving en uit Lampernisse-dorp. Diezelfde dagloners zette hij overigens ook jaarlijks in bij de oogst. Gilbert Vanhoutte herinnert zich Florent Brouckaert en zijn zoon Andre die op *de platse* woonden en vaak als dagloners aan het werk waren. Tijdens WO II hebben zij de twee percelen op de Kleine Kripshoek systematisch uitgeveend.
- Een speciaal probleem vormde de distelbestrijding na WO I. Ten gevolge van de oorlog hadden distels zich vier jaar lang overal en massaal kunnen uitzaaien. Voor de boeren en de weidebewaarders die in opdracht van de boer zijn weiden moesten beheren, o.a. distels bestrijden, was dit een hele karwei. Er waren zo massaal veel distels, nog tot ver in de jaren 1930, dat ze moesten gemaaid worden met de zeis, wat niet zo efficiënt was, wegens het opnieuw uitlopen. Wanneer de distels minder massaal groeiden gebruikte de weidebewaarder een *makke*, een klein scherp metalen schopje op een lange steel waarmee de distel onder de grond, in de wortel, werd uitgestekt. Ook de schaapherder die in de jaren 1930, vanuit de schaapboerderij Huyghe te Kaaskerke, met zijn kudde de wegbermen in Lampernisse kwam begrazen, gebruikte de makke om de distels onderweg uit te stekken.
- In de kom van Lampernisse waren tot de jaren 1950 alle perceelgrachten door het regelmatig onderhoud breed en diep en dus nog watervoerend. Voor weidebewaarders en bewoners was dat natuurlijk hinderlijk om zich vlot doorheen het weidegebied te verplaatsen. Daarom maakten ze gebruik van een *spryngstok* van ca 4 meter lang met onderaan een plankje van ca 5 op 10 cm om iets meer weerstand te hebben in de modder. Men nam een aanloop, plaatste de springstok in het midden van de sloot, en sprong er zo overheen, een beetje de techniek van een polsstokspringer. Wanneer men bij de aanloop en de sprong te weinig energie inzette, gebeurde het wel eens dat de springstok in het midden van de gracht, in de modder, mooi verticaal tot stilstand kwam, waarna de pechvogel zijn greep op de stok moest lossen en toch nog in het water en de modder belandde...

Interview Noël Zoete.

Identificatie.

Noël Zoete, Grote Beverdijkstraat 1, 8600 Oudekapelle, 051/50 28 24

° Oudekapelle 1932.

Beroep: chauffeur transportsector, nu gepensioneerd.

Betrokkenheid bij kom van Lampernisse: van 14 tot 20 jaar poester en carton op landbouwbedrijf Syryn Oude Zeedijk Lampernisse, helpt als jongeling zijn vader bij het grachtendelven, later zelf weidebewaarder en gepassioneerde visser.

Familiale voorgeschiedenis: de vader van Noël, Jules Zoete (1901-1978) weidebewaarder en dagloner (grachtendelver) te Oudekapelle.

Tijdsvenster aanwezigheid in de kom van Lampernisse: JZ: 1901-1978; NZ: 1932-2010.

Interview nr. 2 door Marc Becuwe op vrijdag 16-04-2010, duur 1u20', **Fig. 2, 4, 54.**

Interview.

1. Geen eigennamen van bepaalde percelen bekend.
2. Fotoreeks waterlopen: 1: laone; 2: bree laone, leegte; 3: toegelopen gracht; 4: rietgracht; 5: koegracht; 6: koegracht; 7: klein varreke (als Zaadgracht); 8: wol; 9: weddink.
- 3.1. **Wat weet je over veranderingen in het waterpeil in de vaarten en grachten?** Dat is verre gelijk gebleven en ik heb mijn vader ook nooit over veranderingen van waterpeilen weten spreken.
- 3.2. **Heb je veranderingen gezien in het gebruik van weiden en hooiweiden?** Vroeger waren het allemaal weiden met beesten, hier en daar wel een maaigras, maar weer met nabeweidning. Nu zijn er veel minder weiden met beesten en veel meer maaien. De mentaliteit van de boeren is ook veel veranderd. Vroeger werd je meer gerespecteerd voor 't werk dat ge deed als weidebewaarder. Nu is dat veel minder.
- 3.3. **Het aantal dieren per ha is dat veranderd in de loop van de jaren?** Neen, dat is min of meer gelijk gebleven. Bij de boerderijen met melkkoeien is dat wel meer beesten per ha maar op de vette weiden niet. **Is er een verandering in rassen gebeurd?** In de tijd van mijn vader en toen ik kind was het rood ras in gebruik en dat was van mindere kwaliteit dan de rassen nu. Nu is de kwaliteit ongehoord bij dat zwart-bont ras. **Zaten er vroeger ook stieren in de weiden?** Neen, dat bestond vroeger niet, stieren in de komgronden, ik heb dat nooit geweten. Nu wel.
- 3.4. **Wat is er veranderd in de bemesting?** Nu wordt er veel meer gemest dan vroeger, veel meer aal de laatste 20 jaar.
- 3.5. **Wat weet je over het gebruik van herbiciden?** Tot in de jaren 1950 bestond dat niet, ook niet tegen de distels. Als ik hier ben gekomen in de jaren 1960 is dat begonnen dan moest ik al spuiten tegen de distels.
- 3.6. **Zijn er veranderingen gebeurd in het tijdstip dat de dieren in de weide kwamen in 't voorjaar en in 't najaar naar de winterstal gingen?** Dat is niet veranderd ze komen in april en blijven tot Allerheiligen.
- 3.7. **Zijn er bij het beheer van maaigras veranderingen gebeurd?** Ja, vroeger werd maaigras één keer gemaaid voor het hooi en daarna kwamen er beesten op, 't émat. Wij maaiden altijd rond Oudekapelle kermis (laatste zondag van juni). Dat hooi diende als voeder voor de volgende winter. Nu wordt er drie, vier keer gemaaid op een seizoen en iedere keer ale opvoeren.
- 3.8. **Heb jij geweten dat er drainage gelegd werd?** Ja ik ben beginnen werken als poester bij Syryns in 1945-1946. En ik weet dat Poortertjes toen met de hand drainagebuizen kwamen leggen op de akkers van Syryn maar dat was buiten de komgronden. En dat gaf natuurlijk goede resultaten. In de komgronden, in de vetteweiden, gebeurde dat toen nog niet.

- 3.10. **Heb je nog geweten dat er *darynk* gestoken werd?** Tijdens de tweede wereldoorlog heb ik mijn vader nog geholpen om *darynk* te steken in onze weide langs de Oude Zeedijk. Op 30 cm diepte zit er daar *darynk*. Dat werd gestoken en te drogen gelegd. Dat werd hier nog gedaan in de omgeving door particulieren, na de oorlog niet meer.
- 4.2. **Toen jij kind was, pakweg begin van de jaren 1940, stond er dan al overal prikkeldraad rond de weiden?** Niet rond alle weiden. Maar de grachten waren schone gedolven en de beesten bleven daardoor binnen de weide. Er was zeker nog geen stekkerdraad rond alle weiden, maar dat is toen snel beginnen opkomen om het overal te doen. Toen ik werkte bij Syryns (1945-1952) was er al overal op 't hof stekkerdraad. Mijn vader heeft de eersten oorlog hier meegemaakt maar ik heb hem nooit horen vertellen wanneer ze eigenlijk met stekkerdraad begonnen zijn. Ik denk dat er al stekkerdraad gebruikt werd toen ik geboren ben (1932), maar niet overal. Als kind heb ik nog weiden geweten zonder *stakyt*, maar wel overal gedolven grachten natuurlijk.
- 4.3. **Wanneer is men begonnen met schrikdraad?** In de jaren vijftig is men daarmee begonnen. Dat was natuurlijk nog beter dan stekkerdraad, één draadje was genoeg.
- 4.4 en 4.5. **Hoe gebeurde het onderhoud van de grachten toen met de hand?** Het *stakyt* werd eerst weggenomen en na het delfwerk teruggezet op de kant van de weide, op 't droge. Ze doen dat nu nog zo, dat is niet veranderd. Men maakte dan ook nog een *weddynk* dat de beesten bij 't water konden drinken. Bij het begin van het delfwerk damde men de koegracht met twee dammen af, 100m met de keer. Men werkte voor het delven met een gewone *spa* en een speciale hoekige *spa*, een *kantzettere* met een driehoekige metalen pin vooraan om de *kanten te zetten*. Er ging iemand voren om de kanten te zetten, schuins, zodat ze niet zouden invallen. En er kwam iemand achter met de *slykschuppe*, dat was lijk een bakje om het slijk op de kanten te gooien. Met de roe, een stok werd de breedte gemeten, de gracht moest een roe breed zijn, gemeten op het maaiveld van de aangrenzende weiden. De diepte was tot op de vaste grond, tot op *den darynk*. Alle 15 jaar was de gracht weer *toegelopen* en moest je herbeginnen. Mijn vader en Poorters deden niets anders in de winter als het niet vroom of in een kalm tussenseizoen als er geen ander werk was dan *dyken* delven. De boeren deden dat nooit zelf. Dat was lijk seizoensarbeid voor de dagloners, lijk dat er ook een bietenseizoen was. Ze werden *ten entreprise* betaald, per *roe*. Ik weet niet meer hoeveel ze daarvoor betaald werden maar het was zeker niet veel. Als ik 20 jaar was (1952) verdiende ik 2.000 frank per maand bij de boer. Als grachten nu met een kraan gedolven wordt gaat dat wel langer mee dan 15 jaar. Als je er nu schrikdraad voorzet gaat dat zeker 20 jaar mee.
- 4.6. **Werden de laantjes ook onderhouden?** Natuurlijk, een oude boer moest laantjes hebben, dat het water weg kon. Nu kijken ze daar niet meer achter. Laantjes werden toen wel niet gedolven, ze kuisten dat, dat het water weg kon. Ze maakten een *veure*, een greppel, in de laan tot aan de gracht, dat het water weg kon. Een *wol* werd niet veel gedolven.
- 4.8. **Heb je nog gehoord van leverbot?** Nog van gehoord. Je kan dat nu ook nog hebben. Maar dat is nooit een groot probleem geweest.
5. **Heb je herinneringen aan speciaal droge of natte jaren, speciale herinneringen?** Een droog jaar was goed voor de boeren. Natte jaren hebben we nog gekend, maar dat het hier onder water stond heb ik alleen geweten tijdens de tweede oorlog. De Duitsers hebben toen hier alle lage weiden onder water gezet, ja ik heb dat weten *ondersteken*. Maar achter de oorlog heb ik dat nooit meer geweten. In mei 1940 hebben de Duitsers honderden en honderden paarden die ze overal gestolen hadden, ook in Frankrijk, hier in de komgronden samen gedreven. De weiden waren rauw gegeten, en ze staken ze weer verder. En op een keer waren ze weg, ik was nog maar 8 jaar, en ik weet niet naar waar ze vertrokken zijn. De jacht was aan een heer van Brussel, voor de streekbewoners was de

jacht niet belangrijk. Maar vissen wel. De grachten waar schoon gedolven, als je daar een *heelte* (visfuik) in legde had je paling, veel paling. Dat is al weg, de koegrachten zitten vol, er is geen water meer. Als ik kind was waren alle koegrachten gedolven, er was overal water. We liepen met een polsstok van 4-5 meter lang door de weiden en wipten zo over de grachten. En er waren toen nog veel koegrachten waar er geen draad stond. Nu is alles toegeslibt. Er is geen water meer. 't Is een schande van de boeren dat ze dat niet meer delven. En dan die verschrikkelijke waterverontreiniging, in de jaren '60, '70, '80. Ik heb hier geweten dat het water van de Grote Beverdijk inktzwart of bruin was van de *ale* die landbouwers in de vaarten lieten lopen. Nu is de kwaliteit van het water weer een beetje verbeterd maar de paling bijvoorbeeld is weg en zal ook nooit meer terugkeren. Over een *koewachter* heb ik mijn vader nooit horen vertellen, wel was er vroeger op elke boerderij een *poester*, een *carton* en een *meisen*.

6. **Heb je oude foto's van vroeger van activiteiten in de komgronden?** Neen, hoe zouden we? De werkmensen hadden vroeger simpelweg geen *apparaat*!
- 7.1. **Wat is je gedacht over de klassering van de komgronden?** Ik heb daar geen problemen mee. Maar dat de eksters en de kraaien alle eiers zuipen, dat vind ik jammer. Maar ja, dat is overal zo.
- 7.2. **En de ruilverkaveling, wat denk je daarvan?** Dat is zeer goed. Ze leggen al uw land samen bij uw deur.
8. **Ken je nog mensen die veel zouden kunnen vertellen over vroeger?** Poorter en zijn zoon, zijn allemaal dood. Gij zijt 10-20 jaar te laat. De oude generatie is weg ook bij alle grote boerderijen tussen de Groigne en de Drie Straten.

Interview Marcel Provoost.

Identificatie.

Marcel Provoost, Oude Zeedijk 42, 8600 Lampernisse, 051/55 53 37.

°Oostduinkerke 1945.

Beroep: landbouwer.

Betrokkenheid bij de kom van Lampernisse: de vader van MP bezat sinds 1950 de boerderij aan de Oude Zeedijk 42 en MP ging als meewerkende zoon mee naar hun landbouwgronden; als zelfstandige landbouwer op deze boerderij sinds 1970 en tot heden.

Familiale voorgeschiedenis: de vader van MP, Aimée Provoost (1899-1976) was landbouwer te Oostduinkerke.

Tijdsvenster van aanwezigheid in de kom van Lampernisse: AP: 1950-1970; MP: 1960-2010.

Interview nr. 3 door Marc Becuwe op zaterdag 24-04-2010, duur 1u30', **Fig. 2.**

Interview.

1. de weide die MP gebruikt ligt tegenover de oprit naar het bedrijf en wordt door hem "Over de vaart" genoemd, maar geen eigenlijke eigennaam.
2. Fotoreeks waterlopen: 1. *laontje*; 2. *grote laone* of *diepe laone*; 3. leegte; 4. *koeiegracht*; 5. *koeiegracht*; 6. gracht; 7. vaart; 8. *wol*; 9. *weddynk*. MP voegt hier nog *strynk(gracht)* aan toe: 1m breed, 30 cm diep, kleiner dan *koeiegracht*, meer om scheidingen te maken, meestal tussen twee akkers, staat vaak droog, alleen water in regenrijke perioden.
- 3.1. **Zijn er in de periode 1970 tot vandaag veranderingen geweest in het waterpeil van de waterlopen in de kom?** Dat is al een paar keer veranderd. In het begin was dat laag, dan hebben ze het verhoogd, dan weer verlaagd. Nu met de landinrichting is het weer verhoogd.
- 3.2. **Welke veranderingen heb je meegemaakt in de jaren 1970-2010 in het gebruik van weiden, hooiweiden, kuilgraswinning, akkerland, teelt van maïs?** In het begin van de jaren 1970 waren het allemaal nog weiden met beesten, dat is enorm verminderd, laat ons zeggen dat het aantal beesten nu nog één derde is van 1970. Dat heeft te maken met de hormonen. Ze zetten een (veevoeder)bak in de weide en de beesten moesten maar juist buiten lopen. En de hormonen zijn afgeschaft, en de beesten zijn verminderd. In de kom heb ik nooit hooiweiden geweten, dat zijn geen hooiweiden, de samenstelling van het gras is er niet. Nu is er op zeer veel percelen kuilgraswinning, voor in de voordroogkuil. Hier en daar is in de jaren 1980 een weide omgeploegd tot land. Dat was geen succes. Lammerant heeft het alweer in weide gelegd. Die grond is maar goed voor weide, dat dwingt ze zelve. En maïs is er nooit veel gezet; ge kunt het niet zaaien en ge kunt het niet weggrijpen, de grond is dikwijls veel te nat.
- 3.3. **Is er in loop van de jaren een verschil geweest in het aantal dieren per ha?** In het begin dat wij hier boerden (1970) was dat nog niet zo erg met die hormonen, reken op twee beesten per ha. Toen waren dat hier allemaal weiden en dat waren ossen die hierin zaten. Lampernisse is altijd gekend geweest voor de vetteweiden, om beesten te vetten voor het vlees. Die beesten waren goed gekweekt in de winter op stal. Ze kwamen in de weiden in mei, ze vetten ze op in de weiden, en half juni was dat vet. En toen verkochten ze dat op de platse in Lampernisse tot het begin van de jaren 1970. De beesten stonden gebonden aan de ketting aan de kerkhofmuur. En toen staken ze een nieuwe lichte in, meestal ossen of kweekmateriaal, vaarzen. **Tot hoelang bleven de dieren in de weiden?** Dat is altijd gelijk gebleven, ook in de tijd van mijn vader, tot half november. **Is er in de loop van de jaren een verandering geweest in rassen?** Ah ja, hé. Dat is sterk veranderd. Vroeger hadden wij het rood ras, nu is dat voor het

melkvee zwart-bont en voor het mestvee, wit-blauw. Nu is het meeste vee in de weiden jonge beesten om te kweken, tot dat zij twee jaar oud zijn. Het jaar erna kalven ze en blijven op het hof. Er zaten in de tijd van mijn vader en toen ik begon geen stieren in de weiden. Nu is dat wel, de jonge beesten zitten buiten met een stier want normaal moeten die jonge beesten aan twee jaar afkalven. Vroeger, met mijn vader en toen ik begon moest je grote beesten hebben en was het maar op drie jaar dat ze afkalfden. Dat systeem is veranderd, nu is het op twee jaar. 't Is 't economische dat telt, een koe die een jaar eerder melkt geeft, je hebt een jaar eerder inkomen.

- 3.4. **In de jaren dat jij hebt meegemaakt, is er een verandering gebeurd in de bemesting?** Vroeger was het gewoon nitraat dat werd gesmeten nu zijn wij overgeschakeld op aal. Dat is een verandering. Vroeger was er geen aal, er waren geen varkens. Nu wel, en wij smijten minder nitraat.
- 3.5. **Het gebruik van herbiciden, in de tijd van uw vader, bestond dat al?** Ja, ik heb dat altijd geweten. Er werd gespoten tegen de boterbloemen. 't Is hier nog gebeurd met Liesbeth Gellinck, ze zei van een weide met bloemen, dat is een schone weide, en een groene weide, dat is een lelijke weide. Voor een boer gaat dat niet op. Een weide die vol staat met gele boterbloemen, dat is een slechte weide. Vroeger was dat MCPP dat gebruikt werd, ze zeiden dat is een gewoon groeihormoon, en de planten sterven vroeger af.
- 3.6. **Is er een verandering gebeurd in de beweidingperiode?** De beesten kwamen in mei, omdat dat meest verre weiden waren. Het moest al goed weer zijn om ze dag en nacht buiten te laten. Ze keken naar het weer, als het een warm voorjaar was in april, een lange winter en koud voorjaar, zoals nu, in mei. Ik weet het nog, 't moet tussen 1960 en 1965 geweest zijn, voor dat ik soldaat geweest ben, lag er op 22 april 3 cm sneeuw, en er was een boer die zijn beesten al buiten gestoken had, en hij heeft ze allemaal weer moeten naar huis halen.
- 3.7. **Wat weet je over veranderingen in maaidata en frequentie van maaien?** Ik heb nooit geweten dat er hier gehooïd werd. De kuilgraswinning is begonnen in de jaren 1980. Als je dat optimaal moet kunnen doen moet je naar vijf – zes keren maaien gaan, als het uitsluitend kuilgras is, een echte maaiweide dus. Maar dikwijls is het niet uitsluitend kuilgraswinning, maar wordt de weide ook beweïd, volgens dat het gras komt. Een jaar dat er niet veel gras is, zouden wij maar één of twee keer maaien bijvoorbeeld en dan de koeien erin steken voor de nabeweïding. De eerste keer maaien is altijd de laatste week van april of de eerste week van mei, volgens het weer. En we maaien tot oktober.
- 3.8. **Heb jij nog aanleg van drainage geweten in de komgronden?** Ja, maar dat werkt niet. In de ondergrond zit er iets in, dat het niet kan werken. Als er drainagebuizen zitten, je gaat ze nooit zien lopen. Delva's op de hoek is gedraineerd, ernaast ook, en er staat nu nog water op.
- 3.9. **In 2004 heeft de VLM de koeiengrachten die uitkomen op de Zaadgracht afgedamd. Wat denk je daarover?** Ik ben daar altijd tegen geweest. Dat is een verloren zaak. Dat is het jaar en het weer. Nu is het droog, nu zou er water in de komgronden moeten binnengaan, en het kan niet, het is afgedamd. En als het nat is, het water blijft daar hangen en het kan niet afkomen. Het is een kunstmatig peil, en het is een verloren zaak. Ze moeten de komgronden laten, als het nat jaar is, is het nat, is het een droog jaar, is het droog.
- 3.10. **Heb je nog veenwinning geweten?** Neen, ik niet, maar tijdens de oorlog heeft mijn vader hier nog turf komen steken en het is nu een lage weide.
- 4.2. **In uw verste herinnering, heb jij altijd prikkeldraad geweten?** Ik heb altijd stekkerdraad geweten. Maar schrikdraad heb ik weten opkomen toen ik een jaar of 15

was, rond 1960. Maar in de komgronden ga je dat niet veel tegenkomen. Het ligt te afgelegen. Je moet werken met een batterij, en dat is altijd miserie.

- 4.4. **Heb je veranderingen geweten in het plaatsen van de prikkeldraadafrastering, dicht bij het water of hoger op de berm?** Dat hangt af van de mentaliteit van de boer. Ge hebt een boer die altijd de laatste spie moet hebben en dan staat de draad dicht bij 't water. Maar het wordt dan wel omgeduwd. En breken de beesten uit, ze zitten bij de geuur, en 'k heb dan toch weer dat profijt gehad. Maar je hebt dan een andere boer die zegt mijn beesten mogen niet uitgaan, ik wil dat mijn weide goed afgezet is, hij zet de draad hoger op de kant.
- 4.5. **Hoe gebeurt het onderhoud van de koeiengrachten nu?** We mogen ze nu niet meer delven. **Maar voor de klassering?** Nu en dan, als het een droge zomer was werd er gedolven. Als er geen water meer was voor de beesten. Er zat geen regelmaat in dat onderhoud. Er werd gedolven als het nodig was. Ik heb het altijd geweten met de kraan. Ik heb ook nog geweten dat wij vanuit Oostduinkerke water moesten aanvoeren naar de Vla, waar wij ook een weide hadden.
- 4.6. **Heb je nog geweten dat laantjes onderhouden werden?** Ja, met de ploeg, een *veure* in 't midden van het laantje. En als het een zindelijke boer was zou hij nog de *vodde* op de kant smijten, weg uit het laantje. Maar nooit met een kraan, je maakt de plantengroei kapot. **Heb je nog geweten dat een veedrinkput gekuist werd?** Ja, dat was met die grote kabelkranen, dat ze dat uitslepten, ook in de tijd van mijn vader. Dat was ook altijd in een zeer droog seizoen, het was het weer dat het tijdstip bepaalde.
- 4.7. **Hoe sta je tegenover een laagte in een weide?** Het is al te zien hoe dat dat gelegen is. Als dat gelegen is dwars, als je daar altijd door moet om te maaien, is het best om op te vullen. Maar als dat in de lengte ligt, je rijdt er naast. Als je een *lane* opvult, in een weide of in het land, het water staat er dan naast. Een *lane* opvullen is eigenlijk dom. Het water moet altijd nog weg kunnen.
- 4.8. **Heb je nog problemen geweten met leverbot?** Ja. Vroeger was er een probleem bij de koeiebeesten omdat ze geen medicatie hadden, ze reageerden te laat. Nu gaan ze de beesten preventief behandelen. En het is geen probleem meer.
5. **Herinneringen aan bijzondere gebeurtenissen in de komgronden?** Neen, niets speciaals.
6. **Heb je oude foto's van activiteiten in de komgronden?** Neen.
- 7.1. **Wat is je gedacht over de klassering van de komgronden als landschap?** Eigenlijk is dat diefstal geweest. Vroeger had dat een vrije waarde om te verkopen. Nu is dat geklasseerd, er is niemand die hier nog een weide wil kopen. Hoe komt het dat ze (VLM-ANB) zoveel hebben kunnen opkopen? Omdat de mensen dat niet meer zagen zitten, als ze nog meer beperkingen gaan opleggen denken ze, wij zijn dat beter kwijt. Er zijn veel weiden van boeren die ver van hier hun boerderij hebben. Die weide in de komgronden kunnen ze nog gebruiken voor mestafzet. Maar als ze rond de boerderij genoeg mestafzet hebben, ze zijn die weide in Lampernisse liever kwijt. Omdat ze weten, er liggen beperkingen op en waar gaat het stoppen? Er is vroeger beloofd met Liesbeth Gellynck, het waterpeil verhogen, en dan is het gedaan, geen bijkomende beperkingen meer opleggen. Maar ze zijn bezig hé, ze beginnen zij op te kopen, ze beginnen laantjes uit te diepen... Ze houden hun woord niet. **En moesten ze de koeiengrachten delven, heb je daar een probleem mee?** Neen, ik heb daar geen probleem mee als ze de aarde mogen laten liggen. Dat ligt daar en achter vijf jaar is dat eigenlijk weggeteerd, dat verhoogt de grond niet. Maar als je die aarde moet wegvoeren, en als dat gasten zijn die ver wonen, zij gaan dat niet delven, zij gaan dat niet wegvoeren. Als de koeiegrachten moeten gedolven worden moet dat eigenlijk

gebeuren door de Polder. Koeiegrachten zijn particulier bezit, de eigendomsgrens tussen twee weiden is half gracht. Als de boeren dat zelf moeten delven is dat eeuwig miserie onder elkaar. De ene wil delven, de andere niet. Hoe breed? Hoe diep? Te veel of te weinig aarde op de ene of andere kant van de gracht. De afrastering wegnemen en terug zetten. Waar? Door wie? De Polder staat boven de particulier en kan delven met gezag, de particulier moet zich daar bij neerleggen.

7.2. **Wat is je gedacht over het landinrichtingsproject van de VLM?** Wat hebben ze hier gedaan? Die dammen gelegd en bruggetjes gelegd. Eigenlijk hebben ze die bruggetjes gelegd om die dammen te kunnen leggen om de boeren te paaien. Dat is verloren geld geweest voor mij. Ze zeggen: het vogelbestand verandert. Het vogelbestand verandert niet. Dat gaat af en aan. Vroeger in het begin dat ik hier was (1970), een wilde eend, dat zat hier niet. En nu fazanten! En 't is vergeven. Tien, vijftien fazanten die daar zitten. Dat is schoon als je dat ziet lopen.

7.3. **En het agrarisch natuurbeheer, wat denk je daarvan?** Ik ben eigenlijk al altijd tegen subsidies geweest. Subsidies zijn verloren geld. Laat de markt spelen. Dat randbeheer, als dat gras kort is, die vogeltjes gaan in dat gras zitten, ja. Maar anders ook.

Bij dit interview van Marcel Provoost maakt Marika Strobbe (Erfgoedconsulent Landschappen, Ruimte en Erfgoed afdeling West-Vlaanderen) volgende bedenkingen:

- bij 4.5: *"Hoe gebeurt het onderhoud van de koeiengrachten nu? We mogen ze nu niet meer delven"*. M. Strobbe: " Normale onderhoudswerken van de perceelsgrachten vormt geen enkel probleem in het beschermd landschap en bovendien heeft Onroerend Erfgoed nog geen enkele aanvraag hiervoor ontvangen (uitgezonderd deze van de Polder) niettegenstaande iedereen voor het reiten en ruimen van waterlopen en grachten in het beschermd landschap een onderhoudspremie kan aanvragen. Dus m.a.w. foute informatie."
- bij 7.1.: *"Wat is je gedacht over de klassering als landschap? Eigenlijk is dat diefstal geweest. Vroeger had men een vrije waarde om te verkopen. Nu is dat geklasseerd, er is niemand die hier nog een weide wil kopen. Hoe komt het dat ze (VLM-ANB) zoveel hebben kunnen kopen? Omdat de mensen dat niet meer zagen zitten, als ze nog meer beperkingen gaan opleggen, denken ze, wij zijn dat beter kwijt..."* M. Strobbe: "Ik betreur ten eerste dat dergelijke uitspraken, gebaseerd op foute gegevens en veronderstellingen, nog steeds de ronde doen. De weilanden in de komgronden zijn van oudsher steeds weiland gebleven omwille van de specifieke bodemgesteldheid zoals ook duidelijk wordt weergegeven in de andere interviews. Een beschermingsstatuut lokt een verkeerd psychologisch effect uit waarbij men er van uitgaat dat de nominale waarde van een beschermd goed, in dit geval beschermde weilanden, a priori daalt omwille van het verbod tot scheuren. De realiteit heeft deze onzin al lang weerlegd."

Interview Daniël Verhaeghe.

Identificatie.

Daniël Verhaeghe, Pervijzestraat 62, 8600 Pervijze. 051/55 50 69.

°Nieuwpoort 1957.

Beroep: Landbouwer.

Betrokkenheid bij de kom van Lampernisse: gebruikt twee weiden op de Grote Kripshoek. Familiale voorgeschiedenis: de vader van DV, Andre Verhaeghe (1923-2002) was eveneens landbouwer te Pervijze in de periode 1952-1980 maar had geen weiden in Lampernisse.

Tijdsvenster van aanwezigheid in de kom van Lampernisse: DV: 1983-2010.

Interview nr. 4 door Marc Becuwe op woensdag 28-04-2010, duur: 1u, **Fig. 2.**

Interview.

1. De twee gebruikte weiden op de Grote Kripshoek hebben geen eigennaam.
2. Fotoreeks waterlopen: 1. laantje; 2. leegte; 3. gracht; 4. *beke* of rietgracht; 5. gracht; 6. *koeiegracht*; 7. *beke*; 8. *wol*; 9. *weddynk*.
- 3.1. **Heb je veranderingen weten gebeuren in het waterpeil in de komgronden?** Ja, met de werken van de VLM. Er zijn dammetjes gebouwd aan de Zaadgracht (2004). Het waterpeil moet verhoogd zijn, maar ik zie daar niet veel van. Ze hebben ook peilbuizen geplaatst om dat te vervolgen voor de opbrengst.
- 3.2. **Zijn er veranderingen gebeurd sinds 1983 in het gebruik als weide, hooiweide, kuilgraswinning...?** De kuilgraswinning is sterk opgekomen sinds de jaren 1980, ze maken dat nu in pakken. En dus zijn er minder weiden met beesten. **Het omploegen van de weiden om in akker te leggen, wat denk je daarvan?** Dat kan niet gaan daar. Ik heb dat zelf een keer geprobeerd ginder achter. Eén jaar gerst gezaaid, maar dat wil niet groeien. Ik heb toen een grondstaal genomen en de pH was 4. Vruchten kun je daarop niet kweken, maar gras wel. Die pH kan je wel verhogen, maar de grond laat het water niet door. De grond is totaal niet geschikt voor land. En je ziet het, Delva, Lammerant, Broucke... , al dat in land gelegd was, is nu weer met gras ingezaaid.
- 3.3. **Heb jij veranderingen gezien in het aantal dieren per ha in de weiden?** Dat is hetzelfde gebleven, ca 5 per ha. Je moet het een beetje zien naar volgens dat er gras is. **Is de rassenkeuze veranderd?** Vroeger was dat nog meer het rood ras in Lampernisse. Maar nu is dat meer het wit-blauw voor het vlees en zwart-bont voor de melk. Dat rood ras zie je nog zeldzaam, zoals bij Jean-Marie Sissauw, dat is de laatste. **En stieren in de weide, was dat vroeger ook?** Dat is meest de laatste jaren opgekomen. Vroeger had je dat niet. Vroeger stak men veel ossen in Lampernisse. En dat is gedaan. Ossen moeten drie jaar oud zijn om te verkopen, daar is nu niets meer aan te verdienen als je daar drie jaar moet aan kweken. Nu is het jongvee en dikbillen.
- 3.4. **Heb jij veranderingen meegemaakt in de bemesting?** Nu wordt er veel meer aal, drijfmest gevoerd. Vroeger was er dat niet zoveel aal beschikbaar. Dus wordt er nu veel minder korrels, minder nitraat, gestrooid. Dat werkt goed die drijfmest, beter dan nitraatkorrels. Het werkt langer na, er zit meer in in drijfmest. Als je 20.000 liter voert en er zit daar 5% stikstof in, je moet al veel korrels smijten om dat te evenaren.
- 3.5. **Heb jij altijd geweten dat er herbiciden gebruikt werden?** Ja, ik heb dat altijd geweten.
- 3.6. **Zitten er veranderingen in de beweidingsperioden van het vee?** Neen. Half-april steken wij de beesten buiten tot het laatste van november. Dat is niet veranderd. Er zijn er die ze laten lopen tot in december, als er nog eten staat geeft dat niet.
- 3.7. **Heb jij veranderingen geweten in de maaidata?** Ja, dat is nu veel vroeger. Vroeger werd er gemaaid om te hooien, en dat was in juni. Nu, met dat kuilgras, die opraapkarren, de hakselaar of in pakken, begint dat eind april of begin mei. Dat is

wisselvallig. Sommigen maaien vijf keer, iedere maand, tot in september voor hooi als het mooi weer is en tot in oktober voor kuilgras. Meestendeel maait maar twee keer met nabeweiding.

- 3.8. **Heb jij drainage weten aanleggen in de komgronden?** Niet veel. Ik heb dat nog horen zeggen van Delva's, maar die drainage liep niet. De grond, die turf, laat het water niet door.
- 3.9. **In 2004 heeft de VLM die grachten afgedamd aan de Zaadgracht. Heb jij daar landbouwkundige gevolgen van gemerkt?** Neen, ik heb daar geen gevolgen van gezien.
- 4.2. en 4.3. **Heb jij altijd al prikkeldraad geweten rond de weiden?** Ja, altijd. Maar in een weidestreek in Holland zijn het allemaal grachtjes en staat er geen *tuin* (afrastering) *achter*. Allemaal weiden, schone rechte grachtjes. Het water staat *rijse* met de weiden, dat is vochtig en het gras groeit *wreed*. **En schrikdraad?** Dat heb ik ook altijd geweten.
- 4.4. **Zijn er veranderingen gebeurd in het plaatsen van de afrastering, hoger of lager op de berm van de gracht?** Neen. Maar de kanten lopen altijd meer in. De grachten worden breder, dat is overal zo. En je delft dan een beetje verder uit.
- 4.5. **Gebeurt het onderhoud van de grachten nu op een regelmatige manier, om de zoveel jaar?** Niet regelmatig, alleen als het echt nodig is. Ik heb vorig jaar grachten gedolven in het najaar. Niet omdat er geen drinken meer was voor de beesten, ze hadden wel nog water. Maar de grachten stonden droog en vol gras. Als je geen schrikdraad hebt moet die afrastering dan kapot. In een droog achterjaar is er geen gras meer in de weide en die grachten staan vol gras. De beesten lopen je stekkerdraad gewoon omver, ze moeten bij dat gras in die grachten. Dat gras achter die draad is altijd veel beter. Dus zelfs met stekkerdraad moet je nu en dan je gracht delven, er moet water zijn achter de draad om de beesten in je weide te houden.
- 4.6. **Heb je nog laantjes weten delven?** Neen. **En een drinkput in de weide?** Ja, soms, om water te hebben voor de beesten. Maar nu begint dat gevaarlijk te worden met botulisme, met kadavers van dode vogels in stilstaand water. En als koeien daar van drinken, ze raken besmet, krijgen iets in de kop, geraken verlamd en gaan daar van dood. Ik vind een *wol*, met stilstaand water niet meer goed. Het is beter een gracht met lopend water.
- 4.7. **Zou je laagten opvullen in een weide?** In een weide niet. Die laantjes, het heeft zijn reden, dat is voor de afwatering. Op een stuk land zou ik wel laagten opvullen.
- 4.8. **Heb je nog problemen gehad met leverbot?** Neen, niet in Lampernisse. Je hebt dat meer in natte weiden, heel lage weiden, maar Lampernisse, dat zijn geen natte weiden.
5. **Heb je herinneringen aan bijzonder droge of natte seizoenen?** Over een jaar of tien weet ik nog dat het eens een zeer droog voorjaar was en dat ik de beesten niet kon buiten steken in april omdat er geen gras was. Ik heb moeten wachten tot in mei. En ik heb dan eerst nog moeten sproeien tegen *wied en ganzemoese*. Als het gras niet wil groeien heb je dat. Die weiden, dat moet toch nog vocht hebben voor 't gras.
- 7.1. **De klassering van de komgronden, wat is je gedacht daar over?** Voor mij is er daar niet veel mee veranderd. Je hoort daar niets meer over. Er zijn daar geen verplichtingen aan. **Je mag toch geen weiden meer omploegen?** Er is niemand die dat nog gaat doen. Die grond schikt daar niet voor.
- 7.2. **De werken van de VLM, de dammen en de bruggetjes, die ze gelegd hebben, wat denk je daarvan?** (Geen antwoord.) **En moesten ze nu de koeiengrachten delven?** Dat zou goed zijn, het water zal dan beter weg kunnen. Omdat dat al niet meer gedolven is kan het water ook niet meer weg. En als het gedolven is, heb je een

voorraad van water ook als het eens een droog jaar is. Al de grachten eens delven zou een zeer schoon werk zijn en nodig.

- 7.3. **Wat is je gedacht over agrarisch natuurbeheer, bijvoorbeeld randbeheer?** Ik doe daar niet aan mee. Maar je kunt niets hebben dat meer opbrengt dan dat, ze geven veel subsidies daar voor. Randbeheer dat gaat in een maaiweide, een strook dat je overlaat, maar in een weide met beesten gaat dat moeilijk. Voor mij past dat niet, daarom doe ik het niet. **Is er nog iets dat je wil zeggen?** Er had een ruilverkaveling moeten komen met nieuwe wegen door de komgronden en alle percelen aan de openbare weg. Dat zou een schone zaak geweest zijn. Door elkaars weide moeten, dat is miserie. Het is nu al wel veel verbeterd bij 't Abeelke. Vroeger 't was daar laag en nat en 't werd al kapot gereden in slijk met die 14 boeren die door moeten, gij hebt dat veel verbeterd tot aan de pijpekop.

Interview Roger Obin en Martin Obin.

Identificatie.

Roger Obin, Oude Zeedijk 38a, 8600 Oudekapelle.

Martin Obin, Oude Zeedijk 38, 8600 Oudekapelle, 051/50 06 72

RO: °Reninge, 1929; MO: Diksmuide, 1959.

Beroep: vader RO was en zoon MO is landbouwer op het bedrijf Oude Zeedijk 38.

Familiale voorgeschiedenis: een oom van RO, Jules De Wancker boerde op dit bedrijf van 1928 tot 1955. Deze boerderij werd na WO I als een nieuwe site opgebouwd ca 1922, als afsplitsing van de hoeve Bien Acquis.

Tijdsvenster aanwezigheid in de kom van Lampernisse: RO: 1955-1984 als landbouwer en 1984-2010 als bewoner; MO: 1959-2010 en sinds 1984 als landbouwer.

Interview nr. 5 door Marc Becuwe op woensdag 5 mei 2010, duur 1u30', **Fig. 2 en 54.**

Interview.

1. De drie gebruikte percelen hebben geen eigenaam.
2. Fotoreeks waterlopen: 1. laan; 2. wal rond een mote; 3, 4, 5, 6. (*koeie*)grachten; 7. vaart; 8 (drink)*pit* of *wol*; 9. *sletse* of *weddynk*.
- 3.2. **Roger, toen jij begon in 1955, waren dat hier meest weiden of maaigras in de kom?** Meest weiden met beesten en een beetje maaigras. Dat waren in de jaren 1950-1960 meest ossen van het rode ras, vooral bij de vele *marchands* (vetmesters, veehandelaars) die hier in de zogenaamde *vetteweiden* zaten. En vaak kwamen zij van ver. Dat had ook te maken met de veemarkt in Lampernisse, waar ook magere beesten verkocht werden. Die veemarkt was vooral voor de vetmesters, minder voor de boeren. Dat rode ras is dan gaandeweg verminderd en vervangen door het wit-blauw voor het vlees. Toen ik begon was het melkvee ook van het rode ras en dan ben ik overgeschakeld naar het zwart-bont. Dat maaigras, dat was nog echt hooien, dat werd gemaaid half juni of einde juni. Akkerland was er niet in de kom. **Martin, toen jij begon (1984), was het al allemaal wit-blauw en zwart-bont?** Meestendeels, maar ik heb in het begin nog een beetje van het rode ras, dubbel-doelras, vlees en melk, gehad, maar dat is dan helemaal weggefallen. Het is dan uitgesplitst naar ofwel vlees, het wit-blauw, ofwel naar melk, het zwart-bont. In het begin waren er nog heel veel dieren in de weiden en dat is dan stelselmatig en sterk afgenomen. Vooral de boeren die van ver kwamen zijn weggebleven met de beesten. Vooral na de klassering, de mensen zijn afgeschrikt door de beperkingen, we gaan niet meer mogen bemesten, dat gaat een groen gebied komen. De kuilgraswinning is al begonnen vanaf 1975, met maaien vanaf begin mei. Vier tot vijf keren maaien op een seizoen zonder nabeweiding, maar het is een wisselsysteem, variabel per perceel met tussenin soms nabeweiding. **Roger:** 't émat zeiden ze in Reninge.
- 3.3. **Roger, het aantal dieren per ha, heb jij dat weten veranderen?** Voor het melkvee, toen ik begon, een koe of drie per ha en dat is dan vermeerderd naar vijf/zes per ha. Zes is misschien een beetje veel. **Martin:** dat is niet meer echt verhoogd. Maar doordat we maaien, daarna een beetje laten groeien, steken we 10 of 15 koeien per ha voor een korte periode. Dat gaat op neer en afwisselend naar gelang het perceel. De bemesting is nu zelfs afgezwakt tegenover de beginperiode dat ik boerde.
- 3.4. **Roger, hoe was de bemesting toen jij begon?** Dat was alleen stikstofkorrels dat ze smeten en beetje aal voeren en stalmest. **Martin:** en dan is de drijfmest meer opgekomen en werden minder korrels gestrooid door het mestdecreet. Misschien hebben we vroeger iets te veel gemest, maar het zou kunnen dat we nu te weinig mesten, de toekomst gaat dat uitwijzen.

- 3.5 En het gebruik van herbiciden Roger, heb jij dat altijd geweten?** Ja, dat moet al van in de jaren 1950 zijn dat wij sproeiden tegen de distels en de boterbloemen. Veel sproeistoffen die we vroeger gebruikten zijn nu wel verboden, dat is veel veranderd. **Martin:** om de rendabiliteit van ons bedrijf te verzekeren zullen wij de onkruidverdelging wel moeten blijven uitvoeren. En wat is onkruid? Onkruid is alles wat geen gras is, voor ons, maar niet voor jullie. Dat gaat altijd een tegengesteld belang zijn.
- 3.6. Roger, de beweidingperioden, is dat veranderd?** Neen, dat was van half april tot november. **Martin:** voor ons is dat later buiten. We maaien de eerste snee omdat dat het rijkste gras is dat we inkuilen. En vroeger binnen, omdat we voor de rendabiliteit het gras niet willen laten kapot lopen omdat we dan in het voorjaar weer een minderopbrengst hebben. De koeien moeten bijgevoerd worden, wat vroeger niet zo efficiënt gebeurde. Het binnenhalen hangt af van het weer. Bij droog weer kunnen ze langer buiten lopen, bij nat weer komen ze vroeger binnen. Maar ze zijn niet langer buiten dan eind oktober.
- 3.8. Roger, heb jij in je beginjaren nog aanleg van drainage geweten?** Ja, maar minder in de komgronden, meer op het land. Soms in de komgronden en met succes. **Martin:** het helpt. Ik ga niet zeggen dat de langleefbaarheid van de drainage even groot gaat zijn als buiten de kom. De doordringbaarheid van de grond in de kom is moeilijker. **Roger:** dat verschilt ook zeker van weide tot weide.
- 3.9. Martin, wat zijn de resultaten van de afdamming van de koeiengrachten t.o.v. van de Zaadgracht?** Landbouwkundig is voor mijn percelen, die iets hoger liggen, niet zo veel veranderd. Wat we wel moeten indachtig zijn is dat wij de afwatering goed moeten laten werken en de toevoer van water blijven verzekeren. En goed opletten dat er stroming blijft zitten op het water om ziekten en besmetting te voorkomen.
- 3.10. Roger, heb jij nog horen vertellen van je oom dat er turf gestoken werd tijdens de oorlog?** Ja ik heb dat nog gehoord, maar dat was hier buiten de komgrond.
- 4.2. Roger, heb jij, ook als kind in Reninge, altijd prikkeldraad geweten?** Ja, ik heb dat altijd geweten. **En schrikdraad?** Ik heb dat geweten, achter de oorlog, rond 1950. En toen ik hier kwam in 1955 hadden wij dat ook, ik heb zelfs een *apparaat* gekregen als trouwcadeau!
- 4.4. De plaatsing van de afrastering bij de grachten, is dat gelijk gebleven?** Ja dat is niet veranderd.
- 4.5. Roger, het onderhoud van de perceelsgrachten, gebeurde dat alleen als het nodig was?** Ja, er zat daar geen regelmaat in, alleen als het nodig was. In droge zomers, zoals 1959, 1976, 2009... als er problemen waren met de watertoevoer voor de beesten. In de jaren 1950 werd er nog met de hand gedolven. De Zaadgracht is toen nog gedolven met de hand, met een bende volk, per drie man, in een keten, de delfaarde van de ene *delfschuppe* op de andere gelegd, tot boven op de kant. Dat waren *dykedelvers*, mensen die niets anders deden, zowel voor de boeren als voor de Polder. Dat waren Poorters, Jules Zoete. En Terriere die jachtwachter was. Dat waren mannen die daarin gespecialiseerd waren. Zoals de buizenleggers voor de drainage. Vanaf de jaren 1960 was dat dan met de kraan. **Martin, hoe gebeurt het onderhoud van de koeiengrachten nu?** Ik denk dat de noodzaak groter is dan vroeger in die zin dat we eerder vinden dat het nodig is. Maar verre gebruikers wachten lang, en in een droge zomer verschijnt dan plots een kraan in de weiden om te delven. Ik ben ervan overtuigd dat het nodig is, grachten delven voor de afwatering. Het is ook belangrijk dat de laantjes die aanwezig zijn in de weiden afwateren tot in de *koeiegracht* en zo naar de trekgracht en de vaart. En niet laantjes afbakenen om waterbakken te creëren.

Dat is nooit de bedoeling geweest van die laantjes. Ik heb de indruk dat er nu een ideologie bestaat om de laantjes te gebruiken om water op te houden in plaats van af te wateren. **En de drinkputten, werd dat soms gedolven?** Ja, als ze droog stonden. Maar nu worden er meer pompen gebruikt om de beesten water te geven.

- 4.7. **Laagten in een weide, vul je dat op als je kunt?** Als het paste werd dat natuurlijk opgevuld ook in de weiden. En alleszins op het land. Een laagte is nat en je kunt niet doorrijden met de tractor en dat is hinderlijk. Maar hier in de kom zijn er nog veel die niet opgevuld zijn.
- 4.8. **Roger, heb jij nog problemen geweten met leverbot?** Ja, ik heb dat nog geweten. In natte gebieden. Vroeger bestond er geen medicatie, maar ik heb dat weten opkomen. **Martin:** optreden tegen leverbot is niet simpel. Ontwormen is heel duur. Dat kan grote gevolgen hebben voor de veestapel. We moeten opletten, met de waterpeilverhoging hebben we nog geen problemen gehad tot nu toe. Maar als we de laantjes beginnen af te dammen gaan we wel problemen hebben.
5. **Roger, heb je bijzondere herinneringen van gebeurtenissen in de komgronden?** Droge zomers heb ik zeker gekend. In 1959 stond de Zaadgracht hier praktisch droog en er was een probleem met zout water dat naar boven kwam. **Martin:** droge zomers zijn een probleem voor water voor de beesten. Maar de Polder zorgt er nu wel voor dat Zaadgracht niet meer zonder water zou vallen zoals in 1959.
- 7.1. **Martin, wat is jouw gedacht over de klassering als landschap?** Mijn gedacht is dat de komgronden nu al honderden jaren onderhouden worden door landbouwers en dat er nu van hogerhand een druk gelegd wordt door de klassering, met alle randvoorwaarden die er aan verbonden zijn. En ik vrees dat de functionaliteit voor de landbouw van dit gebied gaat verloren gaan. We hebben de klassering gehad in de jaren 1990, dan is er de waterpeilverhoging, en nu die clusters natuur. Ik vrees dat binnen 20 jaar de landbouw hier gaat onderdrukt worden. Dat gebied is er enkel en alleen gekomen door de landbouw. Er mogen voor mij beperkingen opgelegd worden zodanig dat het niet kapot gemaakt wordt, maar a.u.b. laat de landbouw hier nog zijn taak uitoefenen. Ik vrees dat het binnen 20 jaar in handen zal komen van mensen die het niet meer zullen kunnen onderhouden.
- 7.2. **Wat denk je van het landinrichtingsproject van de VLM?** Ik heb een zeer goede samenwerking gehad met de VLM. We hebben de waterpeilverhoging gehad, we hebben samen de monitoring gedaan, de bruggen zijn gelegd, het milieu en de landbouw zijn evenwaardig behandeld. Maar ik vrees dat de samenwerking met ANB niet zo goed zal zijn. Als die clusters naar ANB gaan, gaan wij moeilijkheden krijgen. Het verschil tussen de landbouw en ANB is te groot, de VLM staat dicht bij de landbouw.
- 7.3. **Hoe sta je tegenover agrarisch natuurbeheer, bijvoorbeeld akkerrandbeheer?** Ik heb daar geen probleem mee, zolang de overheid bereid is verder te betalen. Maar zal dat gebeuren? Laat de landbouw toch nog zijn functie uitoefenen. De landbouw verandert voortdurend, wij moeten mee. Maar als ze van de komgronden een Bokrijk willen maken zijn wij ver van huis.

Bij een uitspraak van Martin Obin maakt Marika Strobbe (Erfgoedconsulent Landschappen, Ruimte en Erfgoed afdeling West-Vlaanderen) volgende bedenking: Bij 7.1: *“Wat is jouw gedacht over de klassering als landschap? Mijn gedacht is dat de komgronden nu al honderden jaren onderhouden worden door landbouwers en dat er nu van hogerhand een druk gelegd wordt door de klassering, met alle randvoorwaarden die er aan verbonden zijn. En ik vrees dat de functionaliteit voor de landbouw van dit gebied verloren gaat.”* M. Strobbe: *“De belangrijkste randvoorwaarden van de bescherming als landschap betreft in hoofdzaak het*

behoud van de graslanden in de komgronden, de archeologische sites, de parcelering en het hydrografisch netwerk. Er zijn o.i. geen redenen om de functionaliteit van de landbouw in het beschermd landschap in vraag te stellen en zeker geen bewijzen aan de hand van de concrete aanvragen waar de bedrijfsvoering wordt beperkt omwille van een weigering of een beperking. Dus willen wij deze stelling ontkrachten”.

Bijlage 2:

Uitvinding prikkeldraad door Joseph F. Glidden in 1873

UNITED STATES PATENT OFFICE.

JOSEPH F. GLIDDEN, OF DE KALB, ILLINOIS.

IMPROVEMENT IN WIRE-FENCES.

Specification forming part of Letters Patent No. 157,124, dated November 24, 1874; application filed October 27, 1873.

To all whom it may concern:

Be it known that I, JOSEPH F. GLIDDEN, of De Kalb, in the county of De Kalb and State of Illinois, have invented a new and valuable Improvement in Wire-Fences; and that the following is a full, clear, and exact description of the construction and operation of the same, reference being had to the accompanying drawings, in which—

Figure 1 represents a side view of a section of fence exhibiting my invention. Fig. 2 is a sectional view, and Fig. 3 is a perspective view, of the same.

This invention has relation to means for preventing cattle from breaking through wire-fences; and it consists in combining, with the twisted fence-wires, a short transverse wire, coiled or bent at its central portion about one of the wire strands of the twist, with its free ends projecting in opposite directions, the other wire strand serving to bind the spur-wire firmly to its place, and in position, with its spur ends perpendicular to the direction of the fence-wire, lateral movement, as well as vibration, being prevented. It also consists in the construction and novel arrangement, in connection with such a twisted fence-wire, and its spur-wires, connected and arranged as above described, of a twisting-key or head-piece passing through the fence-post, carrying the ends of the fence-wires, and serving, when the spurs become loose, to tighten the twist of the wires, and thus render them rigid and firm in position.

In the accompanying drawings, the letter B designates the fence-posts, the twisted fence-wire connecting the same being indicated by the letter A. C represents the twisting-key, the shank of which passes through the fence-post, and is provided at its end with an eye, b, to which the fence-wire is attached. The outer end of said key is provided with a transverse thumb-piece, c, which serves for its manipulation, and at the same time, abutting against the post, forms a shoulder or stop, which prevents the contraction of the wire from drawing the key through its perforation in said post.

The fence-wire is composed of at least of two strands, a and z, which are designed to be twisted together after the spur-wires have been arranged in place.

The letter D indicates the spur-wires. Each of these is formed of a short piece of wire, which is bent at its middle portion, as at B, around one only of the wire strands, this strand being designated by the letter a. In forming this middle bend or coil several turns are taken in the wire, so that it will extend along the strand-wire for a distance several times the breadth of its diameter, and thereby form a solid and substantial bearing-head for the spurs, which will effectually prevent them from vibrating laterally or being pushed down by cattle against the fence-wire. Although these spur-wires may be turned at once around the wire strand, it is preferred to form the central bend first, and to then slip them on the wire strand, arranging them at suitable distances apart. The spurs having thus been arranged on one of the wire strands are fixed in position and place by approaching the other wire strands z on the side of the bend from which the spurs extend, and then twisting the two strands a z together by means of the wire key above mentioned or otherwise. This operation locks each spur wire at its allotted place, and prevents it from moving therefrom in either direction. It clamps the bend of the spur-wire upon the wire a, thereby holding it against rotary vibration. Finally, the spur ends extending out between the strands on each side, and where the wires are more closely approximated in the twist, form shoulders or stops, s, which effectually prevent such rotation in either direction.

Should the spurs, from the untwisting of the strands, become loose and easily movable on their bearings, a few turns of the twisting-key will make them firm, besides straightening up the fence-wire.

What I claim as my invention, and desire to secure by Letters Patent, is—

A twisted fence-wire having the transverse spur-wire D bent at its middle portion about one of the wire strands a of said fence-wire, and clamped in position and place by the other wire strand z, twisted upon its fellow, substantially as specified.

JOSEPH F. GLIDDEN.

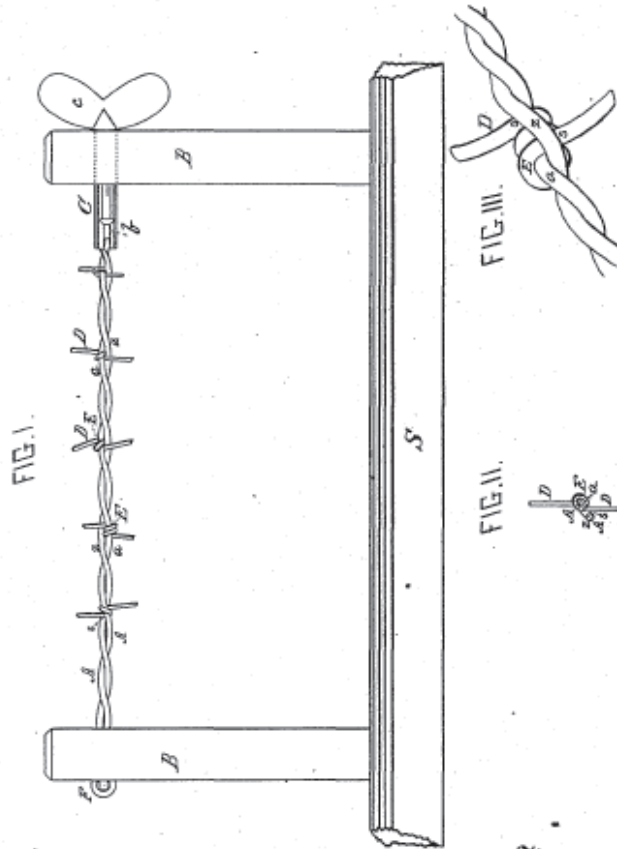
Witnesses:

G. L. CHAPIN,
J. H. ELLIOTT.

J. F. GLIDDEN.
Wire-Fences.

No. 157,124.

Patented Nov. 24, 1874.

Witnesses:

J. M. Smith
G. F. Bellows

Inventor:

Joseph F. Glidden
By J. J. Chapman
Atty.

THE GRAPHIC CO. PHOTO-LITH. 288-41 MARKET ST. N.Y.

Digitized by Google

Bijlage 3:

Opstart productie van prikkeldraad in Vlaanderen door Leo Leander Bekaert te Zwevegem in 1880 (bron: Kympers L. 1980).

- De prikkeldraadvervaardiging met de legendarische omgekeerde kruitwagen:
(van links naar rechts en van boven naar onder)
- 1 ...loopt een man met een bakje spijkers aan zijn gordel langs een drietal staaldraden...
 - 2 ...om de 10 tot 20 cm steekt hij een spijker tussen de draden...
 - 3 ...de staaldraden zijn aan de ene kant aan het wiel van een omgekeerde kruitwagen bevestigd...
 - 4 ...en aan de andere kant met haken aan de wand verbonden...
 - 5 ...de spierkracht van een man bij de kruitwagen brengt via een hendel het wiel in beweging...
- (Foto's van een reconstructie van deze werkwijze voor een film van Charles Dekeukeleire in 1958; in plaats van de spijkers van het allereerste begin worden hier echter reeds voorgemaakte kroontjes gebruikt).

